

—: અનુક્રમ :—

કવિ	પૃષ્ઠાંક	કવિ	પૃષ્ઠાંક
સુન્દરમ્	૧	નલિન રાવળ	૮૫
ઉમાચ કર જોષી	૫	મકરંદ દવે	૮૬
મનસુખલાલ ઝવેરી	૧૨	વિનાયકિન ઠાકોર	૯૨
સુન્દરજી મેટાઇ	૨૪	પ્રભારામ રાવળ	૯૪
કરસનદાસ માણેક	૨૯	ઉદયનરા	૯૬
મોહરશિમ	૪૧	જ્યંત પાટક	૯૯
મૌરીપ્રસાદ જાલા	૪૩	નન્દકુમાર પાટક	૧૦૫
પતીલ	૪૪	મુરેય જોષી	૧૦
રામનારાયણ પાટક	૪૫	રમેશ જાની	૧૦૧
હરિચન્દ્ર વટ	૪૬	લક્ષ્મીનારાયણ પંડ્યા	૧૦૫
કૃષ્ણલાલ ચીધરાણી	૪૭	જયભાઈ શાહ	૧૦૫
કાન્તિલાલ ત્રેકર	૫૧	વિમનલાલ ત્રિવેદી	૧૦૬
જાહજાઝ	૫૨	લેમન્ટ દેસાઇ	૧૦૭
પ્રદીપાદ પારેખ	૫૩	પ્રભુમન તપા	૧૦૮
રાજેન્દ્ર શાહ	૫૭	પુરષોત્તમ મિસ્ત્રી	૧૧૫
નિરંજન ભમત	૬૪	વિનોદ અખયુ	૧૧૫
બાલમુકુન્દ દવે	૬૮	વિપિન પરીખ	૧૧૫
વેણીલાલ પુરોહિત	૭૮	અનિરુદ્ધ ધાલજી	૧૧૬
પ્રિયકાન્ત મણિયાર	૮૩	મુલામમોહમ્મદ શેખ	૧૧૫
હસમુખ પાટક	૮૫	જ્યંત પારેખ	૧૧૬

कवि	पृष्ठांक	कवि	पृष्ठांक
महेन्द्र व्यास 'अमल'	१२०	सुनीलदास मडिया	१३८
राजेश्वर वेरा	१२१	हसित जय	१३८
कमल वैद्य	१२३	सरोज	१४०
सिताशु यशवंत	१२४	देवश भोला	१४०
लालराज ठर हाकर	१२५	भीम देसाई	१४२
जयवंत देसाई	१२६	राधा	१४३
नकुल देसाई	१२६	समीर	१४३
नारायण देसाई	१२७	मरीज	१४४
ज्योतीश आचार्य	१२८	अमीन आजाद	१४५
ज. प्र. कपुराकर	१२८	परकत वीराष्टी- 'मेकाम'	१४६
जगदीश त्रिवेदी	१३०	रनी हठीवाला	१४७
लजवतीकुमार शर्मा	१३१	अमृत 'धायक'	१४८
शशीशिवम्	१३२	शैल भालनपुरी	१४८
जटुकराय पंडव	१३२	रतिदास 'अनिश'	१५०
दिनेश भट्टारी	१३२	नीतु मजुमदार	१५०
जगदीश जेजी	१३३	'आकिन' देशवाष्टी	१५१
मन्मथकुमार त्रिवेदी	१३३	शेखादम आशुवाला	१५२
अनवरथ	१३४	सुमंगल कुरैशी	१५३
दीगमेन पांडे	१३६	लालु जेरी	१५४
मीता परीज	१३७	हरिहर दवे	१५४
		सुरेश दयाल	१५६

નિવેદન

ત્રણ વર્ષથી અંધ પટેલું આ સંપાદન પ્રકટ કરતા આનંદ થાય છે; પણ, ખટ અને 'પટ'ના ગણાને આ સંપાદનમાં આવરી લેવાયો છે અને આમ ૧૬૫૬થી અંધ પટેલી પ્રવૃત્તિ સાધેલું અનુસંધાન લખવાની શકાયું છે.

એકી સાથે ત્રણ વર્ષના ગણાને આવરી લેવાનું કામ વિકટ હતું અને આમ કરતા અમારા સંપાદનમાં ઉણપો રહી ગઈ હોવાનો ખુરતો સંભવ છે; પરંતુ ક્ષમિત્રોએ આપેલા સહકારને કારણે અમારું કાર્ય પૂર્ણ રીતે સરળ બન્યું છે. આ માટે અમે તેઓને કૃત્તી છીએ.

કેટલાંક કાવ્યોને અતે સામયિકોના નામ અપાવે રહી ગયા છે-એ શરતચૂક છે. આ બધાં જ કાવ્યો સંપાદન જે ત્રણ વર્ષોને આવરી લે છે એ ત્રણ વર્ષોમાં પ્રકટ થયાં છે.

ત્રણ વર્ષોના સામયિકોની કાંઈકો જોળવવામાં શ્રી રસિક જવેરીએ આપેલી સહાય અમૂલ્ય છે. આ પશંત 'ચિત્રપટ' શ્રીનંદરીના શ્રી. ચન્દ્રકાન્ત સાહુ થા શ્રી રતિલાલ શાહે મુદ્રણ વિષયક તમામ જવાબદારીઓ સંભાળી અમારા બોલે હળવો કર્યો છે, તે બદલ અમે તેઓના આભારી છીએ.

વિજ્ઞાપન આપનારાઓએ આ પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે કેવળ શુભેચ્છાની લાગણીથી જ સહકાર આપ્યો છે, તે કેમ બતાવ્યું!

મહત્વની શુદ્ધિઓ

<u>પૃષ્ઠ</u>	<u>લીટી</u>	<u>અશુદ્ધ</u>	<u>શુદ્ધ</u>
૧૧	૧૬	કાળી	કળી
૪૨	૬	કૂર	કૂર
૪૩	૭	ઘણું	ગણું
૪૬	૭	અપતા	અપતા
૬૩	૧	અતીને	અતીતે
૭૨	૪	રહે	હે
૭૩	૫	અડોવડ	અડોઅડ
૭૬	૧૭	સદાર	સદર
૮૪	૨૦	ખૂંટે	ખૂંટે
૯૪	૧૭	પ્રજરામ	પ્રજરામ રાવળ
૧૦૩	૩	અ	આ
૧૦૫	૧	પંડ્યા	સદમીનારાયણ પંડ્યા
૧૧૦	૧૬	આણુ	આણીમેર
૧૧૧	૮	રાતે	વાતે
૧૩૭	૧૮	ખીતા પારેખ	ખીતા મરીખ
૧૪૮	૮	માત્ર	ગાત્ર
૧૪૬	૯	આફિસ	ઓફિસ
૧૬૨	૫		તો

કવિતા

૧૫૭ ૧૫૮ અને ૧૫૯

પ્રભુ દેજો.

પ્રભુ, મારી અંધારી રાત્રીને દેજો તારલાહ,
 મારી અંજવાળી રાત્રીને ચાંદ,
 કે ભિજાયા દિનોને દેજો લાણુહ-પ્રભુ મારીં
 પ્રભુ, મારી ફારમને દેજો એનાં ફૂલડાંહ,
 મારા વગડાને દેજો એના ઝાડ,
 કે ધરતીને દેજો એનાં આભહ-પ્રભુ મારીં
 પ્રભુ મારી ચણુને દેજો રે ચતુનારહ,
 મારા પાણીડાંને દેજો એનાં તીર,
 કે મમદરને દેજો એનાં લોહહ-પ્રભુ મારીં
 પ્રભુ, મારા આંગણુને દેજો એના બાણુડાંહ,
 મારા ગોંદરાને દેજો રે તળાવ,
 કે ગાયોને દેજો એનાં દૂધહ-પ્રભુ મારીં
 પ્રભુ, મારાં મનડાંને દેજો એનાં ગાનવીહ,
 મારા દિલડાને દેજો એનું દિલ,
 કે આનમાને દેજો એના રામહ-પ્રભુ મારીં
 [ક્રમ્માં-૫૭]

ઝરે છે

ઝરે છે બ્યોમેધી-

અતલ વરપા કોક રમની,
 ઘડી ટીપે ટીપે, ઘડિક અડ ધોધે ધમમને;
 ઘડી આછા આછા ધુમમ મમ બ્યાપે દધાગ સ્થળે
 ઘડી વા આલિંગે અઘન ઘન સી ગાદ લગ્ને.
 અહો એ વર્ણધી-

કઠણ ગિરિ યાતાય કુમળા,
 જો! એના સ્પર્શે સુલકી ઉઠતાં કે નવ તૃણે,
 મુનાં અંગો જાગે, જડ ચરણમાં પાંખ પ્રગટે,
 હુટે હા અંધારા, કુસુમ હુતિનું પૂર્વ જાગે.

ખરે આ સર્ગાયું જગત નવ જન્માર્થે તલસે,
 પુરાણ પોથાંની કથની અલ ના 'જીવન' ઝરે,
 ધરાને બીંમંતી હુતિ અવર મુદિતની અધુના
 ન્યે છે પૃથ્વીના કણ કણ વિષે ભલ્ય રચના.

અને જુનું જુનું જગત નિજનાં જીવંત વસનો
 ઉતારી કે જામે મુસલિત ધરે ઇન્દ્રધનુને.

[મઝૂતિ '૫૬]

નૈં નૈં નૈં

દેખાતું નૈં તેથી નૈં,

એ વાત ના સૈ, ના સૈ, મારા સૈ !

દેખાતું નૈં તેથી૦

દેખી દેખીને તું દેખે શું કેટલું,

દેખ્યું તે સમજે શું કૈં ?

મરકટના હાથમાં મોતીડું આલ્ય એને,

કિંમત ના એની જૈ. દેખાતું નૈં તેથી૦

જુની રેતીએ નથી દરિયો દીઠેલ, નથી

દીઠા સૂરજ કદી ધૂડ,

દરિયો સૂરજ તેથી ગપ્પાં ગણે તેને

ગણવા તે ધૂડ ગણાખૂડ. દેખાતું નૈં તેથી૦

(૨)

તૂરજ તપે ત્યારે તારા જુઝાય અને
 તારા તમે ત્યાં નહિ સૂર,
 સમજું તે સાચું ને બાકી બધું કાચું,
 એ તો પીધેલની વાત ચકચૂર. દેખાતું નેં તેથીં
 આંજણ પહેલાંની અને આંજણ પછીની આંખ,
 દેખ્યા દેખ્યામાં બહુ ફેર,
 આંજણ માડું જો તને ખપતું અબાણ્યા જણ,
 તારાં ઉતાડું સહુ ઝેર. દેખાતું નેં તેથીં
 પ્રસ્થાન [૫૬]

ખ્યાર કહું

અમ તો કિસસે ખ્યાર કહું,
 કિસસે બોલું, કિસસે રૂઠું કિસકો આકુલ દિશ દિશ હુંડું?
 કિસસે ખ્યાર કહું,
 સરેલરે માવનઠે બાહલ જૈસે તુમ વૈસે વે શ્યામલ,
 એ કા ચૌધબિજલી ઝિલમિલ ઝિલ, મેં કિસસે કહાં છૂપું?
 કિસસે ખ્યાર કહું.
 જૈસે તુમ ખરસો, વે ખરસત રોમ રોમ તપ પાવક પરસત,
 ઝનક ઝનક મેરો મનવો નરતત, મેં કિસસે રાર કહું?
 કિસસે ખ્યાર કહું.

મેં બનબનકી બની પપીહા રટવ રટવ તુમ દેખ્યો મેહા;
 અબ રાત નહીં અબ મદદ મુજેસ, મેં નયનન નીર ભરું
 કિમમે પ્યાર કરું.

[મુંબઈ સમાચાર-૧૯]

ક્યાં જાશે ?

ચલત ચલત મન કયા જાશે ?

દવણુ દેશ, કહાં દિશા, કહે ક્યાં તિમિરે, કયા ઉભાશે ? ચલત.

જગ અનાંતના પથ અનેક ને પંથ પથની કેં કેડી,
 જન જનના મારગ રુદ્ધ ને મન મનની જુની મેડી. ચલત.

તાર તારના તાણા વાણા, પટ વણિયો રંગ્યો નવરંગ,
 ભાતભાતના જામા સરજ્યા, નવલખ ઊડતા આલ પતંગ ચલત.

નવલખ તારક આલ ઉગે પલુ એકજ કુવની અવિચળ આખ,
 તું ભમતાં ભવસાગરમાં ત્યાં પંથ નથી ત્યાં લઈ લે પાંખ. ચલત.

આવ, પવનની પાંખ સજી લે, જ્યોત શિખરનું માંડ નિશાન,
 સૌ રાગોનો રાગ સરજતું છે મૂલુવું એકલનું ગાન ચલત.

ત્યોં એકલ, નહિ દૂરે કોઈ, તું-હું ની નહિ કોઈ કરાગ,
 ત્યોં મોનાની પાંખ મળેલા વિચરે ઉજ્જવળ પ્રહ્લ મરાગ. ચલત.

[દક્ષિણ-]

ક્યાં છે કવિતા ?

[‘કવિતા ૧૯૫૬’માં પ્રગટ થયેલ ‘ચિન્તખિન્ન છું’ એ ચાર કૃતિઓના શુભ્રમાંત્રી પહેલી કૃતિ હતી, તે આ ‘શોધ’ છે બીજી. પહેલાનો વિષય છે એક કેન્દ્ર વ્યક્તિત્વ, આ બીજોનો વિષય છે અભિવ્યક્તિ.]

પુષ્પો સાથે વાત કરવાનો સમય રહ્યો નહિ.
પુષ્પો, પૃથ્વીના ખીતરની સ્વર્ગિલી ગર્વિલી ઉત્કંઠા;
તેજના ટાપુઓ; સંસ્થાનો માનવીઅરમાનનાં;
પુષ્પો, ગારી કવિતાના તાજ-બના-જ શબ્દો.

ગર્ભમાં રહેલા બાળકની બીટેલી આંખો
ગાતાના શ્લોકમાં ટમકે,
મારા અસ્તિત્વમાં એમ કાવ્ય અમકતું તમે
જોયું છે ?

કવિતા, આત્માની માતૃભાષા.
મૌનનો દેહ મૂર્ત, આગ્રવ અસ્તિત્વનો,
સ્વપ્નની ચિર છવિ. ક્યાં છે કવિતા ?

જેડં છું હું, હર્ગમ છે, દુર્લભ છે
પૃથ્વીના શ્રી પદાર્થોમાં એ પદાર્થ.
ક્યારેક તે શબ્દમાં જ સરસ્વતી લુપ્ત થતી.
ક્યારેક હોલવાયેલા હૈયાની વાસ અકળાવી રહે,
ક્યારેક વળી અર્ધદગ્ધ ખયાલોનો પૂંવા નૂંગળાવી
ખરે જ છે દુર્વાષ કવિતાપદાર્થ.

ધરની સામેનો પેલો છોડ વધી વૃક્ષ થયો.

ટીકીને જ્યાં ક્યેઈ છે મેં વારંવાર એને.

એને જાણુ આવ્યાં, ને મને આંસુ,
વધ્યે ને ફળ્યે એ, હું વધ્યે ફાંસુ

ખાઈ છું, પીજી છું, ખેંચું છું, ફૂડું છું,

ખેંડોળો ધરતી માતાનો ખોળો આ ખૂંડું છું.

ક્યાં છે કવિતા ?

પ્રભુએ મને પકડ્યો 'તો એકવાર.

મંધ્યાના તડકાથી એ વૃક્ષનાં થડ રંગતો'તો,

ત્યાં હુંયે મારી આંખ વડે ચડાવતો એપ હતો.

બીજી વાર, ગાડીમાં હું જતો હતો, એકલો જ

અકધિયા ડબ્બાગાં, ત્યાં નમતા પહોરના

નવું નવું યુગલ કે પ્રવેશ્યું. પ્રભુએ તાજાં

નવવધૂના ચહેરામાં શુભો છલકાવ્યાં હતાં.

ખસી ગયો બીજે ત્યાંથી હું, એ શુભાબી છાંયોમ.

શરમના ચેરડાની છાયા આછી ઉઠાપીને.

પ્રભુને સૌ આવું બધું યસંદ જહુ હોય એવું

લાગે પણ છે ચ તે.

શાડડ માટે નહીં તો દુનિયાની ભારે મોટી

કાનગીરી હોય એમ, બાણે એ વિના બધું

અટકી પડવાતું ન હોય એમ, વારે વારે

સડાવે છે કંઈક ને કંઈક આવામાં મને એ

મસ્તે ચાલ્યો જતો હોઈ અને કોઈ દૂર દૂર
 સહસ્ર ભ્રમન થકી આવેલા પંખીની સાથે
 સુલાકાત ગોઠવી બેસે છે મારી, પૂછ્યા વિના
 મને, કોઈ વાડ પાંચે. લક્ષ્યાવધિ
 અકાશવર્ષોથી બ્યોમે ટમટમતા તારા પાસે
 આંખ મિચકારાવે છે એ આ હું જે
 ‘અન-રેમાન્ટિક’ તેની સામે
 શેરીમાંના પેલા બાલુડિયાને મારી સામે
 ખિલખિલ હાવાની દે છે, અયુન વર્ષોને અંતે
 પ્રગટેલા માનવની આજ લગીની આખીય
 ચત્રાની-ભાવી આકાંક્ષાની પતાકા લહેરાવી
 દે છે એ નાજુક કલહાસ્યમાં વિજયભેર.

રે રે શિશુઓનું કલહાસ્ય માણવાનો સમય રહ્યો નહિ.
 શિશુઓનું હાસ્ય, મારી કવિતાનો શુભ્ર છંદ
 શબ્દ છે! છે છંદ પણ! ક્યાં છે તો કવિતા?

શિખરો પર જીર્ધ્વાબાહુ આરઠે મહાનુભાવો,
 શતાબ્દીથી શતાબ્દી ખેંચતો છુલ્લંદ સ્વર,
 જિનરે ના અંતરમાં, ઝમે ના જરી થયિતે.
 ખીણો ભરી ગોરંભાતો ભૂતકાળનો એ ધ્વાનિ
 પડ્યાં કરે પડછંદા નિરંતર અવિરત.

પડ્યાંને દેશ આ; શબ્દ નહિ, અતિશબ્દ પૂરતો બધું.

હવે ગુફા મુજ સમઘિઘેર,
રહું ન ઘેર.
[સંસ્કૃતિ-૫૭]

કવિની પાર્થના

ખેલાયું દિનરાત જે હ મા રંગભૂમિ પરે,
રેલાયુ રૂધિરે નસેનામ જે મત્ત ગીતસ્વરે,
નેત્રે જે ચમકી કદીક . ૨ દિવ્ય આનંદમાં,
તે સૌન્દર્ય-રહસ્ય હવ વાદાતકેરું ચળદમાં
[સંસ્કૃતિ-૫૮]

•

,

•

મનમુખલાલ ઝવેરી

એકાન્ત રા દગે

અક્ષાટ અહીં વિસ્તરી યુ. અન્તરેથી રહ્યો
મહાણુંવ ઉછાગતો મુલગ ઊગા નોતી તણી.
વિલોકું ઊઠતી અને લલરિ ગંગા જતી શમી.

અનંત નલ મૂમતું ઉપર : વારિકેરો અહીં
સમાય નહિ આંખમાં પટ વિશાળ એવો પડ્યો.

અવાજ મહીં છે અવાજ અવિરામ ખાત્યે જતી
અગાધ નિધિની ગણીર જલઝંઝરીનો અને
વળે દિન દળ્યે સ્વનીડાં લણી એહ પંખીતણા
વિભિન્ન પણ સૂરીલા કલનિનાદ ઠેરો અહીં.

કવચિત્ રસજતો તહીં રવ ગૂંથાઈ જાતો વળી
સુદ્ધર શિવમંદિરે બજતી ઝાલરૂંને, અહીં
વહી લહરિ વાયુની સમદ જોડને લાવતી.

અહીં અજબ શાન્તિ છે.

✽

સુદ્ધર અતિ દૂર દૂર રહી પેલી જાતી કયહીં
મહાનગરની ધમાલ : પથ સૌ જનાકીર્ણું ને
અસંખ્યવિધ યંત્ર, વાહનતાણા અવાજે થઈ
સદૈવ જતું ફાટફાટ અતિ તંગ વાતાવરણ.

ઘડીય નવરાશ જ્યાં નહિ, છતાં દિનાન્તે કશું
મળે જ નહિ સત્વરીલ જ્યહીં નેણુને ઠારવા.
અતૃપ્તિ જ્યહીં ચિત્તને કૃમિચમાન કોચાં કરે
અને વલવલાટ નિષ્ફળ મહીં જ આયુઃ સરે.

ન મૂળ પ્રસરી કયહીં જઈ કદાપિ જાડે શકે.

બધું ઉપરચોટિયું.

‘ત્યહીં યશ મળે દિગંત સુધી ગાજતો—’

હા, ખરું;

પરંતુ નીરખ્યા છ મેં જગતની યશોદા કને
“ભુખ્યો છું” કહી દાખવંત નિજ પેટ શ્રીકૃષ્ણને
શિશુ બની જતા. (અને નહિ જ માત્ર એ લાડમાં?)

અને યશ વળી કયો ? ઘડીક તુર્યાના તેજમાં
રમી, ઝમકી, અંધકારમહીં બાવું ફેંકાઈ ત્યાં ?

બધી રમત એ ઘડીની. ગર્ભકાલના સિંહની
ન મામું પણ કોઈ આજ નીરખત : સિંહેય તે
અમરી અમરી જ લૂત ગૌરવ સદા રહે જૂરવું.

મળ્યો યશ ન હોય તે વલખી એક કાળે રહેઃ
મળેલ યશ હોય તે કયહીં ન જાય ખોવાઈ એ,
મદા ફેફડતા રહે લયથી એક : ને તોય એ
ઘડી બ ઘડીમાં, પડે ન ખબરેય એવી રીતે
જતો થઈ અત્રોપ માવ, કરી હાથતાળી ઠપ !

અને યશ ન માત્ર એક; પણ લક્ષ્મી, સત્તા, બધું :
મળેલ નવ હોય ત્યા લગી ન એન લેશે પડે :
મળ્યા પછીય એાકાર નવ તૃપ્તિકેરો દિયે.
અસારપણુ એકતુ અ બધોય એનો હરે.
અને જવ જતાં રહે. જીવન આખું ખારું બને.

મહાનગર દૂર દૂર કયહીં એક જાતું સરી.

ત્યહીં પણ મહાબિધ આ જ રમણે ચડ્યો'તો, છતાં
મિલાવી નવ તાલ એની શકયુ સંગમાં હેયુ આ
જનાલિમુખ એ હતું ત્યહીં : જવાઈ તેથી હતી
ત્યહીં વિજનતા : અહીં વિજનતા જ વ્યાપી ત્યહીં
અહો ! સભર એ કશું ભયું'ભયું ! અહીં પૂર્ણતા
રહી, પરસી આ પયોનિધિતણી :

અખૂટ રસ આયુનો નહિ તને ત્યહીં સોંપજો ?
 કૃતધ્ન ઉર ! તું થયું અવ ? હવે બધો ફંભ વા ?

નહીં; નહિ જ એ કશું : રસ અખૂટ જે ત્યાં મળ્યો,
 મળ્યો સકળ માત્ર કાર્યમહીથી જ, અન્યથ ના.

કિયાનુરૂપ આયુનો સમય ત્યાં કિયામાં ગયેલ;
 અને નીરખી લાલ છવનની તેજછાયા ભરી;
 અહિંતુક ઉદારતાય નીરખી; નિહાળ્યો વળી
 અકારણ જ દ્વેષલાવ : બહુ રંગ સોહામણી
 આહો ! છવનગંગા આ અજબ રુદ્રરમ્યા કરી ?

અનેકવિધ રૂપ રંગ વળી સૌરભે સોહતાં
 અસંખ્ય કુસુમોમહીં ભભી, રમી, રસો સંશ્રહી
 ક્ષાય, મધુ તિકત; આ સમય તાહરો આવિયો
 વસી મધુપટે, નિમગ્ન થઈ અંતરે, એમના
 વિભિન્ન રસને રસી તવ રસાયણેથી, ત્યહીં
 અભિન્ન રસ કેરું, થકય ચકિ, સર્જવા તેા મધુ.

મહાર્ણવ અગ્નીમ કેરી અહીં જિર્ણો જાછળે
 અને અમધુ સંગમાં હૃદય તેની નાચી રહે.
 મહાનગર કેરી સર્વ સ્મૃતિ ઝાંખી ઝાંખી બને.
 ધૂંટાઈ ઘટમાં ગયેલ દંભૂલ સંસ્કાર જે
 ઘડીક મહીં સૌ સરી સરી જઈ અજાણ્યું ધરે
 સ્વરૂપ : નવ હોય પૂર્વ ભવ કોઈ દેશ શું એ ?

મહાલક્ષ્મીવતી મસ્ત આ લરવી આહી હેલે ચડે,
વિદાય જગ જુતુ થાય, નવુ સ્થાન એતુ લિયે.

પરસ્પર કશા જ ભિન્ન જગ બેવ એ ? ને છતા
કશે ઉભય સુગમા વિહડ એક નિસગ હું ?
વિભિન્ન મણિઓ મહી સરી જતુ કશુ સૂત્ર હું ?
ન રગ મુજનો કશે, મણિતમો ધડે રગ હું

નથી ગહનતા ત્યહી, નથી વિશાગતા તો અહીં,
બહિર્મુખ થતા ત્યહી, ન મ્મી જતને પામવી
ન તો કદી વિરાગકેરી અહીં ગાખી થાવી જરી

ન કે ન ખટકે મને જીવન કેરી એકાગિતા,
સમન્વયતણા ન વા સ્વપન અતરે જગતા,
અરે ! કદાક હેયુ તો જતુ નેતિ નેતિ રહે,
છતા ન ઉર તુચ્છભાવ અવ કોઈ માજે ધરે

નિહાંગી વિધુ યાત્રીમા, વિધુ મળ્યો ગળી ગમતું
રહુ મનુજમાત્રને-દુય ન એમ રાડી જ્યા
હઈશ, ક્યમ એ શકાય માત્રી ?-પૂર્ણતા પામવી
અશક્યમ છે અહીં તદપિ પૂર્ણતા પામવા
મધી મધી રહે મનુષ્ય કદી જ્ઞાન્તિમાહિ પડી
અપૂર્ણ ગાડી પૂર્ણ, શુ ગમકડે રહે ગત્યતો !

વસ્તુ ત્યહી જ કાવ્ય ને વસ્તુ ત્યહી જ કાવ્ય એ

વિશાળ બનવા જતાં ગહન ના શકાયે ધમ્મઃ
 વિશાળ ન થવાય વા ગહનતા જતાં સાધવાઃ
 મમે ગહન કે વિશાળ, બહુ વાર ના એકહું;
 અને મનુજને ન એ ઉભય એક મંગે મળે.

અપૂર્ણ કદી એક તો ઉપહસી શકે અન્ય ને ?
 સમાન વ્યસને ન સખ્ય મમલાવતું મંભવે ?

ન દ્રેષ, નવ કેા કૃષ્ણા; ન અવ તુચ્છતાભાવથી
 નિહાળું જન હું ગદાનગરના; અહીંની ન વા.

✽

અહીં દિન ઢળે; ખલ્લે મુલગ સાજની આરતી
 બજી રહી છે ને રહ્યાં ગણુ વિહંગમોનાં વળી
 સ્વનીડ ભણી કિલકિલાટ કરતાં; અહીં વિસ્તરી
 અનન્ત સમ આ મહાજલધિ છે રહ્યાં તેહની
 મહોર્મિતણી હું સનાતન વિલોદી કીલા રહુંઃ
 પ્રકામ હૃદયે ભરું પરમ પ્રાણુ હું શાન્તિનો.

અને રૂઝની અન્તરેથી પ્રકટાવતું સૃષ્ટિને
 સ્ફુરત ઉર મારું આજ મમલાવના સ્પન્દને.

[સંસ્કૃતિ-૫૮]

એકાવનમે

આયુષ્યની વિધિલખી મુજ પાથીકે.
આજે નહુ ઊધડી નૂતન એક પાનુ,
૨ । એક માથું મટકુ, જમ એટલામા
પૂરાય તે થઈ પચામ ગયા જ પાન !

હેવામહી મમય એ ચરકથો દિસે ને
આયુષ્યનો રવિ રહ્યા નમી ઉત્તરાર્ધે !
જેથી આલ મુજ આયમણુ રમાયુ,
ને ખીલી એની નદી જગમળેય શોભા

હુ આ દિને અવ લગી, મથતો જ આભે
આગામી કાવ તરું રૂપ નિહાળવાને,
આજે પરતુ ઉર ભાવિમહી ન રાએ,
૩ । આજ તો ઉર ભરી તરતો અતીત !

હુ આ સ્થળે જીભી ધડીક, નિહાળુ પાણુ,
ત્રિહાવલોકન કર પથનુ વ્યતીત,
ને જોઉ ખીણ, શિખરો, કપરી કરાડો,
ને કેડી ભકિમ અહો ! રમણીય ચિત્ર !

ને એ અતીત પણ વિસ્મૃતિકેરી આજે
ઠકાય છે જવનિકાની તણે ધણે રા,
મૌ માનહાનિ, અપમાન, પૂજા, ઉપેક્ષા,
નામત્વના હૃદયભેદક શલ્ય માથે

ના કે ભૂસાઈ ગઈ છાપ બધીય એની,
 ને હૈયું નિર્મળ થઈ ગયું આવ આજે;
 એના રહી ધસરકા હૃદયે ગયા છે
 ભૂંડું સુમાય કયમ જે થયું વળલેપ ?

એ કિન્તુ આજ ધરી અદ્ભુત કોઈ રંગ
 આસ્વાદ્યતા અવનવી સ્મૃતિમાં ધરે છે;
 ને આજ હૈયું ઘઈ સારવિમુક્ત એના
 કોઈ મુળસ્વપન જેમ રટે છ એને.

આ આજનો હું કયહીં ! ને કયહીં એ દિનેનો
 નિહોંતુ, નીરસ, ઉપેક્ષિત પંથભૂલ્યો ?
 સર્વત્ર આજ મુજ સૃષ્ટિ રસે રસાઈ,
 ને સ્નેહની સધન છાય બધે છવાઈ.

ના, ના, ન કે નથી અમિત જ કોઈ આજે;
 છે તો ઘણાય; નહિ હોય જ તો નવાઈ;
 કિન્તુ નથી મમ અકારણ મિત્ર એાછા,
 મારા દિયે રૂઝવી જે પણ સ્નેહકૂંડે.

આજે સ્મરં જનની મારી : ‘સ્મરું’ કહુ મેં ?
 રૂપાય કયાં સ્મૃતિની એની રહી છ હૈયે
 કે ધ્યાન એનું ધરી શાન્તિનું તીર્થ પામું ?
 ને ત્યાં બધાંય મુજ માનુશુમાન વામું ?

ક્યારેક એક તસુ કાજ બધુંય હીન
એણે નિચોવી મુજ લીધું : પરાજયેાનંદ
ક્યારેક તેા વળી દઈ લયડાક, મારું
ગાળી શુભાન રહી એ મુજ ભાગ્યધારી.

એણે મને રસ અપૂર્વ કશેા ચખાડ્યા
આ જાતમાંથી છલકાઈ વહી જવાનો ?
તાદાત્મ્ય સાધી વધુ ને વધુ તત્ત્વ માથે,
કારાગૃહેથી થઈ મુક્ત બીડી જવાનો ?

નત્તા અને ધન શકે નહિ જે ઉઘાડી
તે માનવીનું બિઘટે ઉર પ્રેમરૂપરે;
ને પ્રેમના જ નયને પરખાય શોભા
આ વિશ્વને અણુઅણુ વિલમી રહી જે.

એ પ્રેમનો પથ, પરંતુ, ખરા શૂરાનો :
ને ગૌરવ સાચું વસ્યું સાંકડું બેઠવામાં
કંગાલ સ્વાર્થ તણું કોથણું ભીરુ જેમાં
બેમી ભરાઈ અકળામણુ સ્વર્થ વેઠ.

આ જિંદગી અજબ છે રણભુમિ એક,
જ્યાં ચાવદાયુ લડવાનું જ છે મનુષ્યે,
ચોનાની જાતસહુ તેા અવિગેય એમા :
ને વીરને જ વિજયા • વગમાળ શેષે

આ સાનુકૂલ વિધિ તે ગુરુદેવકેરું
 ને પૂર્વજ્વેતણી શુભાશિષની પ્રસાદીઃ
 ન્હૈં તો કયહીં કળણ, જ્યાં હું હતો પડેલો ?
 ને શૃંગ ક્યાં શિવ, તરી નયને રહે તે ?

ને એ ભણી કદમ માંડું છું આજ મારાં
 ત્યારે હું પ્રાર્થું મુજ જીવનદેવતાને;
 પ્રેરો મને ભગવતી ! પદ ભાવિકેરે,
 જ્યાં ઘણ તારું, મુજનુંય હજી અલીપ્ટ !

તેં આપ્યું તે ઘણુંય છે : મળ્યું કેટલાંને
 આ આટલુંય ? અદકાંની સૃષ્ટિ ન લેશ.
 મારા મહીં શુભ પડ્યું કંઈ હોય તેને
 મૈયા ! યગેચ્છ વરસાવી જશે, ગમે તો.

હું પ્રમજ્જ્યોતિજ્જનો લધુ સંનિપાત,
 તું પ્રેરણા ભગવતી ! હું નિમિત્તમાત્ર;
 મારું સ્વતાંત્ર કંઈ તે બસ કામના આઃ
 માતસ્તયા કુર ચયેચ્છાસિ ! અન્ય કે નહ

[સંસ્કૃતિ-૫૭] ' :
 (૨૩)

સદ્ગત ચન્દ્રશીલાને

આનન્દોર્મિછડ્યા ચિત્તે મજોડે સ્નાન જે કહું
ગંગાનીરે હરિદારે, કેવું હૈયે ભયું હયું !
અને આ જગગંગાનું છત્રીશીલર વિસ્તયું
મલ્લેડક્રીલણું હૈયે રમાયન બની ગયુંઃ
ગંગાતીરે, નમ્યા ખેડારે દહેરાતી જલદહેરમાં
કીલામય બની અખે, મુખશીળા સમીખમાં,
ફરી માણ્યું ટણકણે આયન બન્યું નયુંઃ
મમરી રમરી હવે માત્ર દ્રવ્યું સમૃતિએ રહ્યું.

ગંગાતીર, હરિદાર-આજે ફર સુદર હા,
ને આજન્મ મખી તારી, મારી યે જે પ્રિયંકરા.
કારપત્યજન્મની મોંઘી ગોમતી ય નજીક ના.

ગોમતીચિન્ધુને કેવા મત્ત-કન્મત્ત સંગમ્યાં
નજોડે નિરખ્યા કોડે આપણે એકરંગ ત્યાં !

ભયું હૈયું હૈયું ત્યારે, અત્યારે ય ભયું જ છે.
એકલું એકલું તોરે છે જીલું એ જગત્તડે
તહેતી વારિલીલાને દેખતું ને ઉવેખતું.
દેવાયુ સંગ જોવા જે માત્ર તેને જ જાંખતુંઃ
તને પાંખ ગઈ લાખી, -ને અર્ધી વણપંખ હું

અંગસૌન્દર્યમાં છેા ને ન હતી મુમતાઝ તું;
 ને ક્યાં વૈલવસામર્યે હતો શાહજહાન હું ?
 સૌમી તું હતી નારી, સૌ મોહું હતો નર,
 હૈયાના પોતના કિન્તુ અનોખા બંધવિસ્તાર.
 તારા હૈયા તણા પોતે ભાત મારી દહાંકિત,
 તારી ય ભાતથી પોત બન્યું મારું ય મંકિત;
 પછી તો પોત ને ભાત-બધું એક અખંડિત.

તું ચાંદની રમ્યનિતાર ઉજ્જવલ !
 સુગન્ધલક્ષ્મી મુજ માણુધ્વની !
 તું મંજરી લહેકતી મ્હેકતી મુદા !
 કાસાર મારે હતી તું જ પમળ !
 શું શું નહોતી મુજ તું, સદામિયા ?
 અને હવે શું.....

ચાંદનીનદ્ર હું ચન્દ્ર ? નષ્ટગંધ શુભાષ હું ?
 મંજરીબ્રહ્મ હું આત્ર ? હતાપત્ર સરોવરું ?

ઉપા હજી ઉપા; સન્ધ્યા હજી અન્ધ્યા; નિશા નિશા;
 કિન્તુ ક્યાં એા સદામિયા, ઉપાઅન્ધ્યાનિશામિયા ?

અંધાર્યાં મેઘની વચ્ચે વીજરી અમકી, છતાં
 ઉજ્જર્યું તેં હૃદય આ પુતિએ સ્થિર સર્વદા
 મારી હૈયાધરાપે તું, ઝૂંટી ગોમેર, વર્ષતી
 નારા હૈયાતળી ધારા, રસતી, કસ પૂરતી.

(૨૫)

પામવા તુજને મેં; વા મને તેં, ન કરો કયો
 વલખાટ; છતાં લાભ્યાં લાભ કેવો ભર્યો ભર્યો !
 કરો પ્રારબ્ધનો યોગ ! કરી તું હૃદયંરમા !
 મારા ઉદાનમાં કયાંથી પ્રગટી એ વિહંગમા ?
 ગૂંહેકતું મહેકતું કીધું શૂન્ય સંજવને તવ,
 મદીલું ય બન્યું હોયે પામીને પ્રીતિ-આસવ.
 વિલક્ષણ મને લાસ્યે એ કિશોરી-કિશોરનો
 મુગ્ધ સંયોગ, જાણે કે' ઉવા ને પ્રાતખેરનો !

ખેલું જ પરખી લીધું-તું નહોતી કઠપૂતળી,
 ને મારી મૃદુતા યે તેં જેખી લોખંડથી રસી,
 બલાબલ સમાલીને હાંકી જીવન રેંકડી
 રેતીમાં, પથ્થરોમાં, ને ચીલે, ચીલા વિના ય તે;
 અચકી ખચકી ચાલી, સીધી દોડી ય કે' સમે;
 જીછળી પટકાઈને ભાંગી કે જિથલી ન એ.

ઝાંખાપાંખા અનુભવે ઝાંખું ઝાંખું તું આપણે:
 “જીરવાય ન તો ખંને કાચા પારા સમાં જ છે
 સુખ ને દુઃખ; એ બેમાં કરવું કેનું ગૌરવ
 અજીરવ્યાં રહે ખંને ઘણાં યે જગ રૌરવ.”

અમાસમાં પૂનમ દૂર જેખતાં,
 પૂનેમમાં યે તમલાર વેકતાં,
 વહો, સખી, જીવનપંથ આપણે,
 સ્કંધે પરસ્પર તણે કર નિત્ય ટેકતાં.

અગમ્ય જે ઉદ્ધ-હત અંધકાર
 રાધી રહ્યો અંદર ને બહાર,
 દુષ્ટેક લાગ્યો અતિ દુર્નિવાર,
 કરંતી તેને ચ વિનષ્ટસાર,
 મંજુવની કો' દઈને ચમત્કૃતિ.

વિદ્યુત જે ચિત્ર ઘડી બન્યાં હતાં,
 બિંદ્યાં હસી મંગલરૂપરંગમાં;
 નિસ્તબ્ધ જે નિર્ઝરણો ઠર્યાં હતાં,
 ગદ્યાં રમી તે નવગાનમંજુલાં.

પ્રત્યક્ષ પેલી થતી જોગપાર્વતી;*
 જેણે રણાવ્યું હતું કાવ્ય અંતરે;
 આજે બની એ નવરૂપદર્શના
 અપૂર્વતાએ મુજ ચિત્ત સંભરે;
 અદર્શના તું બનતી સુદર્શના.

વિખરે ખીલુમા તો ચે પાર્વતી* સ્થિરચંચલા
 જોગને શિર;

છે તું ચે હૈયે, ઓ દ્યુતિમંગલા !
 છાને સર્વો ગઈ લાગે મૃત્યુની ઘોર ખીલુમાં !

* જોગના એક પ્રપાતને કાકાસાહેબે પાર્વતી નામ અન્વય ને કવિત્વભયુ' આ

લાખ લાખ મથુ' તોયે થંભાવી થંભતી નથી
રેલાયે બંધ સૌ તોડી અશ્રુધારા શતાબ્દીની
ચેતવ્યા, લાવિનાં ચિત્રો, કાર્યા, દાખવી દાખવી,
દુહાર્ધ ધર્મની દીધી, રીતો ચોછ નવી નવી.

આમન્યા અર્થની ચીંધી, સીમા નિર્દેશી કામની,
મહત્તા મોક્ષની ગાઈ ક્ષણુ' ચે વિરમ્યા વિના.

પ્રયોગો સઘળા મારા, - મારા ને અન્યનાય તે-
સમાયા શૂન્યમાં જ' ને ! પુરુષાર્થ - વ્યથા વૃથા !

ગિરિશૃંગોથી અંલોધિ-દીસે દેશ સ્મશાન શો,
ચિતા જ્યાં લબ્ય સ્વમોની જલે, ઉર જલાવતી.

માનવ્યને પદાકાન્ત કરી ઊલો હતો પશુ,
તે જ આજે હનુ ઊલો ફૂરતા અઢકી સછ.

ધરા ને માનવી-હેયે જામેલા તિમિરાસુરો
વિધ્વંસી, ધર્મનું રાજ્ય સ્થાપવા મથિયા ઘણું.

હયમથ્યા ના છતાં લેશે શિબિરો શયતાનનાઃ
ધરા ચે પાપનાં યાજ્યાં ઊલટાનાં બમણ્યાં થયાં.

કૃષ્ણ ને, પાર્થ ને લીખ્મ ! જોછા કયાં વિદુરે હતા !
સ્વપ્નોની રાખ પે ભાણું આજે એ સહુને સૂતા !

હું રહ્યો એક, સૂતેલા એ મહુથી વધુ મૃતઃ
આકુલ દષ્ટિએ જિભેા સ્મશાને શોધતો ગત !

૨

હું જિર્ણાબાહુ જગ-નેનનું યેન ઘેરું
ઉતારવા સતત બગૃતિ ધારી મૂઝયોઃ
ને જિર્ણ-પાય જગ આડું મૂઝયું સદાય
મારે સુબગૃત ઉરે ભરવા સુધુસિ-

ને દ્વંદ્વ એ મહીં જગત્ ગયું બાલ છતી;
હારી ગયો મમર હું, હરિ, ભાગ્યહીન;
ને તોય કેવળ કદાચ પુરાણી ટેવે
આજેય ધૂમું જગ નિત્ય હું જિર્ણાબાહુ !

કેવું સમુજ્જવલ પરાઈ, સમૃદ્ધ આશા-
રંગો મનોહર ભયું સિતિજે અગ્રંખયું !
કેવો ભયાનક દિનાન્ત, કૃતાન્ત કેરી
ગાઈ રહ્યો કથની ફર કૃતાર્થતાની !

કેવું અપૂર્વ રમ-ઐક્ય રચાઈ આવ્યું,
દેતું વધાઈ નવસર્જન-પર્વ કેરીઃ
ધારા ઉઠાર જવ ભારત સંસ્કૃતિની
આવી મમાઈ ભરતર્ષભ શંતનુમાં

સ્વર્ગીય સુન્દરી અને અવનીન્દ્ર વીર
 બાણે તપોવન વસ્યે! બની કામ ધીર!
 કાળ-પ્રવાહ-તટ સર્જનહાર બાણે
 પાડી રહ્યો પ્રકૃતિ-અંક નવી લકીર!

ને દેવદત્ત-કર અર્પી સુરાન્ય-દોર
 ગાહસ્થ્ય-યજ્ઞ પૂજી શાન્તનુ પૂર્વજેને
 સન્માન્ય શ્રેય-પગલે ચઢિ વાનપ્રસ્થ
 થેને રહ્યાં હત !....નિર્થક કલ્પના સૌ!

અધ્યાયુ માનવ, જગત્ લઘુ, શક્તિ સીમ
 નિઃસીમ કામ, નવ તૃપ્તિ કદી તૃપાની
 લીધા વિના ચરમ આહુતિ લોકેતુ કેરી
 લોભાગ્નિ ઉદ્ભવ કદાપિ ન થાય શાન્ત!

ને દેવદત્ત સમ રત્નતણા પિતા, ને
 દેવાંગના શી રમણી-મણિ-સ્નેહ-સ્નિગ્ધ
 ના તુષ્ટ શાન્તનુ ફરી યમુના-કિનારે
 રે હૈયું પાકૃત મનુષ્યની પેર હારે!

ને દેવદત્ત સ્વયમેવ વિસર્જ્ય સર્વ
 વિશ્વે ઈર્ષ્યે અનુપ એક જ પિતૃદેવ :
 તાતેન્દ્રિયાર્થ દર્શ આહુતિ જાત કેરી
 લાવ્યા ગૃહે ભીષણ ભાવિની રાત્રિ થે!

માતા, ક્ષમા ! પણ લવિષ્ય-સુદર્શિની જે
દષ્ટિ, સરોજ-નયને, કદિ હોત, સત્યે,
જાતે જ તાતની તજવત રાજતૃષ્ણા
સાશુ અમર્ષી ચરણે પ્રણિપાત લાખો !

૩

કયા ધૃતરાષ્ટ્ર, કયાં પાંડુ, લલો વિદુર કયાં વળીઃ
મને યે મારી આખીઓ રૂડી નિહાળવા મળી !

જને શેં શુકને ભૂલું, છા મને છોડીને ગયોઃ
અતુર્ધા આત્મ શી રીતે મારો આત્મ ધઇ રહ્યો !

શુકે મુક્તિ મૂર્તિમંતઃ; વિદુરે ધર્મ આસ્થિત,
ને કામ-પ્રતિમા પાંડુ, અંધ અર્થાધ-લોચન.

સ્રષ્ટા કેરી કલા ગૂઢઃ રહસ્યો કો લહી શકેઃ
એક કાયા શું માયાઓ આવી ભિન્ન વહી શકે ?

દાસી, રાણી ક્ષત્રિયાણી, બ્રાહ્મણી-વ્યર્થ ભેદ ગૌઃ
ચંદન ઘેર, ને ઘેરે મધમધી મોગરો શકે !

કયાં, શું, કોના નિમિત્તે ને કોનાથી અરજાય છે !-
શાસ્ત્રો સહુ યઇ ખાંગાં અહીં યંત્રી મુંઝાય છે !

આંખો મીંચી સ્વત્યો અંધઃ લખ્યું ' ના કોઇ એ લહુઃ
પોષીનું જ્ઞાન પોષીમાં નિર્ધરું પડ્યું રહ્યું !

૦ (૩૨).

અને આંખો મીંચી પાછી, અંધે ફરી જાત્યા કર્યું :
જન્મ-અંધત્વને જાણે અંધારું વસ્તું વયું !

અંધારણે હતી એક ગાંધારી કુંક દેખતી :
આંખોને જાણી બૂઝીને જોણે સાવ કરી જતી !

હજારો આંધળાઓની વચ્ચે એકાદ દેખતો :
દષ્ટિને દોષમાં લેખી અંધવત્ વર્તતો મૂઠા !

૪

હૃલ્લેખ્યું લાક્ષાગૃહ એક મેં તો
પુરોચને નિર્મ્યું પૃથા-મુતાર્ધે;
પરંતુ આ સારત આર્ત આખો
વિરાટ લાક્ષાગૃહ શો બન્યો'તો !

એકાદ ચિન્ગારીની વાટ જોતાં
વિનાશ-દ્રવ્યો ખડકયાં પડ્યા'તાં;
ઉત્તેજનાની તવી ઉમ કૂટે
વૈશમિઓ જાગૃત નિત્ય રે'તા !

શું પ્રાણલો, શૂદ્ર શું !-હેહનિષ્ઠા
અર્ધંત્ર કુતારતી કાળ-બ્યાઢી :
આત્મામૃતે એક દિ' ને છલાછલ-
રે સાવ તે શુવન-ખ્યાત્રી ખાત્રી !

તપોવનો અચ્ચર-વૃન્દ-ધેયી,
વિદ્યાવનો મત્સર-દેવ-ઢેરા;

હિંસા, તૃપા, લપટતા, પ્રવાહ,—
સિંહાસનોના જણુ આર પાયા !

અન્યોન્યને દાસ્યનું દાન દેવા
વસુન્ધરા આક્રમી સૌ રહ્યા'તા;
ને આત્મઘાતી જડતા નિકુળી
આકન્દતી મેદિની અદૃહાસ્યે !

રુકિમ જરાસઘ, મનુષ્ય-સુદ્રા-
આચ્છાદને આસુર-વંશ ઘોર,
માનવ્યને મેદિનીમાંથી હાંકી
દાનવ્યની વાંછી રહ્યા પ્રતિષ્ઠા.

ધર્મ-સ્મૃતિ તાત પરાશરે જે
અર્પી'તી, યૈ વિસ્મૃત સર્વથા તે,
ને વેદનો તો યુગયુગ્મ પુર્વે
ભેડી ગયો'તો ધરતીથી છેદ !

ઈન્દ્રાર્થે ના, ઈન્દ્રિય-અર્થે યજ્ઞો;
તપો સમાર્થે નહિ, પીડનાર્થે;
ત્યાગાર્થે દાનો નહિ, સંન્યયાર્થે;
આત્માર્થે તે સર્વ જ મૃત્તિકાર્થે !

પૂર્વે સુશ્યુ, પૃથ્વી ડૂબેલી, તેને
મત્સ્યાવતારે તરતી કરી'તી !
રે દીસતી ડૂબતી પૃથ્વી પાછી,
રાતા ન ક્યાંયે ક્ષિતિર્જે કળાતો !

ન જિર્વળાહુ જની જિર્વને મેં
 ચેતાવી'તી કેવી યથા પ્રકાશ,
 ને હુંથીયે કૈંક મહાન એવા
 મર્યા; છતાં વારી શક્યા ન નાશ !

૫

કાશી, ચેદી, મગધ, મિથિલા, સિન્ધુ, સૌવીર, શૂર.
 મત્સ્યો, મારુ, કિકટ, કુરુ-પાંચાલ ને કામરૂપ,
 રેવા, ગોદા, ઉલ્લય-જલધિ-કંઠ-હીર્વાદ્રિ માળ,
 દ્વારાધારા, ગિરિનગર આનર્ત ને વિન્ધ્યવાહ;

અંગે અંગે વિકૃતિ વશગી અંગીનુ આત્મભાન
 દોષી, કોષી, વિષમય જની સર્જતી'તી સ્મશાન;
 બ્હેંચાઇને કણકણ મહીં આર્ત ચૈતન્ય-અગ્નિધ
 ચોષાતો'તો પ્રલયતણું આલાપતો અશ્રુગાન !

વિદ્યામાંથી વિનય, નય નીતિ મહીંથી જતો'તો,
 ગાર્હસ્થ્યેથી પ્રણય, લય મન્યાસમાંથી જતો'તો,
 આચારેથી અલય, લય એકાન્તની વૃત્તિમાંથી,
 આશામાંથી ઉદય, રય આદર્શમાંથી જતો'તો.

અર્ચામાંથી અનુનય અને તત્ત્વ ચર્ચા મહીંથી,
 શાસ્ત્રોમાંથી અનુભવ અને તત્ત્વ શાઓ મહીંથી,
 પાંખોમાંથી ઉડયન અને આંખથી જિર્વદષ્ટિ,
 લોપાતી'તી મનુજકુલથી મચ્ચિદાનંદ-સુષ્ટિ !

(૩૫)

આકાશેથી અમરગણ ને પૃથ્વીથી પૃથ્વીપાલો,
કેલાસેથી મન-સર-વચ્ચા મોતી-સોતા મરાલો;
બ્રહ્માડેથી પરમ સત ને પિંડથી બ્રહ્મસત્ત્વ,
ભૂંસાતાં'તાં જલુ અલુ અલુથી સચ્ચિદાનંદ-તત્ત્વ !

આવો મંવિ-સમય વસમો દોહલો પાર થાવો :
મૂવે કાળો અપજશ, અને જીવતે ભાર થાવો !
માત્ર સ્પર્શે સહજ વજને શીઘ્ર ડુબાડી દેતો :
કોને કોનો, કપરી દણમાં, જીવનાધાર થાવો !

કાણી હોડી, વજન વસમું, સ્વપ્ન-આધો કિનારો,
ને માથેથી પ્રલય-રથ વીંઝાય તોફાન-મારો;
કુંળી ભિંમિ ચક-ઉર યદ્રી જેમ અદૃશ્ય યાય,
હીરેહીરા યદ્ર યદ્ર ભેટે તેમ વાયુની માંદા !

આવામાં શું કર મહીં કરે કો' હલેસાં-સુકાન,
રે જ્યાં ના રે' ખુદ કર કને જાત ફેરુંય ભાન !
ને બહારથી ભીતર ધસી લે મૃત્યુ ભેંકાર બ્રાસ,
તે પુરે' તો કંકપુતળી શા બહોરતા ફૂદી નાશ !

ચારારણ્યો સમ નગર, હિસા-ભયે વ્યાપ્ત સર્વ;
યુદ્ધક્ષેત્રો સમ નૃપ-સભા માનવી-રકત-સિકત;
વૈશ્યાગારો સમ તપવનો અર્થ ને કામનિષ્ઠ :
કોટિ રૂપો કરી કળિ થતો પૃથ્વી માંહી પ્રવિષ્ટ.

ખાંડધારે બધું ખુંચવી લો; બૂંચવી જાળવી લો;
જાંઘાસે લે વિગત કરી લો; શેષ સૌ ફાળવી લો !

“હું”થી મોટો નવ જગતમાં; હોય, છાને હણાવો :
આવા મંત્રો લવન વણી, હો આજને! આજ લ્હારો.”

૬

પાછું વાળી વારવાર ક્ષેત્રો ભૂતકાળને,
આદિભૂલ થઈ ક્યાં તે થતું ના હજુ નિશ્ચિત !

દેવદત્ત તણા ધર્મે હીધેલા અધિકાર પે
મોહના પેનમાં કાપો સુકાયો; મૂળમાં શું તે ?

કે પછી નાશનાં ખીન્ને એથીયે પૂર્વકાળમાં
પડ્યાં પ્રચલ્લ ભૂ-ગર્ભે હશે ભરતના કુલે !

અથવા રાજવંશોથી દબાયેલી પ્રજા સદા
મનના લાવને મારી લવતી; જડ ત્યાં હશે !

કે પછી સૃષ્ટિ આ જાતે સમ્પ્રિદાનંદનું નહિ,
પરંતુ મૃત્તિકાકેરું ગનસ્વી કેઈ સર્જન !

સત્ય, બ્રહ્મ અને આત્મા, સમ્પ્રિદાનંદ, ધૃત્યે
રાખે મારા સમા કેઈ ભોળાની જમણા હશે !

ને સ્મૃતિ તો હીક બાણે તાતે જાતે જ છે રચી :
પરંતુ શ્રુતિયે શું કે આર્તનું આશ-ઝાંઝણ !

ધણીયે વાર હયાને વલોવે આમ સંશયો
લાસતું વન્ધ્ય-આયાસ સુધાસો'ણું જ મંથન !

(૩૭)

ધર્માધર્મ તણી ચર્ચા વૃથા વાણીવિલાસ સૌ ?
કાવની કટપના સારું ભોગવે આજ ત્રાસ સૌ ?
આજનો લ્હાવ આખોને મીઝી લેનાર ખાટતા ?
બાકીના કાલના કોલે નકામા ધૂળ ચાટતા ?

૭

ના, ના, ના, ના, શત શત વિચારે પછી ના જ, ના, ના,
ના સુધિ આ અન્યત્ર અકસ્માતમાધી સન્નર્થ,
ના છે એનો ભિગમ જડમા, ના સ્થિતિ, ના ગતિયે,
બાળે એને અલ્પ અલ્પ, અદેશ ચૈતન્યસૂર !

જુદેરા કો' નિયમ-યત છે હાર ને છત એની,
વૈષમ્યોમા મમ જ, પણ, મરુમર્થની રીત એની !
આકારો છે દિમત શતધા એકબીજાથી ભિન્ન,
ફલાયે છે અખિલ હૃદયે એક ધારા અછિન્ન

બીજોમાઢી શિખર હમતા, બીજુ શૃંગે વતેલી,
હારાબિધમા મધુર-જા-સ્વોતસ્વિની છે રમેલી,
ચૈતન્યોના હૃદય બરતા નર્તને જાડય નમ્ર,
ને મૃત્યુમા જીવન લસતુ, જીવને મૃત્યુ મન્ન !

કીટાલથી નર-અમર વહેરાઈ ચૈતન્ય લીલા
ને પીટાલ જડ-કિદરમા, બીજુ રૂપે વસેલા,
છે ચૈતન્યે જડ-તનુની બીજાન વિસ્તારી જાતે
ને મૂંઝાયો અયુત રૂપ ધારી પછી એ બીજાને !

રૌદ્ર સૌમ્ય, પ્રથમપર શાન્ત પ્રહારે લગ્નન્ત,
 ક્ષાસ્ત્રોદ્ધવાસે કરુણ, કદી ખીલસ્ત વીરે વસન્ત,
 કયાં શૃંગારે રતિ સદન, ભીત્યદ્ભુતચ્છન્નવેષઃ
 કોટિ રૂપે અજન-પટપે નર્તતા પદ્મજેશ !

ભૂંડી, તોયે સકલ નવ આ ધાર્ત રાષ્ટ્રોની સૃષ્ટિ,
 -જેમાં જન્મ્યા, છવી ઝૂંઝી ગધા કૃષ્ણ શા દિવ્યદષ્ટિ,
 જેના કાળે વિદુર સમ સરવેભરી કૈંક વ્યક્તિ
 ચિન્તા-કલાન્ત પ્રયતતી સદા યાવદાયુ અખંડ.

જે ભોગેષ્છા અનિભલવતી શંતનુની અકાળે,
 તો મર્ત્યા વિષય-વિજયી વીર્ય-ઉદ્રિક્ત ભીષ્મ;
 ને જે દ્રુપ-દ્રિશુષ્ણિત-શઠત્વે-મદ્ધા ધાર્ત રાષ્ટ્રો,
 તો શોધાઈ પરમ સત પે પાંડવોકેરી ધ્રુવા !

જ્યાં આકાન્તા દુષ્ટ-તનયા દુષ્ટ દુઃશાસને થે,
 ને આકન્દો હૃદય-ચીરનારી વ્યથાનાં ભિક્ષ્યાં જ્યાં;
 ત્યાં બાણે કે નયન-જલ-વર્ષાથી સીંચાઈ ને જ
 ભિક્ષ્યાં, મહોર્ધા અકળ-ગતિ કે નવ્ય માનવ્ય ખીજ !

ને શાન્તિના અકળ જ યતા કેળીને ઉઘમો સૌ
 યુદ્ધે બુદ્ધિ અવશ કરવી પ્રાપ્ત થૌ પાંડવોને,
 તે દિ',-તે જ પ્રહર-પળ, આરંભતાં નાશ-સત્ર,
 અગ્નિ-ગર્ભે અવતરી સુધા-સ્યંદિની ના શું ગીતા ?

ના ધુમાડો, અગન નહિ તો; અગ્નિ ના, યજ્ઞ યે ના;
 ના યજ્ઞો, તો ધૃતિય નહિ, ને ના ધૃતિ, નાત્મદષ્ટિ !

રાગણ કૂલ ફાર્યો નહીં,
 મજિ, ચૈતર ચૂઓ ચોક,
 વશાખ વગડે વહી ગયો,
 નહિ જેઠે જામ્યો જોગ !
 સુખિ, કવળા જગના લોક !
 મારે અવળા સૌ મંજોગ !

અપાઠ અધડકે ગયો,
 ને ગ્રાવણ શૂળી પેર—
 લાહરવે ભીજ્યો નહીં,
 ને આસો પેલી મેર—
 મારી વીખરી નાણુક સેર—
 મજિ, મારી વીખરી નાણુક સેર !

બારમાસી નહિ પાંગરી
 ને તળાવડી પર આંખો—
 આંખો મેઢારે જગૂંબિયો,
 હજી પંથ ધણે છે લાંબો !
 મજિ, મારો પંથ ધણે છે લાંબો !
 મહિયર, પંથ ધણે રે લાંબો !

સૌ ભાગ્ય

પર-ગ્રેયોં આજે અકલિ પલુ હું સર્જન તારી
કરું ચેષ્ટા, દેવી, તવ ચરણ-ધ્યાને રત થઈ.
સ્ફુરે વહોં મીઠા, અમૃતલહરીએ નયનની
લહેરાતા તારા ચરણ-કમળોથી નીગળતા
મરન્દે ફેરન્તા સુરધનુતણા શીકર અમા !
લવું હું એ વહોં, તવ અમી-રમે નિર્ભર ગણી;
કૃપા પામી તારી, જનનિ, મુજને ધન્ય જ થલું !

કદાચિત્ પ્રાન્તિ એ જનનિ, નવ હું પાત્ર તવ એ
કૃપા-દષ્ટિ કેરો; તવ અમી-રમે વા નવ લમે
લવું હું ને વહોં; ફળ ચરણના અનિધિ તણુ
લલે એ હો તારાઃ મુજ ઉરતણા માત્ર પડ્યા
લલે; અંનૂકાને ન્યમ ગિયુ મુમી તૃપ્ત બનતો
હું થે તારે ધ્યાને કંઈક લવતો આજ, જનની,
ઠગાંઉ તારાથી-પરમ મુજ કાં ભાગ્ય ન ગણું ?

[કવિભોક-૫૭]

૨૦

આ લીલા લીલા લીમડા તળે

: તર્જ :

આ લીલા લીલા લીમડા તળે

થાકેલો કેઈ રાહિયો મળે,

કરાર કેવો કાગળે વળે—

ને આપહાનો બાગિયો મળે ?

કેમના ગરામ તો ગયા,

મે'લના ઉભરા તો ગયા;

હારીડા તણે લાવતો પતો

સજાત, દીન એપિયો મળે ।

હવેત દયા, એ કલાપણું—

ક્યો ન લાલ, સાંખણું ધણું :

માહરા સેવા ન રુહેનો

કે કારનાર એકિયો મળે .

જ તો' તો સૂવા ત્યાં

જ તો' તો સૂવા ત્યાં ડસડસ સુણી રેતી સજની,
 ગયો; ત્રીઠી ડુસ્કાં ભરતી ઉશીકે મોં ઢબૂરીને;
 બિછાને બેઠો જી, બિંચકી મુજ સ્કંધે શિર મૂક્યું,
 કપોલે, પંપાળી, નયનજલ ભીંજેલ લમણે,
 શિરે, પૃષ્ઠે આંગે કદલીદલ લીસે, ફરી ફરી
 અને આંગે આંગે મૂઠું કરચકી ઘાબડી બધે.
 ન રહે તોયે છાની! હિમ શી મુજ એ ગૌરપૂતળી
 ગળી જાયે અશુભહીં જ હિમ શું! એવીજ રુએ!

પછી જેવું ઘોડાપૂર વહી જતાં સિન્ધુ નીતરે
 સહે છે સંશોભ પ્રતિલહરીમાંહી ધબકતો;
 શમ્યું તેવું તેવું રૂદન. રહ્યું છે શેષ સ્વસને;
 સુવાડી ત્યાં ધીમે, શયનતટ બેઠો નહક હું,
 અને એ વીંટાઈ, તરુ ફરતી વેલી સમ, સૂતી,
 મુકીને વિદ્રાલે મુજ ઉર પરે આન્ત શિરને!

નિશા આખી જેવું ટમટમ કરી વર્ષતી રહી
 કરે ઘેરું વાતાવરણ બધું, ને એજ જલનાં
 કણોથી પો ફાટયે, અજબ મધુરું ઉન્નતવલ હસે!
 હમી તેવું. અશ્રુ હજી કહીં ટક્યાં ઉન્નતવલ કરી!

રૂડી શું ને પાછી હસીય શું ન જાયું સજનીએ
 હું તો શું? ને લાગ્યે સમજાય શકે મન્મથ સ્વયમ!

[વિશેષ કાવ્યો]

શે લી ને

તેં પર્વતીય પ્રકૃતિ નીરખી, અનેકરંગી
દીડી ગગનશોભન વાદળી એ,
મૃત્યુ સમે નિરવધિ જલરાશિ, ચંદા
ફિછી વળી અરતી વાદળમાં, દીકાં તે.

સ્વાતંત્ર્યમા મનુકુલોની બધીય મિદ્ધિ
છે; ભેષ એ, સમર તેં મહુના વધાવ્યા
જે અર્પતા જીવન માનવતાની બેડી
તોડી, ફગાવી મથતા નવભાવનારે.

જ્ઞાને, તપે, નૂતન મર્જન-આશ ભેતો,
સૌન્દર્ય સ્પર્શ મહીં ચેતન અભિજ્ઞાલા;
તેં દેહબધ યદી મુક્ત અબધ પ્રેમ
ભેંધાં, પીધો, 'નુભવીને અમનેય મિંધુ
એ પ્રેમનો નીરખવા અવગાદવા એ
આપ્યુ ત્રાંતું નયન તેં ગિવ એનું ભેવા.

નટોગગાન નબ-નીતરતું ઝીલી ને
ઉજાન-ગાન મહીં ભેષ ધિવાદ-રખા
ને તેં દીડી ચિચિર મારૂન શીત પૃથે
ફંજી વચંતકુંપજો નવપ્રાણ પૂર્ણ.

આ આંકડા પૃથિવીના પથ છોડીને એ !
મુક્તાત્મ ચિદ્રગગનમાં કરતા વિદાર

મારુ બાગપણ છે છૂટ્યુ ત્યા—
 છીછરા વીરડા જેવું સ્પષ્ટ
 એકકે ય મૂર્તિ ન થાતી નષ્ટ
 નીચે પડેવા શબલાઓની, છીપ તબી
 અપૂર્ણ શાલિગ્રામ સમી

સાકડી ચેરીએ ખોરડા મારા
 છાંચમા મોટા ખોરડાની જે
 વહુએ વગોળ્યા
 બિચેરા ગોખથી છટકી
 ભચી મોટા જેવી પાતળી પરમાર
 છાડીને કસૂબો કરતા ઠાકોર જેણે
 હાકો ફાડ્યો ઓઢથીને દરબાર
 ચલમ ફાડી ચોકમા રે
 એ ય માથુ ધૂળાબુ ચોકમા રે
 ‘પાતળા પ્રભુને રોક મા રે!
 સિંહણ પાતળીના ક્રૂપ પાતળા રે!’

કૃષ્ણ પ્રભુને ગરવા લાયક દેશ
 જીવવા માટે ત્યાગવા લાયક પ્રાત
 કેાઈ હયાનન્દને, કેાઈ જોહન ગાપીને
 ધણુ જેને ઉત્તરદેશે પ્રશાન્ત

લીંબડા નીચે કેામ જપોરે, ધોમ જપોરે,
 લીંબડે ગુધથી પન્નવગીમા
 પોરિયા એતલ તલય

ધીરની યાદમાં પાગિયા દટાર ધાય
દાયલા યોરમાં દાય સતીનાં વરનાય

[બહેનને મારતા દાયમાં ગમે કાંઈ,
સાંબરે માનાં વેળ.]

જો દિયાર માનું ત્રિશૂળ, તલે
લોહનો યોર તરખારો.

કીચડ કીચડ દોનની ઉપર લાંબા મૂંઝે.
વાગોળતી બેંચ; સ્થાપ્ય મનુર;
ક્યારેક ક્યારેક કોયલમુર

લીંબોગીમાં લેઈ ન્હાની કંઈ કેરીના નૂર

કબરે કબરે મીતાકાની કાવ
મનુનોંપનો મનુપ્રમેદ એમ માય
બૂટી જઈને પદતી નીચે ગિમવાનુ. ના
તરફે અમેનામ.

કપરનાં ના સીનાદોમા વડવાં ના બા-
ગીના કેમરી નિંદ

કેડિયો ગીરમાં ગોધાં ખાય;
 કારભારીની પાઘડીમાંની આંટીપુંટીમાં
 જેમ જતા અટવાઈ
 પ્રતિસ્પર્ધિઓ.

એક ઊભો ગિરનાર,
 ને એક છે ચતુર્જય,
 પ્રતીક આ ઉભય.
 તેમજ નાગરાણી ને રૂડી રબારણ.
 માણસો તાકતા હાથી ચડેલા રાજવીને;
 અંબાડીની હરોળમાં આવે ઝૂંખે નાગરાણીનો
 આંખ રાજની ત્યાં

ચણિયે, કપડે આભલા
 જાણે નિતનિત નાચ્યો મોર;
 ગામને ટીંજે જાય રબારણ,
 કંથ ચરાવતો ઢોર;

ત્રાંબાવર્ણી બાળને કાળજે નંદકિયોર.
 ગોષ ને ગોષી. ગોષ ને ગોષી
 રાસ રમતાં બેઠું મૂકે વર્તુલ.
 સાંજનું કાઠિયાવાડ તે સો ગોધુલ.
 [કવિતોક-૧૬]

હવે

હવે ન મહુ જાય ગોન તવ આમ, હે સુદર્શી !
રિમાઈ મુજથી તમે, હૃદયધામ મારા નૂતન
સૂના મહુ કરી, ગયા દગથી દૂર શાને ? કહો

તમે હૃદયબાગમા સમિકતા તણા ઊડને
મદાય નિજ હાથથી અમૃત પાઈ મોટો ઠરો
જ્યહીં ડળીકળી મહીં અમમૃદ્ધિ મેટારી ગઈ !

હવે ફકત એ નિનો સ્મરી નમરી રહુ છવવુ ?
રહી ફરી ફરી પ્રમાની તવ યાદની ગુજરી ?

[વિવેક-૫૮]

શાલુમાઝ

પુગણી યારી

તયનમા આપના સૌદર્યની ઘેરી ખુમાંગ છે,
તનેનસ તાર છે, હુર તાન્મા એકજ મુનંગ છે,
અખડિત જ્યોતની ફેર આગતી નિશાનિ ઉતારી છે,
તમારે દ્વારે તો મારા મમા લાખો પૂનંગ છે,

હૃદય મંડિ મહીં એકજ વમી પ્રતિમા તમારી છે

હૃદયના દર્દનો બીજો હવે ઇલાજ ના કર્યો,
અને આયુધની બાટ્રી પળો તારાજ ના કર્યો

સુંવાળા શબ્દ બોલી અધુને નારાજ નાં કર્યો,
થઈ મધરાત જાણી દાર બધી આજ નાં કર્યો,

હજુ દારે ઉભેલો એક આ બાકી લિખારી છે

અકળ ઉત્કાન્તિકમ તોડી અનોખી લલિત મેળવવા,
મદા સાંનિધ્યમાં રહીને અનેરી તૃપ્તિ મેળવવાં,
પિત્રાઈ પ્રેમ ઘેરા રંગની ઉપપત્તિ મેળવવા,
તમારાં મ્હેકતાં ચરણો ચૂમીને મુકિત મેળવવા,

ખીલેલી મેંઢીએ નિજ રક્તની ધારા નિતારી છે.

કંઈ ભેગાંદરો, કંઈ એલિયાઓ વારણે આબ્યા,
નમાખી ઊડી દુનિયા પર તમારે ઠારણે આબ્યા,
મીરા, ચિરતી અને મન્સૂર જગને પારણે આબ્યા,
અમે સૂરલોકથી ઉતરી તમારે બારણે આબ્યા,

તમારી ને અમારી ઠો' પુરાણી એક યારી છે.

ગગનમાં ફૂજતાં ઠો' કિસરોનાં સાજ પૂછે છે,
નમાખીમાં રહેલા ચેતીની પરવાજ પૂછે છે,
નદા ધૂધવી રહેલો સાગરે આવાજ પૂછે છે,
મદેલા આલ પર પહોંચી કેઈ 'શાહબાજ' પૂછે છે,

‘અહીં આસ્માન છે કે કોઈની પાલવ-કિનારી છે ?

[સુરાવલ-૫૭]

મોતને જીતવું છે

આપણે મોતને જીતવું છે !

તુટવું છે, પણ ન ચૂકવું છે :

આપણે મોતને જીતવું છે !

રામે જે કેવળ આ કાયાની વાટ બાકી,
તેજને દેવું જે જીતવી;

આયણું આણું એવા મોતની સામે લાઇ !
મામી તે છાતીએ ચૂકવું છે ! આપણે

હિંમતના ખેતર પર વરસાવે હિંમતે જે,
મનને તે મારે કોવાડા;

હિંમતે ખાતરમાં લેવું પડેલા વી, ને
કોવાડા-વાવથી કોળવું છે ! આપણે

દેવી છે જિંદગાની જગંના તે હાથમાં ને
દેવી છે મોતને આ કાયા;

કરવી છે એવી કરામત કે આપણે
એના જ હાથથી જીતવું છે !
આપણે મોતને જીતવું છે !

બહાલમની વાડીએ

મારા વાલમની વાડીએ રે
એક ફૂલ ખીંચુ છે
એની કયાયે ઢળાયે ના ડાળ રે,
એતુ કયા રે હશે મૂળ !
એક ફૂલ ખીંચુ છે મારા

વિના તે ડાળ, વિના મૂળિયે રે
જેવા ખીલે છે સૂરજ ને સોમ રે,
એમ રે ખીલે મારા વાલમનું ફૂલ,
એ તો ફરકે ને હરખે મારા રામેરામ રે
એક ફૂલ ખીંચુ છે મારા

ભીંચુ છે ફૂલ પેત્રી વાલમની વાડીએ ને
આવે છે મહેક મારા મનમા રે,
આ રે ધરાયે મારા મેઘા છે પાથ
તોયે જાણે ઉડુ છુ ગજનમા રે,
એક ફૂલ ખીંચુ છે મારા

એના તો ગગ આવે આવે છે ઉડતા ને
છ ટાઈ જાયે મારા અગ રે,
ચાણા તે રામણા મારી જાણે છે વાત,
એ તો ચાલી જાયે છે એને નગ રે
એક ફૂલ ખીંચુ છે મારા

ધાસ અને હું

જ્યાં સુધી પહોંચે નજર
ત્યાં સુધી બસ ધાસનો વિસ્તાર છે,
ને પછી આ કાશકેરી
નીલરંગી ક્ષિતિ જ કેરી ધાર છે.

પૃથ્વીના આનંદના રૂપંદન સમાં
તરણાં હલે છે ચારવાર,
ના ખબર કે શા સંબંધે
અર્પ સંગે એક મારો ખ્યાર છે.

એ હલે છે આવતાં ધીમા પવન,
ઘાય છે એવું જ મારા ચિત્તમાંહીયે ચલન.

જેઠ હું વહેલી સવારે એમને,
ને ખુશીથી મહેક ગાડેકે છે મને.
ઝાકળેથી એ બધાંયે શોભતાં,
જેઠ આંસુ હર્ષકેશં આંખમાં આવી જતાં !

ઘાય છે મારી નજર જાણે હરણ,
ને રહે છે ઠેકતી એ ધાસમાં;
ના હજે છે એક પણ એના ચરણ.
સ્પર્શતો એને નહિ,
ને નનકત તોય એની
અનુભવું છું મન મહીં !

ને બપોરે હેમશા તડકાતણુ,
 ને હરિત એવા ધામનુ ધાયે મિલન.
 આસનુ, ધરતીતણુ એ ભેડ માહી
 લાગતુ કે મન મળ્યુ,
 ભેધને એ કયાકથી મુજ દિલ મહી
 આનંદ કેરુ મધ ગળ્યુ !

સાજવેળા તેજ, છાયા, ધામ સૌ
 સાથે મળીને ખેલતા,
 સાદ પાડી ચિત્તને મારાય સગે લઈ જતા
 એમના એ ખેલને ભેઈ રહુ,
 ને હર્ષ પુલકિત થઈ જઈ
 પુલકને એ ભેધને લાગે મને
 કે ઘાસ ડુદે રગ મારે અગ
 નાનુ રૂપ થઈ આપી રહુ !

કેવી અહો આ મનતણી છે સાધના !
 વા નેહની એને કહુ આરાધના ?
 કે ભેડ જેને બારે
 તેને અગમા ને અતરે હુ અનુભવુ !
 રે સ્વપ્નમાયે ધામનુ એ ચહુ દિશે
 સુખદ એણુ ભેડ છુ હુ રૂંકરુ

[સરકૃતિ-૫૬]

ફેરિયો અને ફક્કડ

ફેરિયો : એણ મેરો અવલ હુઓણ કાચ ।
અખગડખગ નહિ દેખ આપનું રૂપ જુઓણ સાચ !
સાચ મેરો અવલ હુઓણ કાચ ।

ફક્કડ : મેં હું ફક્કડલાલ માહરો અજબ રેશમી રાગ,
મખમલરી મોજડિયાં, પોતી મલમલ, કમળી પાગ,
તાવ મૂછનો લાવ નિકારું, હામ માગણો માગ;
માહરો અજબ રેશમી રાગ.

ફેરિયો : બઢે બઢે ભડ ગયે ગુમાની ચાક સિકંદર સાર,
ગાંઠ ખુલી ગઠરી, હૈ તેરી ?-હૈ કિતનો કલહાર ?

ફક્કડ : નગદ બગદરી બાત છોડ મેં જાત જોઉં આકાર,
દેખ્યો ચાખ્યો નહિ, ન ઈનકી કોઈ મંડી બાતર:
જાત મેં પ્રથમ જોઉં આકાર.

ફેરિયો : અતલમ્બ હાંકણ દૂર કિયો છ, ટીન્જિયે કુછ દરિયાફ :
નિરખત હરખ સયોણ ઉનકો હામ હેઈગો માફ;
અરે ક છ ગલરાય આકુટો ? કયું ધડકન ? કયું હાફ ?
સાચ મેરો અવલ હુઓણ કાચ !

ફક્કડ : જાલત હામ કુછ દિયોરી, પંજર પૂરો ઈધર હૈ બંદર ।
આંખ ઉલાળે ચડી, અછાડ પછાડ પૂંછનું લંગર ।

રંગ રંગરો અંજન ઝરિયો, નિરમળ અવ હૈ નેણ;
એક બાર અણ દેખ ફરી, મેરો મુન લે આખિર વેણ.

ફક્કડ : નીલ ગગન હૈ

ફેરિયો : ઓર

ફક્કડ : શ્વેત બઢરી ઉત્તરમે' જાતી.
ફર ધુસર પર્વાત, સરિતા કલકલ જલમે' લહરાની :
કાનન હૈ, તારુ કુંજ,....કુંજમે' ઘટાઢાર હૈ પીપર,
ડાલ ઉપર દો વિહંગ-એક જ ફલ ચૂગનકો તત્પર !

ફેરિયો : ઓર

ફક્કડ : ઓર નહિ કછુ....

કાચ હૈ ઝલમલ એક ન એખ;

સખકો રંગ રૂપ હૈ સુંદર, મુખ મેરો હૈ ગેખ ।
ગાયબ તો મૈં ભયો....

ફેરિયો : એણ મેરો અવલ હુઓણ કાચ !
અખાળડખળ નહિ રેખ આપનું રૂપ જુઓણ માચ !
પલપલ મુખડું બઢલ બઢલ નખરાળ કરેણ નાચ !
સાચ મેરો અવલ હુઓણ કાચ !

એકાન્ત એકલ એને સંગ-રંનયન
ગતિ કરે છે ચરણ.

પહે પહે પૃથ્વીધરી પર
જનપદ કુંજ સહુ બને બિહુલીન
અબ્રપુંજનું ચે અવ નિમ્ન આવરણ....
ત્યાહીં

ધવલ તુહિન રંગ ધરે છે કપાય
કયહીં નીલ અંચઃ
તેજેમય શાન્ત-આત્મલીન-વર્ણ કેરું
અપ્રતિમ પાર્વતી લાવણ્ય !
દ્વિરમ્ય....

ત્યાહીં
નિમેષ વિહીન નેત્રયકી સરી જાય હિન્દમય અપિધાન
કેવલ પ્રકાશ ભાસમાન
નહીં અદ્રિ, નહીં કેડી નહીં મુગ દેહ;
અસ્તિ અરુ ભાતિ અસંદેહ.

સહુ ઔર થકી શ્રુતિહીન કોઈ બ્વનિ
કોઈ આનંદ શુંજન !

શિશુ કોલાહલ
કને આવી ભભો સતુ કહે :

‘બાબા, ભુએ મારું માટીનું આ ઘર’
અન્ય બાલુએ રાજેશ : ‘કાગળનું મારું આ વિમાન’
ગેજની એ પાર એન્ડ બ્રંધ કરી ભભો ત્રિલોચન
નીરખી રહેલ નિજ લોહિંપત્તી કેરું અશ્વયાન.

અવશેષ ઠેાડી તણું પાન કરી રહું ત્યહીં
 વહંત રાજેશ : 'કહો બાબા, કિયું બેશ ?'
 એજ પ્રશ્ન રમી રહે અન્ય બેઠ બાળકને વેશ.
 સહુને સ્વકીયતું મમત્વ.
 'નાતું તો ય ઘણું મને ગમતું આ ઘર.'
 સતીશ પ્રસન્ન.
 'પેલા ચંદ્રતારકના લોકમહીં લઈ જશે તારું
 આ વિમાન ?'

હર્ષને આવેશ કહે રાણુ : 'બાબા,
 બાને ને બધાંને લઈ આકાશગંગાને ઘાટ કરું ઉતરાણુ.'
 માર્ગમહીં અકારણુ આવે કંઈ વિધ્ન

મળે દસ્યુદલ

મચી રહે ભીષણ હંગલ

તે વેળા આ અસ્ત્રથકી ભેદાય સમગ્ર અવરોધ
 ધાય પરિત્રાણુ....'

તેજ વિકીરંત ત્રિલોચન.

રસોઈઘરથી ત્યહીં ગૃહિણીનો આવે ટહુકાર
 નિરાધાર મેલીને વિવાહ

નિજ વસ્તુ લઈ સઘ દોડી જાય બાળ.

ત્રણ થકી ભયું ભયું અત્રિનું આંગણ !

નિબિડ અરણ્યમહીં એકાન્ત કુટિર

ને હું લીન નિજને સ્વભાવ

પરિચર્યા કરંત પ્રકૃતિ....

ત્યહીં અતીન્દ્રિય ને અકાલ

રૂપ ધરી રમી રહે શુણ્ણને ત્રિતાલ.

અતીને

સાંપતે

લપિતબ્દે

વિવર્તને એ જ ગતિશીલ

સમુદાયને આધાર આવિર્ભાવ પામે ચિરંતન

ઉખાલયા અલિનવ રૂપને સૌંદર્ય....

પાતાયન થકી ત્યહીં સ્પર્શ કરી રહે બાહરવિનું કિરણ

બકુલતરુની ડાળપર ગૂંથી રહી

સર્વે સૂર બોલે ઝીણું બુલબુલ

મુનીલ લાવણ્યમહી આનંદની દેલી લાલ ગાંધ

હમી રહે સદ્ગત કિશલય.

[કવિમોહ-૧૫૮]

★

મારું ઘર

: સમ્બરા :

ખુલ્લાં આ એતરોની ઉગમણી ગમ જે દૂર દેખાય કુંજ
એમાં અન્યથા-ટોચે ફરકત ધ્વજ ત્યાં બાગુમાં લાલ મેવે
છાએલું, સ્વર્ણ તેજે અનુપમ સુખમાને ધરી સાન્ધ્ય રંગ,
જેની મેડીની બારી અહિં લગી નજરે ઢાળતી રે' મનેહે,

તે મારું કાળ-ભૂતું ભવન; નિખિલ આ કેન્દ્રથી વિસ્તરેલું:
એની સર્જન, ત્યાંત્યાં ગતિ મુજ ત્યહિં, રેલાય છાયા અડીક.
મેત્રે સંકટપ કેશ અગણિત કંઈ જે બીજાં વેરેલ તેનું
કાળેલું સ્વપ્ન બાણે અનિમિષ દગ માંડી નિહાળે વ્યતીત !

(૬૩)

ને આહી સૂર્ય, ઝંઝા, જલ, જીવ, વનના કાવનો જે અનંત
 મેળો જામેવ તેના સતુ મમ રમતા નિત્ય કોલાહલેય
 એનો ગુજત ઝીયુ અરવ શ્રુતિ તણો અતરે શાન્તિમત્ર,
 જેના આનંદછંદે મન સુજ અનુસધાનમા રે' સદૈવ
 હાવા ગોધૂનિ-વેવા દ્રુત દ્રુત રવ-દોણી ધરે દૂધ-સેર
 ચાલો એ યેગ, ઘેલા પવનની અકતી અગને ઠડી હોગ !

[કુમાર-૧૯]

નિરજન ભગત

મધ્યાહ્ન

માયાવીનગરીમા તે હશે અશક્ય શુ કશું ?
 વીંઝે ન્યા રાત ને દહાડો જાદુઈ કેઈ કૂક શુ !
 સૃષ્ટિ આ સમરગી જે સોહે છે ઇન્દ્રજાલ શી,
 નશો ન્યા ઓસરી જતા ઓવાતા મન્ત ખ્યાલ શી,
 ઘડી ખેલા હતું જે કે એતુ ના ચિહ્ન આ ઘડી,
 દણેા જે સાધતી જાણે તૂટી ગૈ કાળની કડી,
 અને મૌ આ દણે લાગે વજ શુ દહ જે નર્તુ,
 જૂઠૂં છુદ્ધુદના જેવું મિથ્યા ને છલનાલર્તુ,
 અને આ દણની પૂઠે સૃષ્ટિ તે શીય રૂહે રમી ?
 અકલ્યા આવનારા કો હવેના સપના મમી,
 મણા પક્ષાઘાતે શુ ગાત્રેગાત્ર રહી જતુ,
 છી સૌ હિમના જેવું ઓગળીને વહી જતુ,

હમણાં એકદું થે સૌ એકત્વે આકૃતિ ધરે,
 પછી વિચિત્ર થે છૂટું વૂટું વૂટું થતું ખરે;
 હમણાં જીવતું જેના અણુયે અણુ સ્પંદતા,
 પછી સૌ મૃત્યુની મૂર્છા માણે આલસ્ય મંદતા,
 હમણાં રંગભેરંગી પરી કે અપ્સરા રમે,
 પછી સૌ ભૂતના જેવું સ્મશાને ભમતું ભમે;
 વિચિત્ર વર્ણની લીલા, આકારો સ્થિર ના થતા,
 રહસ્યો કૌતુકો કેવાં એકે એકે અહીં છતાં;
 આવાં તે કૈંક મધ્યાહને દર્યો દીપ્તે જાણતાં,
 ખોળા સૌ પંથ ને જ્યારે પવનો પાતળા થતા.
 નિપ્સી મધ્યાહ્ન વેગીએ સુદૃઢો દઢ વાળતો,
 દીર્ઘ કે શ્વાસ લેતો ને દૃષ્ટિથી સર્વ જાળતો
 ઓચિતો સ્તબ્ધ ને મૂઢ ચોંક્યો, થંભ્યો, ફરી ગયો,
 રાપાયાં ભોંયમાં દીપ્તે, ફરી આંખે ફરી ગયો;
 ભાવિ આ શહેરનું એણે ભેયું કે શું અચાનક ?
 કવિની દૃષ્ટિથી ભેયું એવું તે શું ભયાનક ?
 કંપતો અંગઅંગે શું એથી મિત્ર ન સ્વેદથી.
 'આવતું વાદળું ટપી' નાંખે નિઃશ્વાસ ખેદથી ?
 કે પછી હાથ માથે જ્યાં મૂક્યો સ્ટ્રોહેટ ના જડી ?
 કેની તે કૂંકથી જાયે આકારો એ ગઈ ચડી ?
 વાયુ તે સડકો વચ્ચે ચત્તોપાટ પડ્યો હવે,
 હુખખીયે ખાય ના. ખાંસી, નિદ્રામાંયે નહીં લવે;

એથી તો વાયુનેાચે ના પડછાયો અહીં પડે,
 જુવે છે આમ ને તેમ શેઠ્યુ કોઇ નહીં જડે
 રંકના ભાગ્ય શી સૂની, લાળી આયુષ્યના મમી
 પહોળી આ સડકોને નીચે જે ના કમી નમી
 ભૂખરા પથથરાની આ અમીરી સૌ ઇમારતો
 છાયાથીયે નહીં સ્પર્શે, રજે ઝીલે ન ભાર તો !
 એથી તો સર્વ છાયાને પાયામા નિજ પૂત્તી
 બાણે ચાલી જવા ખીજે સંકોચે હોય મૂરની
 જુવે છે દૂર તો બાણે દિશાઓ મર્વ લીસતી,
 કાજ પીને પડી કોરી કેવી અકકડ દીસતી
 જુવે છે આલ તો નીલુ લીમુ પ્લાસ્ટિકનુ નર્થુ
 પખીનો કયાય ના ડાલો, લોપેડુ, સ્વચ્છ નીતરુ,
 કરચલી અબ્રની છે ના, અમીઝધ, ન ભાગતું,
 છતા આશાનિહોણા કે હેયા શુ શૂન્ય લાગતું
 જુવે છે દરય ને સ્થિર શાંતિ ચોમેર રૂઢે દમી,
 મંથના પૃથ્થ જે બાણે છાપેલી પકિતના સમી,
 વચ્ચે વચ્ચે જરી જે આ દ્રુમ કે જમ આવતી.
 લાલ પેન્સિલની લીટી નાણીને ઉપસાવતી
 સ્ટેન્ડપે એક આ ટેકસી આવીને અહીં કયાકથી
 કયારની કોણ બાણે કે હાંદિ છે જાહુ થાકથી,
 પોસ્ટરે ચીતર્યા માત્ર રીંગલે જે જ માનવી
 મમી છે એ જ સૂતેલી મ્યુઝિયમેય, ના નવી

કાંદેમાં સામસામા જે અરીસા નિજને લહે,
 શૂન્યત્વ એકળીજનનું અનંતે વિસ્તરી રહે.
 કાળો આ સૂર્યથી સજ્જ વેશ્યા શી-તે અહીં ફરે,
 લટારે મારતી ગોષે ઘરાકો પગથી પરે.
 જડે ના માનવી એકે, ગયા ક્યાં સહુ આ સમે ?
 સ્વપ્નની સિદ્ધિની કાળે આશાની સૃષ્ટિમાં રમે,
 કચેરી કારખાનામાં યુધ્ધો જ્યાં નિત્યનાં મથે
 કાળને છતવા કાળે કર્મના વ્યૂહ કે રમે.
 રહસ્યો કૌતુકો આવાં છાનોમાનો લહી જતો,
 નિષ્ણે મધ્યાહ્ન વેગીલો ફરી પાછો વહી જતો.
 [સંકૃતિ-૫૬]

★
 ફરવા આવ્યો છું ✓

હું તો જમ્મ ફરવા આવ્યો છું !
 હું ક્યાં એકે કામ તમારું કે મારું ફરવા આવ્યો છું !
 અહીં પથપર શી મધુર હવા
 ને મહેરા ચમકે નવા નવા !
 —રે અહું ન પાછો ઘેર જવા !
 હું હાલ મુખે ભરવા અહીં, સ્વપ્નમહીં સરવા આવ્યો છું !
 જાહુ એવો જાલ જાહી
 કે ગાહી શકું જે ચાર ધરી
 ને ગાઈ શકું જે ચાર કહી
 ને ગીત પ્રેમનું આ પૃથ્વીના કર્ણપટે ધરવા આવ્યો છું !
 હું તો જમ્મ ફરવા આવ્યો છું !
 [મંદેશ-૫૭]

હાથ મેળવીએ

લાવો તમારો હાથ, મેળવીએ

(કહું છું હાથ લાંબાવી) !

કહો શું મેળવી લેવું હશે મારે ? તમારા હાથમાં તો કેટલું પે-
ધન હશે, સત્તા હશે, કીર્તિ હશે....

શું શું નથી હોતું તમારા હાથમાં ?

મારે કશાનું કામ ના,

ખાલી તમારો હાથ....

ખાલી તમારો હાથ ?

ના, ના, આપણા આ જોય ખાલી હાથમાં પે કેટલું છે

આપણા આ હાથમાં ઉધ્મા અને થડકો-

અરે, એના વડે આવો, પરસ્પરના હૃદયનો લાવ ભેળવીએ,

અને બિનઆવડત સારું નઠારું કેટલું પે કામ કરત

આપણા આ હાથ મેળવીએ !

અભવૃથા છે ? ભલે !

તો પે જુઓ, આ હાથ લાંબાવી કહું-

લાવો તમારો હાથ, મેળવીએ !

[સંદેશ-'૫૭]

ખાલમુકુંદ દવે

સો ન ચં પો

રંકની વાડીએ મ્હોર્યો સોન રે ચંપાનો છોડ :

અમને ના આવડ્યાં જતન છ !

(૬૮)

ઊપર અમ લોમકામાં થેનાં રે ગોઠે, જેનો
 નંદનવન હોય રે વતનં છ !
 વજ્રજરની છાતી કરીએ, તોય રે દુલારા મારા !
 ધીરે હવન કોરે ધાનાં ધારાં છ !
 કુવાને ધાળે જેવા કાથી કેન્દ્ર દોરડાના—
 થોડે થોડે લાગે રે ઘસારા છ !
 દેશ રે ચડે ને જેવો લમતો અંધારે પન્થી
 ગામની લાગોળે શ્રારી રાત છ !
 ઘરની ઓગ્રીએ તેવી, ઠેખાં રે ખાતી તું વિણ
 ખાવરી બનેલી તારી માત છ !
 બાવળની કાંલ્ય જેવી લવની હુલામણીમાં
 આ રે કાંઠે સૂરે માને તાત છ :
 આગે રે કાંઠે તારા દેવી બગીચા બેટા !
 વચ્ચે આડા આંસુના અખાત છ !

[કુમાર-૧૯૫૭]

પુનર્મિલન

૧

ભુદાં પડ્યાં !
 લાંબે ગાળે આજે ફરી મળ્યાં !
 રોમે રોમે કયો મિલનનો હર્ષ !
 ઉપવને—

કુસુમકલિન જેવો માધ-અનિલનો સ્પર્શ !
 આપણુ તે કેટલાંક વર્ષ
 વિખૂટા ભગ્યાં રે વિધિવશ !
 આજે વળી મળ્યાં ઘડી અચાનક
 આપણા પુરાણા પેલા મિલનને સ્થાનક
 વિવશ હૈયાંની કશી સ્થિતિ !
 નમેનસ ગળુ રક્ત રૂપે વહે રતિ !
 ધબકારે ધબકારે થઈ રહી છતી
 એની તરલ ચપલ મીનગતિ !
 આપણી ન વાત કદી ખૂટે !
 તોયે પ્રિય ! આજે કેમે કયાં જોને
 મૌનતણા બધ નહિ તૂટે !
 પ્રેમની ગિરાની ઝીક
 કેમ કરી જીલ ઝીલી શકે ?
 આપણી તે નજરોના વેલમોગરોને પ્રિય ?
 વાચાકેશ ફેરા ફેરા ફૂલ ફૂટે !
 ભાવથી ભરેલી કણ્ઠકણ -
 કેવી સરી રહી કણ્ઠકણ !
 મૌનકેરી વ્યંજનાથી સભર મભર
 દૃઢ કેવા તારા બિડાયેલા અધરે અધર
 જેવા વરસ્યા પહેલાંના જલધર !

૨

આપણુ જો મૂકે :
 વળી મૂજો તટ !

મૂળો વહે સરિતનાં નીર
 પશ્ચિમક્ષિતિએ હળુ હળુ વિલોપાઈ રહ્યાં
 સિન્દૂરિયાં સાન્ધ્યચીર !
 હવાનો હિલેળો એક :
 અને જોનજોતામાં તે
 છેલ્લા તેજકિરણની લોપાઈ લકીર !

ધન અંધકારે ડૂબી દેકરીની દોચ, અને
 ઝડપથી ઝાંખી થઈ અડાખીડ વનરાઈ !
 નિજ નિજ નીડ ગયાં પંખી યે લપાઈ, વળી
 વાર હજી શરૂ થવે તમરાંની શરણાઈ !
 પડી ગયો સોયો બરાબર !

ધબકી રહેલાં માત્ર
 આપણાં બે ઉંકેરા સ્પંદનસહારે સળિ !
 સ્તબ્ધતાનો આસ થતું બચી ગયું ચરાચર !

—અને અણધારી ત્યહીં
 ચોદિશ લીંજવી રહી
 આપાઠના મેઘતણી ઝીણી ઝીણી અરમર.

બચવાને મેઘળુંદયકી સે'જ સરકીને
 આપણુ બે જિભાં પ્રિય ! કદબના મૂંડ તળે :

લાગણીનો પારો કશે થડે-પડે !
 જિભવાની ઇચ્છા થાય અડોઅડ !
 તો ચ જાણી જોઈ રાખ્યું પચમાં કદબ થડ !
 વંધી રહ્યો અંધકાર !

જલધાર તણો ધીરે ધીરે વધી રહ્યો વેગ =
તનુમુખિ ! નીતરતી નેહ તારી દેહલત

છતી યાય વારેવારે
તડિતને ચમકારે !

આજે અળવીતરી રહે !
અંબોડે તેં શીદ ધયુ"
મને જે અતીવ પ્રિય
પેહું પોયણીનું તાણું ફૂલ !
અને શીદ અંગ ધયુ" ' .

નારંગી રંગનું પેહું રેશમી દુફૂલ !

લાવણ્યની કવિતા શી

અંગ અંગ ઘડી રહી નિરઝરી !

એમાં વળી હવાની લીનાશ લળી

ઉમેરતી એક કડી !

આખર તો માનવ હું :

પ્રયત્ન છતાં યે કદી બની જાઉં પરવશ !

અતીવ અદમ્ય એવી

વૃત્તિઓને કેમ કરી રાખું વશ :

એમ યાય—

લાવ તારા પાલવનો અંગુલિથી

કરી લઉં જરી સ્પર્શ !

એમ યાય—

લાવ ઠીક કરી દઉં, વેણીનાં શિથિલ ફૂલ

તને જેમ્ અનુકૂલ !

૦૦૦ (૭૨)

નહીં નહીં !

મન મારા, જોસો હેઠં !

હવે જૂઠી મૂઠી દિયો જીઠવેઠ.

નહીં નહીં;

કદી નહીં હવે જને જિલવાનું અડોલક
વચમાં સત્તગપણે રાખેલું કદંબ-થડ.

વિધિએ વછોડયાં જ્યારે,

આપણે વિખૂટાં પડ્યાં શપથ લઈને ત્યારે.

—તે ઘડીથી આજ લગી

નિરજન વન હો કે નગરનિવાસ :

સંયમની પાળ નથી તોડી કદી—

આપણે જે મધી મધી ગાંધી પ્રિય !

વૃત્તિઓની આત્મપાલ.

આજે કેમ લોપાય એ

મરજનદરેખ હવે ?

ગ્રેમ એ તો ખડકની ધાર

અવિચારી એક ડગ આગે ભરે :

ફાડી મુખ જાલી રહી—

પતનની ખીણ પારાવાર !

સમાડીને, પિવેકથી

એક ડગ પાછું ભરે :

બચી ગયા જન !

બચી ગયાં પલેપલ થતાં પરેશાન !

(૭૩)

બહારે જતાં ખડકની ધારે ધારે....
 એ જ પથે, વટાવીને દેહની દીવાલ કદી,
 ક્ષણેક્ષણ લુભાવતા
 પ્રેમકેરા સ્વર્ણમત્સ્યતણું પ્રિયે
 સાચું લેઈ શકશું નિશાન !
 જેમાં રહી નિજની, ને
 જગનીયે લેગી શાન !
 અલો પ્રિય !
 મેહુલાની ધીમી પડી ધાર ।
 વાદળીનું મ્યાન ખમ્મી જતાં જુઓ
 દેવી પેલી અમકતી અંદ્રની કટાર ?
 અનાયાસ સરી પડી
 પ્રિયા-કંઠધરી મૃદુ ગીતકંઠી :
 રણુકી ભડી શું જાણે વિચિત્ર વીણાની મીંડ !
 વનપ્રાન્ત રચી રહી સુધામય સ્વરપિંડ !
 હવાના હિલોળા સાથે
 માથે જૂકી કદંબની ડાળથકી
 એકાએક પંખીડાં જે
 પાંખ ફફડાવી પાછાં
 ખીજી ડાળે જઈ ઠર્યાં :
 —અને અમે ધીરે ધીરે ડગ ભર્યાં....
 લાંબે ગાળે આજે ફરી મળ્યાં !
 ફરી પછાં જુદાં પડ્યા !

[કુમાર-૧૯,

આપણી ગતિ

કંઈ બાબતુની છે આપણી ગતિ ?

આપણી એટલે

ન કેવલ ગુજરાતની કે ભારતની;
હવે તો—

વિચારવાનું છે સારી માનવજાત વતી,
દુનિયાની

આગ તો ખાસ્સી દીસે છે પ્રગતિ !
છે બધું ટિપ્પણ .

ખાત્રી ના રતી !

કહેવાનું છે ના કશું મજાવટની ફાવટમાં !

સોફાસેટ, રેડિયો ને ફૂલકાન,

ટેબલ-લેમ્પ, ફોન જે ઇલેક્ટ્રિક ફોન :

બધુંયે સુવ્યવસ્થિત !

કશુંયે ન આવતું હડકાટમાં.

—અને ભોળિયા બિચારા

પેલા પૂર્વજોના કરતાં

આપણે ઘણી ઘણી કીધી છે પ્રગતિ

પડદાની બનાવટમાં !

છતાંયે—

પડદો ખસેડીને પ્રવેશતાં અંદર

શાને પૂછતું હશે મનનું શંકર :

કયાં આવી ચડ્યા આપણે :

પ્રગટેલી મહામૂલી સંસ્કૃતિની
 ક્યારય મર્જાશે ખરી ચિરંજીવ સલામતી ?
 મોટી રાતે—

ગોખાયલા વાસણને ટીપે જેમ કંસારો
 એમ—

મો સો હથોડીની શિરોવેદના સાથે
 પડતો હું પધારીમાં,

સૌ ગયુ જંપી !

રાત્રિના નીરવ એકાન્તમાં

માત્ર બે જ રહ્યાં કંપી :

હૈયુ ને ઘડિયાળ !

‘ ધબક.....ધબક !

કટ...કટ !

ધબક કટ !’

[સંસ્કૃતિ-‘૫૬]

નેહીભાઈ પ્રેરણિત

શૂન્યનો ઉન્મેષ

રાત મેઘલી સ્વસ્થચંચલા, નિખિડ ગણીરા,
 ધનધન એકાકાર....

નહિ તારક કે નથી ચન્દ્રમા, નહિ વિદ્યુત-ચમકાર :
 નિરાલમ્બ નયનોને મળતો નથી કરો આધાર;

ગગનમાં ધનધન એકાકાર
 અને મુજ તનમન એકાકાર.

નીલ ગગન નિર્મમ ને નિર્ભર,
 અને ક્ષિતિજ પેલી જાણે કે હૃદ-અનહૃદનું દ્વાર :
 દિશાશૂન્યતા ગાંઠ રહી છે. કેવું ગર્ભિત ગીત !
 એ ગુંજનથી અસ્તવ્યસ્ત મન કેવું છે લયલીત ?

કલેજે કંપ-કંપના અવલનવલ આકાર :
 નિરાલમ્બ નયનોને મળતો નથી કશો આધાર.

ચારેકોર ગહનનો ઘેરો....
 ચક્ષિત, યક્ષિત ઉદ્વિગ્ન અવાચક મન મારું ગરકાવ,
 નથી રમ્યતા આજ હૃદયમાં, અને નથી કે' રાવ.
 નહિ અસ્તિત્વ તણી અનુસ્યૂતિ,
 અનસ્તિત્વની નહિ અનુભૂતિ
 સ્થૂલ દેહ જાણે કે વિગદિત,
 સૂક્ષ્મ દેહ ના સીકો બિમ્બિત,
 નથી કશો યે ભાર લાગતો, નથી કશું નિર્ભર :
 નિરાલમ્બ આ મનોનયનનો શૂન્ય સકલ વિસ્તાર.

આ ઝરણુ રમ્ય, આ સરિત સૌમ્ય,
 આ અનિલલહાર, આ તુંગ શિખર,
 આ સિન્ધુ ગર્જના ઘેરી....

જન-વન-પશુ-પંખી, સથરાચર એક પ્રાણ પલકાર
 બધો આ સરવાળો લાગે છે શાને મુજને લાગાકાર ?
 નિરાલમ્બ નયનોને મળતો નથી કશો આધાર.

સ્વજનોની લાવુક આસક્તિ,
 પ્રિયજનની ઉખાંકિત લક્ષિત,
 (૯૯)

અને નિશ્વમા મિવાય સૌની સાવ વિરક્તિ—
મમોહર શો પ્રતીત થાતો સ્વપ્નભર્યો મથાર !
નિરાવમ્બ આ મનોનયનો અકલ શૂન્ય વિસ્તાર

સ્થિતિ ગતિ કાવ અને લયથી જે
દીને મમાવૃત, દીને અનાવૃત,
એવા કવિત છતા અડનિત આ
અનુભવ કેરો કેરો છે આશ્લેષ !
સ્તબ્ધ તન્નિત મૌન, મૌનનો નિરૂદ પદ્મકાર
નિરાનદ આ મનોવશા,
કઈ કઈ ને તુ બહે પામવા સ્વપ્ન-સત્યનો પાર
નિરાવમ્બ નયનોને મળતો નથી કોરો આધાર.

દિશાશૂન્યતા ડગી રહી છે, અમી ગદ્યો અધાર,
હુ લાશુ હુ મલાન મુજને શૂન્ય દીને આકાર
હુ રૂપે છે ઢોક તત્ત્વ,
જે નથી અદેહી, નથી મદેહી,
નથી કશો આગલ સૂમતો નહિ ઇતિનો આલાસ
અનત કેવુ વ્યાપ્ત અગોચર આ કેવો અણુસાર !
નિરાવમ્બ આ મનોનયનનો શૂન્ય નકલ વિસ્તાર

ત્યા ઓગિતી ધનગર્જનથી,
વિદ્યુતને ખાના નર્તન થા
તૂટી તન્દ્રા અને કચા ઢો પ્રગટી ચન્દ્રા
એ શ્રુતિએ મુજ પથ પ્રાણમા દીધો પુનિત પ્રવેશ—
અને કહ્યું કે—

શાને થાય ઉદાસ અરેરે શાને બને હતાશ ?
 શૂન્યમહીં ના શૂન્ય,
 શૂન્યમાં સભરભર્યો અવકાશ
 ને અવકાશમહીં અભરભર મળલખ મંગલ આશ :
 શૂન્યનો શૂન્ય નથી અવશેષ,
 શૂન્યનો અલિનવ છે ઉન્મેષ.
 [સંસ્કૃતિ-૫૯]

★ સંત

હે મન, બની જશે તું સંત,
 તને તો મળી જશે લગવંત.

રાગ-દ્વેષનો રંગ જ કાચો મિથ્યા સ્વાસ્થ-જોજ,
 તપસ્વીને તપમાં શીતલતા, પ્રસન્ન અનહદ હોજ :

—સાધના-પંથક સદા અનંત....હે મન....

આંખ છતાં પણ જગત બને છે ખલમાયામાં અંધ
 આંખ મીચી જોગીજન સાધે સુરતાનો સંબંધ :

—સંતને નહિ આદિ, નહિ અંત....હે મન....

ફૂલ અને ફોરમ જેવા છે સમરથ સતિયા લોક,
 ફૂલ જશે પણ ફોરમ નહશે જગને મધમધ ચોક :

—સાધુજન પરમારથના પંત....હે મન....

મન વારે તે માનવ મોંઘો, મન મારે તે સંત,
 મારણ-ત્રારણ રસાકસીમાં લખ તૃણુના તંત :

—તંતને તોડે કોક મહંત....હે મન....

[અંધગાર-૫૭]

રંગડો

કેણે તે રંગડો રાખ્યો

માણીગર ! કેણે તે ઢાળી નાખ્યો ?

કે રંગડો મેંદીમાં મલકાયો :

કે રંગડો કેસૂડે છલકાયો.

રંગાય તેનાં રૂઢિયાં રાજી ને રાજી તે થાય રંગનારાં;

અરસપરસની મર્માળી આંખમાં મોજલાં બંદર-બારાં :

કેની તે પાઘડીએ પીધો

માણીગર ! કેની તે ચૂંદડીએ ચાખ્યો ?

કે રંગડો મેંદીમાં મલકાયો :

કે રંગડો કેસૂડે છલકાયો.

કાથો કેવડિયો ન ચૂનો કેસરિયો, સૂત-શૂરી સોપારી;

પાનના ખીડાં ઝડપી લેતાં વિરલાં પુરુષ ને નારી :

તરસ્યાંએ રંગડો રાખ્યો

માણીગર ! વરસ્યાંએ ઢાળી નાખ્યો :

કે રંગડો મેંદીમાં મલકાયો :

કે રંગડો કેસૂડે છલકાયો.

કોઈ રંગે છે તન-મન-જીવન, કોઈ રંગે છે વાધા;

કાચા-પાકાના અધકચરા ચોરતા રહેતા અભાગિયા આધા :

રાધાએ રંગડો રાખ્યો—

માણીગર ! પિંગલાએ ઢાળી નાખ્યો—

કે રંગડો મેંદીમાં મલકાયો :

કે રંગડો કેસૂડે છલકાયો.

૧ [સંસ્કૃતિ-૧૫૬]

છેલછળીલે છાંટી

છેલછળીલે છાંટી મુજને છેલછળીલે છાંટી,
નિંતના શ્યામલ જમુનાજલમાં રંગ ગુલાબી વાટી....છેલ

અણુજાણુ અકેલી પડી રહી હું મૂઢી માનગ ધોરી,
કહીં યદી તે એક જડી ગઈ હું જ રહેલી કોરી,
પાલવ આથે ભાત પડી ગઈ ઘટ્ટને માથે ઘાટી....છેલ

ગ્રાવણનાં ઝોતેરી વાદળ વરન્ધ્યાં ફાગણ માસે;
આજ નીસરી ખહાર ખડાવરી એ જ જૂલ ધે ભાસે,
સળવળ સળવળ પાપ ઉદે ત્યમ ખેતી ખેતી હો! છાંટી....છેલ

તરબોળ લિંઝણી યથરી રહી હું કેમ કરીને છટકું ?
માધવને ત્યાં મનવી લેવા કરીને લોચન લટકું.
જવાં કરું ત્યાં એની નવરની અંતર પડતી આંટી....છેલ
[ક્રમિકા-૫૭]

અશબ્દ રાત્રિમાં

મટ્ટકીને

જાણુ કરી ન પાપ

• સૂતેલ એવાં જલને જગાડ્યું,

ખેતીતાં ખેતીતાં મે;

જરી થોડું પીધું,

પીધા પછી પાત્ર વિષે વધ્યું તે
 ઢાળી દીધું મધ્ય અશબ્દ રાત્રિમાં;
 મજલેથી ત્રીજે
 તે તો વહું છેક જતાં જતાં તળે
 ધીરે ધીરે પાઈપમાં લપાયેલી
 હેમંતની શીતલ ગાંતિના સ્વરો
 જગાડતું
 જ પી ગયું સણોમાં

[સંસ્કૃતિ-૧૫૬]

એ એટલી ઠંડી હતી

એ એટલી ઠંડી હતી મધરાતની,
 પડખું ફરું ત્યાં તો પથારીની કંદેલી કોર અડતાં
 જાગી જતા હું નેઉં
 પડદો ફફડતો,
 બારી ગૂંઠેલી અધખૂંટી,
 થોડી ઉઘાડી એ વધારે નેશથી ન્યાં બંધ કરવા જાઉં
 ત્યાં—

મુજને નિકાળી આટલા લૂમચામ સૂતા શહેરમાંથી
 કેટલા પ્રહરો થઈ તે
 કેાઈનીયે ગહુ નેતો
 આભના થોડાક કટકાની ઉપર
 ફુંકવાઈ ગયેલો ચંદ્ર ઉડ્યો,

ચાલતો, ઘઘરી રહ્યો, મારી ભણી :

‘થોડી જગા ઘરમાં તમારા હોય ને—

આજની આ રાત મારાથી હવે

ઝાઝી કઢાશે ના અહીં !’

હું આ બધું સમજ્યો ન સમજ્યો ત્યાં ત્વરામાં

ઉંઘમાં શા નેશમાં કે કોણ જાણે કેમ—

બારી બરાબર બંધ થઈ ગઈ

[સંસ્કૃતિ]

હસમુખ પાઠક

જાઉં આગળ ?

આંખનો ટેકો લઈને, કાનથી ભાંખોડ લારતાં

ઘાસ લીકું (ઇશ્વરે ખોળેા હુંદળેા પાથરેલો
હોય) તેમાં,

સૂર્યના શબ્દો સમજવા પગ અડાડી,

સરકતું અહીં (બાગના આઈન્સ્ટાઈનના

ધોળા ફરકતા વાળ જેવાં, ને વળી

ગાંધી તળા રાતા ટપકતા રક્ત જેવાં) ફૂલ વચ્ચે

મન,

ઘડીભર સૌરલે લયકાઈ, ફૂલી

હર હરિયે ધૂધવાતું ન્યાં હૃદય

ત્યાં સૂર્યને ખોળેા ધરીને એમ ખૂટે,

જાઉં આગળ ?

[સંસ્કૃતિ-૫૭]

—ની આંખમાં આકાશ—

(છૂટાં વાદળાં કાળાં અને ઘોળાં છવાયું
કેાર પર ઢળતા સૂરજનું તેજ)—તોજ્યું;
હાથ વાળ્યા ઓશીકે શિર—

(બાણુશય્યા પર સુતેલા લીધ્મનું)—સ્થિર;
એક પગ ધરતી અડકતો, લટકતો, હલતો,
અને લખાઈને બીજો રહ્યો ટીંગાઈ હાથા પર;
ધડકતી છાતીમા નીચો મતો, ઊંચો જતો,
વાતાવરણનો પ્રાણુવાયુ.

આમ તો આવા ઘણાંયે માણસો

(આકાશગંગાના ઝબકતા તારકો જેવાં ખિચાખિચ)
બાકડે સૂતાં, પરંતુ

એક

જે—

[સંસ્કૃતિ—૫૭]

★

હા

પ્રથમ તો લાગણી

પ્રહ્લાંડના શૂન્યત્વ સરખી ભીંસતી,

પ્રસરી;

પછીથી સૂર્ય,

જાણે આપણી આંખો ઊઘડતાં, હલકતાં

ઉખા અને તેને લયો પ્રગટયો;
 પછીથી વાયુએ
 બન્ને ઝિડાયાહોઠની વચ્ચે પુરાયા પ્રાણ જેમ
 જુદાં પડી,
 પૃથ્વી અને આકાશની
 વચ્ચે અખંડિત વહી રહેલી હા મહીં
 હા લેજવી !

[સંસ્કૃતિ]

નલિન રાવળ

સ્મૃતિ

નળી ઉપર ગૂંચવઈ ગયેલો સાંજનો તડકો નિહાળી
 બિન ગૂંથતાં આંગળાં ધરડાં અચાનક કંપમાં અટકી ગયાં.
 સ્હેરા ઉપર કરચોલીઓની બુલબુલવણી મહીં
 આછો ફફરતો ભાવ એકાએક તે અટકઈ ગયો.
 ભારમાં પહેલાં નમી પાંપણ ફરી જિંચકઈ,
 હવામાં સ્થિર થી ના થઈ તહીં....

ધૂજતી લયડતી આંખની કીકી

પૂછે :

‘એ કોણ છે ?

હોઠ પર અંગાર આ કોણે મૂક્યો !

લોહી’ આ કોનું હસે છે ?’

નળી ઉપર અંધાર ત્યાં ગૂંચવઈ ગયો.

બિન ગૂંથતાં આંગળાં ઘરડાં
 અચાનક કંપ લઈ
 કામમાં લાગી ગયાં.
 [કુમાર-૧૯૫૭]

★

(અમદાવાદ ૧૨ મી ઓગસ્ટ ૧૯૫૮)

ત્રેતનો ઉદ્દગાર

દુર્ગંધથી અકળઈ ઉઠેલો ત્રેત
 પૂછે :

મૂર્દાં વને છે શે'રમાં ?

સુખે જલતા ચિતામાં માનવી બોલી ઉઠ્યાં
 'ભાડો નહીં અમને, અમારા ગાતને
 શે'રમાં લોકો વસે છે.'

લોકો ? (ત્રેતનુ આશ્ચર્ય)

'લોકો !

જુઓ

કદરૂપ કાળા હાથની આ વાસનાના લોગથી
 પીંખઈ તૂટી ઢગલો પડેલા શહેરનાં દૂસકાં સૂણી
 અમારાં ગામનાં કૂતરાં રહે છે.'

ભમતો ભલો ભૂતાવળે

હું કયાં અહીં આવી અડ્યો ?

અહીં લોકો વસે છે.

[કવિલોક-૧૫૮]

કહીં જશે ?

પતંગિયાની પાંખ મહીંથી પ્રગટી
પેલી રુદવાર ક્યાં ગઈ ?

ફૂકડાની કલગીના જેવી તોર ભરીને મોહક
પેલી બપોર ક્યાં ગઈ ?

ધણ-ધેનુની ખરી મહીંથી ભટી રહી
રે મ્હેક ભરી એ સાજ ગઈ ક્યાં ?
કહીં જશે

આ ફૂલ સરીખા ફૂટ્યા તારા ?
કહીં જશે

આ આલે ખીલી રાત, રાતમાં ખીલ્યાં જે
ઐ ચમણાં મારાં ?

[કવિચોક]

મહારંદ દેવે

બહાણું લાગે

શું રે થયું છે મને, હું રે શું જાણું
મને બહાણું લાગે છે તારું મુખ,
જેઠું, જેઠું, જેઠું તોય જેતાં ધરાઈ ના
લવ ભવની હાય, બળી બૂખ.

કયાં રે ઊગ્યો ને કયાં આથમ્યો દન મારો
 કયાં રે હળી મધરાત !
 તારી તે મૂરતિને કે'તાં ને કે'તાં મારી
 પૂરી ન થાય હજી વાત.

કો'ક કો'ક વાર તારી કાયા હવાઈ બને
 કો'ક વાર બાહુમાં કેદ
 નેગ ને વિજેગ હવે કયાં રે બેખાલું મારાં
 નેણાં ભૂલી ગયાં ભેદ.

આ રે અવતાર ભલે વાદળિયો વહી જતો,
 કેવાં તે સુખ ને દુઃખ ?
 આખો જનમારો તને આંખોમાં રાખું
 મને બહાણું લાગે તારું સુખ.

[કવિશ્લોક-૧૮]

આ શું થયું ?

—ને પછી મધરાતમાં ઊડ્યો પવન
 કાળસૈરવ શો, અહીં નિદ્રા ગહન
 ચોંકતા પંખી સમી ઊડી ગઈ, આ શું થયું ?
 બાલનું બાણે સલામત છાપડું તૂટી પડ્યું ?
 શાંતિની લીડેલ સુખથી સાંકળો
 કોઈ પાગલ લાંગતો બેચેન ને બેખાકળો !

આડવાં તોતિંગ જૂનાં ધરથરે,
 ત્રાટકી ચંગીઝની બાણે સવારી આખરે,
 પાન પીળાં, ઝડપ બળાં આંખરાં, સૂકાં સડેલાં ડાળખાં
 ઢગલો થઈ પડતાં પ્રહારે હાડનાં શું મળખાં !
 ધૂજતો અંધાર ભિલો હાથ ભેડી,
 હાંત ભીંચી પણ પવન ઝીંકી રહ્યો વજનર હથોડી.

ને પછી ભેયુ મવારે
 તો મહા આશ્ચર્ય લારે,
 મોકળી આવે હવા આ મંદ મીઠી,
 ટહેરથી તડકો હવે ખાતી શું લીલી ડાળ નીડી !
 કેટલું લાંગી પડ્યું ? ને તે છતાં પેલી નવી ડાળી પર
 તાન્નવરણી કૂપજો કેરી ધબલ્યો દરદરે !

[મ'થાંગર-૫૮]

કાંઈ નથી

તું તો કહે છે તને કાંઈ નથી, કાંઈ નથી,
 તોય તારું હૈયું કેમ કાંપે ?
 વાળી વાળી કેમ તારી નજરું ભમે છે અધ્યા,
 ભૂલી પિછાણને કાંપે ?

કોતરાયું કાંઈ તે અદકું ચમકાર કરે,
 કાળજ ભલે ને ઘસી કાઢે;

(૯૧)

ચોમાસું ઘાસ જેમ લીધું લીધું પાંગરે
મરને તું લાખ વાર વાટે !

તારા જીવતરમાં નેઈ લીધું બંધવા,
કોઈનું પડી ગિયું ફાટું;
કાઈ નથી, કોઈ નથી, કે'તાં સમજીએ
ઈ તો સંધુષ છે જોઈતું

પિનાકિન ઠાકોર

વિરહનો યોગ

આ કયો વિરહનો યોગ !

વિયોગની ધારાધારાએ વહી ચાલ્યો મંયોગ,
રે મજ્યો વિરહનો યોગ

સ્પર્શે સહુ જન્મોની જુદાઈ, વેણ વિગે અવહેલા,
રોમરોમ પર ગહી છવાઈ નહોર નિધુર ખેલા,
અલિસારે શૃંગારે મજિયા ભેખ ભયંકર ભોગ.

—રે મજ્યો ૧૦

નનર ભાતું નયનો તવ ઝરતાં શૂન્ય ઉદાગીન આગ,
અધર ઉપર ધરધર કંપનમાં અમાપ અમહ વિરાગ,
મિલાપની પત્રપત્રમાં પામું કેવલ વિકલ વિયોગ. *

—રે મજ્યો ૧૦

[કુમાર-૧૫૬]

હે મમ હૃદય-કમલદલવાસી !

તલસી રહું અંખન નિશાદિન ચિરતૃપિત અને ઉપવાસી—હે મમ

જમર બની નહિ મારે વસવું રજની તવ ઉર ભીતર.

પ્રતિ પ્રભાતે પછી આથકવું પુષ્પ પુષ્પ દે પથ પર :

રાગ નહિ, રટણા નહિ, ના ક્રુપ, કેવલ વ્યર્થ પ્રવાસી—હે મમ

અંખું થવા તમ દલદલ નીતરત આકળજલ ને બિન્દુ,

ચંદ્રસુધા સૂરજનાં અમરત અસીમ પ્રીતના સિન્ધુ :

જીલી એકે અલકે અરી વાઉં તૃપ્ત લવોલવ પ્યાસી.—હે મમ

[કુમાર-૫૬]

કામ કામ

આખો યે વખત મારે કરવાનું કામ કામ;

નહિ એકે ય ઘડીનો રહે લેવાનો વિશમ.

સવારથી જીઠીને હું ચડી જાઉં કામે,

ક્યારેક તો મોડી સાંજે

ક્યારે માંડ અધરાતે વળું હું વિરામે.

જાણું છું કે કામમાં તો લાગતી ન કં નાનમ,

કામ કરવાનું એ તો કર્મયુગ કેરો ધર્મ,

અને વળી કરું જે તે જાણે રનેક કેરો શ્રમ,

પોતાનાં કાલે કર્મ છુવવનો એ જ મર્મ.

સતત આ ચાહ્યે જતું સંસારનું કતુચક,
પૃથ્વી કેરી, ધરી જેવી ગતિ એની નિત્ય વક્ર;
કતુઓ કેં પલટાય, પલટાય વારેવારે,
કમલના દલ જેવો કોરો ભીંભડે ના ક્યારે.

પણ કોઈ વેળા ક્યાંક જોવાઈ જતાં જરાંક,
નાનાંમોટાં કાળાંધોળાં આલનાં બાદલ વળી
ખેતરને ખોળે ખૂલે કૂટતા અંકુર લીલા,
ફૂલ ફેરે કળીમાંથી કોળીને ખીલી ઊઠેલાં,
શિશુ કાલાં ખડખડ હસતાં શા લળી લળી.

મનને ખૂણે એકાદ ઘડી એવું અંખી રહું,
બસ બેઠો બેઠો ક્યાંક આ બધું હું જોયા કરું.
ખીજ પળે જાગી જાઉં; ક્યાં છે એવી નવરાશ ?
ક્યાંરેક નિસંતે એ ઐ વિચારીશું રાખી આશ;
હમણાં તો ચાલ જીવ ભાગ અહીંઆંથી ભાગ,
કામે ભાગ, કામે ભાગ, કહી આગે ડગ ભરું.
કમલદલથી ઝરી ગયું બિંદુ જલ કેરું.

[કુમાર-૧૫૭]

જનરામ

કાવ્ય દાદશ પંક્તિનું

ભારતે વર્ષ તો જાણે કાવ્ય દાદશ પંક્તિનું,
છ કડીમાં છે સોંઢે કતુઓ વૈભવે નિજ.

(૯૪)

રૂડી આ ઋતુઓ સર્વે રૂપાળાં નામ ધારતી,
 વર્ષા, શિશિર, હેમન્ત, વસન્ત, શ્રીધમ ને શરદ્.
 (હેહ સુંદર દેવોના, દેવનાં નામ સુંદર
 દેવીઓ ઋતુની સર્વે વસ્ત્રે લારતભોમમાં)

હેમન્ત ઉબજવસી, મીઠા મૌને શિશિર શોભતી,
 વસન્ત સજ્જ શૃંગારે, શૃંગારરસ શું સ્વયમ્,
 રુદ્રાણી શ્રીધમનો રૌદ્ર રસ કેમે સહાય હા!
 ઠંડુણા વર્ષાતી લીની વર્ષા આવે ઉતાવળી,
 અને સૌ રસને અન્તે રસ શાન્ત સમી શરદ્
 નિશાને ચન્દ્રનો પૂર્ણ લલાટે ધરી ચન્દ્રક!

[સંસ્કૃતિ-૫૭]

હું છું પૃથ્વી સમ

હું છું પૃથ્વી સમ : તમસનાં જંગલો કેં પ્રગાઠ,
 જેમાં ધોળે દિવસ રવિનું રશ્મિ પેસી શકે ના.
 ધૂમે વ્યાઘ્રો, વૃક કુધતણા, ચોર ચેત્તાસ્વરૂપી;
 જૂલે ડાળો પર અજગરો ધોર આસ્રવ્યકેરા.

વેરી, ભેંડાં કળણ અણુજણુમાં, દગાળાં પડ્યાં કેં.
 ઝેરી, કૂડા વિવધરતણા કારમા રાફડાઓ.
 ખેડાં છું પૃથ્વીપડ હલમલે લીતરી કુખ્ધતાથી.
 ફાટે લાવારસ ઉકળતો ઉમ, બાળે બધું ચે.

છે કિન્તુ ચદનવન ચ, બહેતા ઝરાએ સુરમ્ય,
 વેની પુષ્પે લચત, કુમુદો રગગધાલ્ય, હૃદય,
 ડાળે ડાળે રસભર ફળો પદ્મ સર્વ પુલકેન,
 મળે માળે કલરવ વિહંગોત્પ્લા એક વેળા

ને છે નીલુ ગગન શિરે સ્નિગ્ધ, શોભા અનેગી,
 તારાવાટે દ્યુતિ વરસતુ દૂર કો દેશકેરી !

[કવિલોક-૧૫૭]

★

ઉશનસ

૭/૧

આ તરફ ઉન્મત્ત

એ નિંદગી
 આ બધું

ક્યા છે એ મરધસ જલું,

વિચારીશુ નાના, તે નહીં

એ તરફથી ડાહ્યજન ગમગીન એકેર આવતું,
 —તે ચે નહીં

રક્તા વિવે એ જોય ધારા જ્યા મળે
 તે મેદની છે નિંદગી

ભરતી વિશે ઉલસાય ખાડી, ખાજણો ચે આકળી,
 —ના, તે નહીં

ને ઓટમા એ હાડપિંજરની ગણીલો પામળી ચે પાસળી
 —તે ચે નહીં

ઓત ને ભગ્તી ઉભય મધાય જે સણ
તે મમુદર જિહ્વી

ફૂલના જેવું વસતલ મિત ખીલે જે જંગલે,
—ના, તે નહીં

ને અપાઠી મેઘ જેવી આખડી મતલ મુલે,
—તે ચે નહીં

હવે આહ કે મલકી જતી, હવે મિત ભરતુ ફૂલકું
તે મરિકણ ઉ જિહ્વી

[કવિભોક્ષ-૫૭]

★

સ્મશાનમાં

અહીં ભડભડે ગિતા, મમય-ગામિ-જિહ્વા થકી
મુતીકણ આણીક દબ્બ થકી ભક્ષ્ય જે કે બચ્ચુ
ગિતાગિ ગવ વાગ્તો ફૂગ શરીર તે આગી,
પૃથોદર સમાન મૃત્યુમિત્ર ઉદટે મો પચ્ચુ

નિહાળી રહું હિમજો પશુ શુ મૃત્યુનુ ભક્ષ્યપે
નિગત થકી જોમી ભીતિ વળ ભક્ષ્ય વાગોગતુ,
ગિળા અનવકેરી-ચાગ-નિજ ઉર્ધ્વ દુગોગતુ,
તિખારદશનો મુખીત ચળકે, લિયે ભક્ષ્ય પે

જગી નજર ફેરવી તગ્મી રે અગો ડાહ્યને
કશુ મરણ ? જોઉ આ વહી જતી નદી ફરથી

અવ્યક્ત થઈ બિપજી મગતી દૂર કેા સિધુને
 અવ્યક્ત, બસ મધ્યમાં પ્રગટ બેઠી જતી પૂરતી
 વિચારી રહું : ચેતનાપ્રવહ નિત્ય વેલાકુલ,
 નિહાળી રહું ત્યાં કુઝ્યા બસમહોમ શબ્દાંકુર !

[કુમાર-૧૫૬]

ચૈતન્ય લીલા

કેવળ બધી ચૈતન્યની આનંદલીલા :

જડતણે પણ લાખરૂપે એજ ખીડ્યા !

પોતે જ નિજની સગ રૈવિધ્યો બજી

એકને ભેટ, બીજાને ટે ત્યજી,

એની રમત ત્યા આપણે આવા મતીલા ...કેવળ

ફૂલ ખીલવવા ઘણું કામજી થયો,

પાનખર ઘે વન્ય ધન વેચી ગયો,

એજ કુમજી ફૂલ એ વજ્જર શિલા ...કેવળ.

ગિધુ સરિતાને રૂપે નિજમાં ઢળે,

બરતી રૂપે નિજ મસ્તીમાં જો ઢહળે,

દૂર જઈ વગ્ગી જતો થઈ મેઘનીલા ....કેવળ.

વૈગળી થઈ જે રંગદીનનાને બળે,

એ જ ગળે પંચગંગી પટ મળે !

પોતે જ અવધૂત શિવ ક્રદાનોજી છત્રીલા ....કેવળ.

દ્રંદમા નિજ વૈભવો જ પ્રદર્શતો,
 એ સુને વિશ્વજે મમાન પ્રકુર્ષનો,
 એના મુદા-ન્યના નથી આડલ ચીવા કેવળ

નિર્ભેજ મુદ વિભુ જો અવગ આગળ નથી,
 ચૈતન્યને શૈશવ વિના જો વય નથી,
 આપણે પણ ભર્મિ એ જલમિમવિલા કેવળ

[દક્ષિણ-૫૭]

★

જયંત પાઠક

રેવાતટે પુરાણા શિનાલયમાં

અપૂજ શિવલિંગ મહિન્તુ મન્તકે ખડિન,
 તમિસ્સમહી કાલના પશુધાવથી અકિત
 જણાય મુખ પાર્વતીનુ, વળી નદિ છિન્નાગ આ,
 ન ઘટ, નહિ દીપ, પળી મલમ્ત્રની ભર્ષના
 મહુવ ક્યું ને જડત્વ અહીં ગિન્ધીના ટાકલે
 હ્યું સ્ત્રક્લ તે દીને પ્રગવ કાવકેગ ઘણે

હશે અહીં ય એકદા બજત મોખતો આવર,
 તગિત થતા હશે મ્તુતિગીતોથી રવાનીર,
 અસ્રખ્ધ દીપજ્યોત નચલ હશે જલે નામતી
 લિચી નીગ્ધ બેખડે હુવનથી હશે ગાજતી.
 અરે નિબિડ દુમ્મ જાટ ભગી કેડીએ દાબતી
 જહીં, તહીં હશે પડી પગલી જો મહાયાત્રીની !

તટસ્થ નીરખું ધન કસકતી ખીજાં મંદિરે,
તટસ્થ પ્રભુ કાલને ચ નીરખી રહું અંતરે

[કુમાર-૫૭]

મુંબઈ-લોકલમાં

કેવી લીડ !

ને છતાંય કોઈને ન એની પીડ !

એક ધ્યેય : બેઠું ખેંચી બેઠું ઘેર.

શિકારમાં સવાર થી જ નીકળેલ

(વિશ્રાન્ત આ અરણ્ય જેવું શહેર !)

નાનું મોઢું મહેનતે મળેલ

તે લઈ શુદ્ધ મહીં જરી જવું

છવતા પુગ્યા : ખુદાની મહેર !

ખલેખલા ટિચાય

મુંવાળું અંગ અંગથી દબાય !

કોઈ નો ચ સ્પર્શ

દે જગાડતો ન રોમહર્ષ !

કોઈ મૂક કોઈ ગાંધ,

અચૂક તે છતાં પ્રધાનું ધ્યાન કે

સુકામ ના પસાર થઈ જાય !

રાજની જ દોડધામ

દોડતા જવું શિકાર શોધવા

(૧૦૦)

દોડવું યુદ્ધમહીં ગરી જવા
 (સંસ્કૃતિ ! વિકાસ.....!)
 એના એ જ રામ !
 [સંસ્કૃતિ-૧૫૬]

★
 સંવાદ

આ અગાશી;
 આપણું હરદ્વાર, કાશી !
 આ તાડ માથે ચાંદની ટોળી ઘણી નાની પડે છે !
 ને તેથી તો પડતો હસી આ પીંપળો
 —જે પાન એનાં ખડખડે છે !

એક માળો ઝાંઘીએ આકાશમાં;
 ચંદ્રકિરણોની સળી લેા ચાંચમાં.
 આ રાત કેવી !
 તારી તેજલ ગાંધી જેવી
 આકાશમાં ઉડીએ યની પંખી;
 તો તો વીંછુડો જાય ને ડંખી !
 સપ્તર્ષિએ નમી જો પડ્યા,
 જાણે નહીના નીરમાં તરવા પડ્યા !
 ચાલો જશું બિંધા
 રાતરાણી આ જરા લક્ષ્મીએ મુંઘી !
 મળશું સ્વપ્નમાં
 આકાશના અલકાલવનમાં !
 [અંચાગાર-૧૫૮]

હેલી

આજ પૂનમની ઉપલા હેલી રે

હું તો રમવાને નીમરી ઘેની
બહાવમણ, સરવરિયા ટહેરિયા લે રે હોણ

હું તો હમતી ને હેરે આ ધરતી પર ચાની,
હું તો જોડુ ને મલકાયે આકાશે તારની,
પેલી પૂનમને આખલરી જુઓ શુ !

આજ મે તો પૂનમને પોપચામા પૂરી
બહાવમણ, લોચનિયા ટહેરિયા લે રે હોણ

મારી પાનીને ઠમકો લે વાયુ આ નાચતો,
મારા ઘૂઘરનો ઘમકો લે વતવતમા મહાવતો,
પેલી પૂનમના ઉપ જોઈ ડાલો શુ !

આજ મે તો પૂનમને પાવવમા પૂરી
બહાવમણ, જોખનિયા ટહેરિયા લે રે હોણ

એ તો આજે ખીલી ને કાવ સૂતા રે આગણા,
લમતા આ રૂપના આ શા મનામણા,
એવી પૂનમને જોઈ જોઈ ઝખો શુ !

લાખ લાખ પૂનમને પ્રીતિમા પૂરી
બહાવમણ, હંયુ આ ટહેરિયા લે રે હોણ

પાંખડી

ખૂટી ગઈ આ પાંખડી,
કોની અગોચર આંખડી ?
સંકેલીને એની મહીં ગોખ્યું હતું આકાશ !
શું એ જ ભિલકી વિસ્તર્યું ? કેવું મધુરું હાસ !
તુષારકેરી મંજૂપામાં સાચવ્યો'તો જે સૂરજ
એ જ આંખે તેજથી આ સૃષ્ટિને ? કેવું અહો અચરજ !
આ હવા આળોટી એની ગોદમાં,
આવી ધનીને મત્ત સૌરલ મોદમાં.
ધૂધવે વિહૂવળ બની સાગર,
એ શુભ એના અશ્રુનો આકર ?
અગ્નિની આ દિપ્ત કાન્તિ,
એના હૃદયની ગૂઢ એ ધૂટેલ શાન્તિ ?
મર્મમાં એના લોક છે જે શુલાલ,
પ્રહ્લાદ આખું એ વડે છે ખુશખુશાલ !
ખૂટી ગઈ આ આંખડી,
કો અગોચર પદ્મની શું પાંખડી ?

[વિશ્વમાનવ-૧૫૯]

મંગળ-ધોળ

અંતરિયું કોરું ને કોરી ચૂંદડી
તારે કેમુડે રંગાયાં રંગરોળ ને !

આખું ચે લિંબવી ગઈ આયખું
નારી પ્રીતની તે છલકંતી છેળ, ને !

સોનલા વાટકડી માથું નેણની
મીઠડા રાગને કમુળે લાલ, ધોળ ને !

વેલડી વળુંભેલ વરણડા સમ,
મા રે રે મ રે મ કોળ ને !

કૂંચાનો હિ ડાળો વહાલમ, હિંચતો
ભિંડા આલને ભરંત ઝાકમઝોળ ને !

તારલા વીણીને પાછાં આવશું
ભિતરી આશ ને ધરતીના દોળ ને !

ધેરા રે ચંદરવો તાર નેહનો
મારા ઉરની બિછાત અણુમોલ ને !

આવજો હો ભેરુ મારા પ્રાણના,
આપણુ ગાઈશું મંગળ ધોળ ને !

લંગર

રૂ મા લો રંગ બે રંગી હ બ રો ફરકી રહ્યા,
હોઠ બે સામસામે કે આછેરું મરકી રહ્યા.
આંખમાં ઊમટયું હૈયું, વિરમી વાણી મૌનમાં,
દષ્ટિના દોર ખેંચાયા, ખોવાયા એ ક મે ક માં.

કઠેરો જૂઠાજનો ઝાઝી પ્રવાસી સૌ અજૂંબનાં,
સામે ઊભાં સગાંસ્નેહી નજરોથી નવાજતાં.
'બાપુજી ને ઊભા પેલા'—બેબીને બા બતાવતી,
એ ખડાને નિજ હૈયાનાં હીબકાંને શમાવતી.

ત્યાં તો પાવો બન્યો, ઝંડી ચઢી, છેલ્લી સલામ થી
લંગરો ઊપડ્યાં, ધીમે સ્થિર નીર તણી મહી
પાડી આછો લીસોટો ને દિશા બહાણે બીજી લીધી.

પરંતુ લંગરો પેલાં હૈયામાં એ ક મે ક નાં
દષ્ટિદોરે પડ્યાં'તાં તે ઊપડે કે ન ઊખડે,
વિપ્રયોગે ખૂંતે હાડા સ્મૃતિ ને ઊર્મિનાં જલે.
[અંચાગાર-૫૯]

જસુભાઈ શાહ

પ્રથમ વર્ષ

વમે લેપન આગ, શી તડપતી ધરા ! વ્યથ સૌ.
નકામ ખસ ટટી, વ્યર્થ વીજ ધૂમવે ચીંઝણો;

ન બિહુ દ્રવતું છતાં શુનક મોહું માંડી રહે
 નજે, વહન બંધ—(છે નગરપાલિકા જાગત !)
 લખ્યું છ બસ સ્ટેન્ડપે—ચિતરી કોસ અંત્રેભાં
 “સૂતેલ અહીં જોન કો બસની રાહ જોતો રહી.”
 ડૂબી અનલ અણુવે અવ અશેષ થાશે જગ ?
 ત્યહીં ભિગતી ખીજ રક્ષણતરી શી અષાઢની,
 ઇશાન તણી સર્પિણી કથતી તેજ સંકેતથી
 ‘જરી ન અકળાવ વા’ર વણુવાર આવી રહી.’
 ધરી પવન પેંગડે પગ પલાણુતી વાઢણી;
 ધરા ધરખી, કયારી કયારી મહીં વારિ ઝારી ઝરી.
 સમીપ પણ વિપ્રકૃષ્ટ મદનાતુરાં શ્રીધમમાં,
 ચતાં પ્રથમ વર્ષણે ઉભય એક આશ્લેષમાં.

[કવિચોક—૫૮]

ચિમનલાલ શિ. ત્રિવેદી

પરમદીપ

નથી હૃદયને જરીય કેં આશ સૌન્દર્યની
 મનોરમ વિમુગ્ધ ને તરલ સાન્ધ્ય ઉવાતણા;
 ન વા પ્રખર ભાસ્કરે મન રમે; ભલે અંખના
 પ્રકાશ અતિ તીવ્રની ઉરમહીં રમે શાશ્વત !
 નથી હૃદય અંખતું વિમલ તેજના પુંજ શો
 અતીવ રમણીય કુલલ નભચંદ્ર ચારુ મીઠો !

વળી સરવ ત્યાગવી મનની વૃત્તિઓ અંધલ
તથાપિ ચિત ચોંટતું નહિજ ક્રુવમાં જે સ્થિર !

અદ્વાદ અવકાશની અગણ બબ્બ ને નાજુક
પ્રકાશમય સૃષ્ટિમાં ગરક ના લલે થે શકું !
પરંતુ ઉરમાં જલે, પરમદીપ શો પ્રેજગવલ :
અખંડ શુભ જ્યોતમાં અખિલ તેજને દર્શવું !
નથી અવર તેજનાં દરશને જરી રાચવું :
પ્રદીપ્ત ઉરતેજથી ભીતર એક સોહાવવું !

[જન્મમૃતિ-૧૫૭]

★

હૈમન્ત દેસાઈ

સમાધિ

હે પ્રીતિની પંખિણી ! તેં મળની
પ્રસંગની પાળ પરે વિરાજને
આલાસનાં જિર્મિ-વિહીન વારિમાં
તારું જ શું બિળ પડેલ કેવળ
ભેયા ક્યું-કિલ્બિલ ગીત ગાયુ ના ?

લલે ન ગાયું પણ અંશુપાતથી
એકાદ તો ખુંદ રહસ્યવું લઈ
લેવું હતું એક થદી, અને ના
એમે ક્યું તો નહિ સૂઝયુ શું તને

(૧૦૭)

લગાવીને ઝાપટ પાખથી એ
 સપાટીને—મૌનની—સ્પર્શીને જરા
 (ઊડી જતાયે) થયરાવી મૂકીને
 બહેલાવવાનું દિવ ?—આવી તો કે’
 સમાધિ જાણી નથી સ્વસ્થ, શાત !

[કવિનોક-૧૫૮]

છેલ્લું ગીત

તો ગાઈ લે છે-હુ હવે તું ગીત
 પૂરી થવા આવી મિલાપ-રાત,
 જો, તારલા રહીસહી કરી માથ વાલ
 પ્રકાશની ચોથ મહીં લપાયા ।

બાજુ ઊડી અલર, ગાજુ લૈરવી
 ઉન્મુક્ત કંઠે ઊલટે—સુદ્ધર
 પ્રાનીનું મોહોયે થતુ શુ હસુહસુ !
 મારેય પન્થ અતિ દીર્ઘ વટાવવાનો,
 ના નિશ્ચિતે સમય વાપસ આવવાનો
 —તો ગાઈ લે, નેણુ સર્યાસર્યા છે,
 ને મળુ શબ્દે શ્રુતિયે ભરી લઉં
 યાકયા હિયાનો અવ એ જ આશરો

[કુમાર-૧૫૮]

સ્મૃતિ

પ્રભાતનાં કેમળ રશ્મિઓ સુમાં
 સરી રહ્યાં સંસ્મરણે શું ચિત્તમાં
 કે ફૂલની ઝાકળભીની નાનુક
 કળી સુમાં એ બિલડી રહ્યાં વા
 ખેડી રહ્યાં દષ્ટિ સમક્ષ નાનકાં
 થાં ભૂલકાંની વ્યથા આમતેમ ?
 ના, હું જ આજે રણડેલ બાલ શો
 કરી રહ્યો છબ્બજિયાં અહીં આ
 ખાખોવિયામાં-મુજ ભૂતકાળના;
 અને રીઝી લીંછ જોયી, પંકથી
 બગાડીને વસ, કરી હુલાસમાં
 ચિત્કાર ને ગરૂણડ નિઃપ્રયોજન,
 માણી રહ્યો કેઈ અનોખી મોજ !

[સંસ્મૃતિ]

★

પ્રવૃત્ત તત્તા

લ મ રો

બધ ! આ લમરને કયમ કાલું ?

આધો ના જરી જતો હું તો ધાત્રુય નીર ઉડાલું !

પલક અહીંથી, પલક તહીંથી, લળે વીંઝતો પાંખ્યું,

બે કરથી આ કંઠે કેટલું અંગે રહે છ હાંક્યું ?

જાઉં ગળાખૂડ જળમાં તોયે મુજ તો રહે ઉડાલું !

(૧૦૯)

:

મેલી મનહર ફૂલ પદમના પછે ખીલ્યા કે રાતા,
શુચ બળ્યુ દીકું મુજમા કે આમ લિયે અહીં આટા ! ?

દદ બૂડી ! હું છળી મરુ ને તમી હસો ફરી આહું ।

[કવિલોક-૧૭]

છોળ

અડકી ગઈ

નેણુ અચિતી રગની છાકમછોળ ।

ઉપર ભૂરા આભ ને નીચે સોનલવરણા ખેત,

વચમા બેતુ નાચ કપેરી બેણુ વળાકા લેત,

જાળળી આકે રેખ આઘેરા કુગરિયાની ઓળ ।

ઊતરે ઓઁયુ રાનસૂડાનુ મૂમયુ લેતુ ઝેક,

અહીં તહીં ખડમોરની વગી કાખરી ભાગુ ડેક,

દીસતું નહી તોય રે એના જાનથી નાણુ ડેક,

પીળચટા ઘેર વાડની પાછળ સૂર ઝરે ચડોળ ।

હળવી વાયે દખણાદીની ફૂલ ગુલાબી લે'ર,

દૂર પછે એ ડાલતો લીલો અમરાઇનો ઘેર,

મહીંથી મીઠી મ્હેકની હારે ઊડતી આ

જાયજે આય રેલતી આવે ચૂદડા રાતીચોળ ।

[કવિલોક-૧૭]

ભેદ

લિયો દહિં લેદ દાખી !

આકળી આમ શું થાવ એલી, હવે આજુ રિયું નંધ બાકી !

પેલીપેલી ધઈ રોજ જુવો એનું રૂપ ન ક્યાંય મમાતું,

તોય કહો નઈ કોઈ દિ' તમને મનમહીં ઇમ થાતું—

(કે) કોડી સમાણા જે નેણુયી કેટલી ઝીલી જશે એની ઝાંખી ?

લિયો દહિં લેદ દાખી !

એવડી એક જ રાતે મુંને સહી, કાલ્ય લગી કોરી ખાધી !

તંઈ અચાનક રાતે રૂડો કઈ ઉકેલ ગ્યો એનો લાધી !

હમજી હવે આ લોખરોએ કયમ આલલા રહી છું દાંકી ? !

લિયો દીધો લેદ દાખી !

[ક્રમાર-૫૮]

★

પુરુષોત્તમ મિત્રી

હ્યો ઉર સરસી

તપ્ત અને આ તરસી

હૃદયધરાને નાથ ! હવે હે જાવ જરીકે તો પરસી....

દગ્ધ શિશિરના કરા

પાનખર કેરું કેવલ રુદ્ધ વૃદ્ધ કે ગ્રીષ્મતણી આ ધરા;

મેઘ મધન થૈ આવો એને રોમ રોમ રૂડો વરસી ...

(૧૧૧)

આવ આ હૈયાભૂમિ

જંખે અહરહ ધઈ આકુલ; દિયો રે તવ દર્શન તવ ચૂમી,
આ અપરૂપ કુખતને ચે હે મુંદર ! દ્યો ઉર સરસી....
[કવિલોક-૫૮,

વિનોદ અધ્યયું

માણેકડું

કાજિયો કુંભાર, ઘેર ગધેડાં છે બાર,
એમાં એક છેક અડિયલ માણેકડું નામનું;
ખડ ખૂબ ખાય તોય ભાર ઊંચકાય નહિ,
કાજિયાને લાગે નહીં કદી કશા કામનું.

કાજિયો બિચારે કેટિ ઉપાય વિચારે, ડીકાં
દસવીસ મારે, પણ માને બડ જાત રે ?
આખર ઉપાય મળ્યો એક અચાનક ન્યારે
ગાજર દેખીને દોડ્યું માણેકડું ખેતરે !

લાંબી એક લાકડીને માણેકની પીઠે બાંધી,
લટકાવી દીધાં ચાર ગાજર ન્યાં મોખરે,
લાલચે લોભાઈ દોડે માણેક બિચારું હવે,
રાજ ખેંચે બોજ ! પામે ગાજર ના એક રે !

કાજિયાની જુગતીધી લોક બહુ રાજ થાય,
વિમાસું હું માણેકનું દેખી મોં દયામણું.

કો'કે લટકાવ્યું સામે સપનું મોહામણું !
[ક્રમ ૨-૫૭]

વિધિન પરીખ

છતાંયે

પીંજરું ખુલ્લું....

છતાંયે પંખી તો ભડે નહીં !

જન્મી જગે

(કે જન્મને લેખે જ શું કમભાગ્ય એ ?)

એણે હશે જાણી નહીં

નિઃસીમ આ નીલ આલની વિશાળતા.... ? !

કે પછી

એવું બન્યું :

સળિયામહીં રહીને ભૂલાયું ઉદયન નલ-પારનું ?

જંગલે

આલ અડતા વૃક્ષની ડાળો પરે

બાંધ્યો નહીં એણે કદી (સાથે મળી) માળો અરે ?

(કે જ્યાં જતાં

આખા દિવસનો થાક પણ

રહેજે લલા શણુમાં ગરે)

પીંજરું ખુલ્લું....

છતાંયે પંખી તો ભડે નહીં !

(૧૧૩)

પાંખ શુ—

પાંખનું પીંછુંય પણ ફરકે નહીં—
ને શૂન્યમાં તાકી રહે એ આંખ....!

[કવિલોક-૫૭]

ધન્ય છે

ખાખ તો ઐ ગયા આપના ઇશકમાં.
તે છતાં એટલી ચે તમા
ના રહી (ધન્ય છે) હૃદયને આપના ?—
કે (અમરચુંય પણ) જે પૂછે:
કોણ રે બળી મરું
કોની આ રાખ છે ?

[કુમાર]

અનિરુદ્ધ પ્રહસદ

શરદ્પૂર્ણિમા

કહ્યું હતું કોઈકે :
આજે તો છે શરદ્પૂર્ણિમા.
થયું મને :
ચાલ જઈને જોઈ
નીલ સરોવરમાં વરતો

(૧૧૪)

વાદમીદિનેા એ મરાલ,
 કે કાલિદાસની કોઈ વક્ષકન્યાનું
 જોઈને મુખ ખનું હું ન્યાલ,
 કે ભાસ ભવભૂતિની કે
 શ્વેતવચ્ચા અભિસારિકાની
 વેણીમાંથી ખરી પડેલું
 સૂંધી લઉં હું એ ફૂલ,
 કે સુણી લઉં હું
 કો' મુગ્ધા પ્રિયતમાનો
 પ્રીતિનેા એ પ્રથમ શબ્દ ।

હું આદ્યો.

આરદ્રાદટને રસ્તે સરી રહ્યા પગ,
 જેમ કોઈક અબુધ બાળક કને
 આવી ચડેલી ચાપડીનાં પાનાં ફરે તેમ.
 રસ્તાની ખન્ને ય બાહુ
 ઊભાં હતાં આલિશાન મકાનો.

હું જતો હતો,

ખોખરઘાટમાંથી પસાર ચતા

કોઈ વાટમાર્શની પેઠે.

માનવીઓની વચ્ચે

છતાં ય એકલ.

મનના રેત્રાળ પટમાં

કોઈક વેરી ગયું હતું શબ્દો :

આજે તો છે ચરદપૂર્ણિમાં ।

-અને જોવાઈ ગયું આકાશ !

આકાશ ?

ના. દુકડો

જાણે કેઈ દુકાનદારે પડીકું બાંધવા

કાપી લીધેલો ન્યૂઝપેપરનો કકડો !

ને એ જોનાં તો મારી નજરને

જેલવાં પડ્યા દારુણ યુદ્ધ !

રોડ પગની લાઈટનાં

ફિટ્ટો તણાં ઝીલીને બાણ

ઘવાતો ડું આગળ આડ્યો

નહોતી ખબર કે મારે

ક્યાં નાંગરવાનું છે વહાણ.

પડના રેલા નીકળે તેમ

દદડતો હતો વીજળીનો પ્રકાશ

ને ઘા પર માખીઓ બણબણે

તેમ આવીને બણબણના હના

બાજુના મકાનોમાંથી

રેડિયોના અવાજો.

ને લોહીના દીપા જેવી

ચાલી જતી હતી મ્યુનિસિપાલિટીની બસ.

રાવરમા થયા દમ.

શ્યામ - લેવા જેવી

હું જાણું

સામે છેડે ભિભેલી
 ઇમારતને નીરખતો
 એની પાછળનું આકાશ
 થતું જતું હતું તેજલ;
 ને થોડી વારે દેખાયો ત્યાં ઇન્દુ
 જાણે કોઈના મૃત દેહ પર
 થીજી ગયેલું અશ્રુ કેટું બિન્દુ !

હું બિલો હતો
 મારી બાજુમાંથી કોઈકે થઈ ગયું પસાર
 અને બોલતું ગયું :
 આજે તો છે શરદપૂર્ણિમા !

[વિંધમાનવ-૧૫૯]

ગુલામખોલ્દુમ્મદ શીખ

ફરી પાછાં

વરસે ફેરાં, આજ ફરી પાછાં વરસે ફેરાં,
 આજ પ્રિયે ! પાછાં વરસે ફેરાં,
 જેમ વિદાયની વેળા અમ્યાંતાં નેણ તારાં બે શામળાં ગોરા.
 આજ ફરી પાછાં વરસે ફેરાં.

કંઠને ભીડી બધ તારા હાથ વળગ્યાંતા, લોળી !
 ને પગ નીચેની ધૂળમાં કેવી બેઠી હતી તું નેણવાં ઢાળી !

(૧૧૭)

સૌરભલીની રેણુ ને આપણા ભીંજતાંતાં બે ય કાળજે-કેરાં.
આંજ ફરી પાછાં વરસે ફેરાં

ઢાંઢાં તારી પાંપણે નેવી આખરી ટીપું ખાળતાં ચૂકી,
નખરાળી ત્યાં એક સૂકી લટ ઉપરથી જાણે ઝીલવા ચૂકી !
મૌનનાં આણું ગાઈ ચાકેલા હોઠ તારા જ્યાં જિઘડ્યા કે
મેં હજવે કેવા પી લીધા'તા વેણુ-કટોરા !

આજ ફરી પાછાં વરસે ફેરાં.

મનને મારે ખોરડે આજે ય ચૂવતી જાણે આંખડી તારી,
(ને) ધીમેધીમે જાણે વચલી વેળની ધૂળ ધોવાતી જાય અકારી;
આપણે મેળ એ નેણુને નાતે
વેણુ ઠાલાં શીઠ વાપરી કે'વું—આવજો એરાં !

[કુમાર-૧૫૮]

જયંત પારેખ

અંધકારમાં

અંધકારમાં

આ ચીસ કોની ?

—મુજ ભંધને કરે વિચિત્ર—

કો યાપટ પાંખની ?

અરે, શો મુક્તિ કેરો તલસાટ !

ચહી ને માર્ગર ?

(૧૧૮)

ખોલું સ્વિચ....

ખિટ્ટી ભાગતી.
પિંખાયલાં પિચ્છ, ઢંગેલ પાંખ,
ને નેત્ર મૂછમિટ્ટી શાન્ત,
છાતી છતાંય આછી ધડકંત....
એને

ધરી રહું નીડ તિલે

—(સુરક્ષિત ?)

વાતાયને મેં કીધ જળી બંધ.
ફરી ઢળું ઘેન ભરેલ સેજમાં....
આ નીડ....

આવાસ....

અરે નિખિલ ગૌ
વળી ફરી આવૃત્ત અંધકાર । ....

[કવિનોક]

નિરાશા

ભરપૂર પાકે લહેરતાં
રસકસભર્યાં
આ ખેતરો ને ખેતરો....
વેરાન કરતાં
લાગતી જેને અરે,
પણ એક ના

(૧૧૯)

તીકનાં લશ્કર સુખી
છે આ નિરાશા....

[કવિલોક]

મહેન્દ્ર વ્યાસ 'અચલ'

પ્રીત !

કોઈ પ્રીત કરી તો જાણે !

આંતરમાં આ શીતળ અગનને કોઈ ભરી તો જાણે !—કોઈં

દિવસ ઊગ્યે યેચેન રહેવું,
રાત પડે મટકું ના લેવું,
ખોવાયા ખોવાયા જેવી,
પગપગને વિસરાવી દેવી,

જીવતે જીવત આમ જીવનમાં કોઈ ભરી તો જાણે !—કોઈં

દુનિયાની તીરછી દષ્ટિમાં,
વેધક વાણીની વૃષ્ટિમાં,
મસ્ત ખનીને ફરતા રે'વું,
મનનું કેં મન પર ના લેવું,

ખુલ્લે પગ કંટકભર પથ પર કોઈ ફરી તો જાણે !—કોઈં

(૧૨૦)

મોઘાંઓનાં પછડાટોથી,
 ઝંઝાનિલનાં આપાતોથી,
 નૌકા જ્યાં તૂટી પડ્યું જાયે
 સાગર જ્યાં ફૂટી પાડ્યું જાયે,

એવા ભર સાગરમાં ફૂળી કેઈ તેરી તો જાણે !...
 કેઈ પ્રીત કરી તો જાણે !

[કુમાર]

★

રાજેન્દ્ર વોરા

રહી રહીને

રહી રહીને

આ વણુ આવી કરે ડોકિયું,
 ફરી ફરીને

આંખ-બેઠ જે ગણ્યા કરે છે
 હવે કેટલાં રહ્યાં વાંચવાં પાનાં-ને
 બારીની આ બાર જુકાવી
 ત્યહીં રજાતી મૂકી જાતો.

કાલતણી ચિંતા નહિ જેને
 કેઈ મોજ એવા નફરતની
 જેમ

સહુ નળિયાં ને ધાળાં
 મોજધકી ઝીલતાં રે'તાં'તાં
 બેર કરી આપટવી સૌ વારિની ધાર

(૧૨૧)

સિતાંશુ યશશ્ચંદ્ર

અંધાર અમાસ રાત્રિના

અંધાર ઘેરાય અમાસ રાત્રિનાં
દશે દિશામાં જયચૂડ લેતાં ! !
જાંડી જાંડી આલ કેરી શુદ્ધમા
છૂપાયલી ધૂવડની જમાતના
હા ! ભક્ત્યભૂખ્યા સજગંત હુખ્યા
ડાળા સમા વેધક....

તારલા આ
દ્વિદાગતા વિશ્વતણા ખૂણે ખૂણા !
એકાદ તે વાયુ તરંગ ઉખળુ
ધીમે ધીમે દૂર દૂરે સરે શો
કે રાગીના અંતિમ શ્વાસ જેવો
મુંઝાયલો ! !

ને દૂરની પર્વતમાળ કેરે
ઢાળાવ ધીમે સરકંત આગિયા

ભલૂકતી અંતર જવાળ લે ને
—એકાંત શોધી....અસહાય, મુંગા !

પરાજિતોની અસહાયતા પે
શાં અટ્ટહાસ્યે

આ મૌન ગાળે

આ વિશ્વજેતા જયમત્ત ગાત્રિનાં
અંધાર ઘેરાય અમાસ રાત્રિનાં ! !

[કવિલોક]

સ્મૃતિ

ફૂંડે જૂનું તુલસીનું પડયું આંગણમાં,
તેની પરે ઢળી ગયું જલ થું સુનેરી
આકાશથી જરીક, ને મધુ સ્પર્શજન્ય
રોમાંચથી હલી જિઠી અતિ શુષ્ક સાંઠી !

ને આલ્યું કયાંક થકી દૈયડ સાવ ધૂબ્ટ,
જેહું ફૂંડા પર જરા ફફડાવી પાંખો,
ફૂંડા મહીં છલકતા જલમાં ઝબોળી,
ચંચૂ અને કરી જરા નિજ પુચ્છ જિંથી,
છેડી દીધી સહજ કંઠ તણી સતાર !

એ શ્વેત વસ્ત્ર મહીં શોભત પ્રોઠ કાયા,
રેડી રહી ચળકતો લઈ તામ્ર લોટો,
જિંથા કરેલ કરથી જલ, લાવલીનાં
નેત્રો ઢળ્યાં મધુર, લાલ વિષે સુગૌર
સૌભાગ્યચંદ્ર ઝલકે - તરબોળ લીનું
આખુંય દશ્ય નીતરે તડકો....

અચાનક

જિડી ગયું કયહીં કે દૈયડ દશ્યને લે
પાંખો વિષે....

નજર વૃદ્ધ ફરી ફરી રી
છાપા મહીં ફૂળી જવા મથતી, સવારે,
(રૂંચ).

આરઝૂ

પગ ધકી ગિયિરના બચી જેમ તેમ,
હું હોત ડાળ તરુની કંઈ દીન દીન,
રે તો ય આવત ધરી રૂપ તું વસંત,
હું અગ અગ ધકી રહેત વહી સુગંધ !

વા હોત ગ્રીષ્મ તણી આગ સહીસહીને
હું તપ્ત, શુષ્ક, પગઠોકર ખાત ધૂળ,
વર્ષા રૂપે પશુ પધારત તું, ઉમંગે
હું રાતરાણી સમ ફોરત મહેક મહેક !

અફસોસકિંતુ અહીં માધ-અનિલ-તહેર
વર્ષા તણા પ્રથમ છુંદની વા મહેર
ધારે ન શક્તિ સુરલિ પ્રગટાવવાની,
તો ચે અનન્ય કશી આરઝૂ આ હયાની !
તો કસ્તુરીમૃગ તણુ રૂપ ધારી આવ,
ને બેસી રૌલ પર આ સણુ મધ્મધાવ !

[કુમાર-૧૮]

નકુલ દેસાઈ

ગોષ્ઠિ

છોને થઈ વિવશ સાવ પડ્યાં વિખૂટાં,
તેથી ફરી ન મળવું—નથી કાઈ એવું.

(૧૨૬)

તું આવ, એજ ઘર, ત્યાં મરુ પામ બેગી
 બે આપણે વિગત સ્નેહની ગોળિ માંડી
 નિર્બાજ મોજ લઇશુ, મૂકી દૂર માંખત

બે શબ્દ સાંભળી તું આગળ બે.લજે કંઈ
 ને ચૂપ તું થઈશ ત્યાં હું ફરી વરીશ.
 મારે તને ચીડવવી તુજ મુખતા વિશે,
 સૂઝે નવીન કંઈ તો તું મને ઉઘાવજે,—
 મારા મહીં પણ મગ્નકનું વસ્તુ પુષ્કળ.

દર્શાવશું વળી પરસ્પર સખ્ય શ્રેવતા
 પામી ગયાં વિપુલ અતરની સુખા તે;
 સાથે ઉજેગશું પંચ્યાં વિપનીય ગાથા.
 ને છેવટે કરી વિયોગની શુભ વાત,
 (જેવાનું—પાછું ફરી બ્યાડુળ ના થવાય)
 છૂટાં પડી જઈશું મોં મલકાવી—રાચી

[કવિલોક]

નારાયણ દેસાઈ

તું ક્યાં ?

તારાં સુરેખ પગલાં હજી સંકેજ લીનાં
 દેખાય 'સ્વચ્છ સિત આરસને પટે, ને
 આ કાંસકી સુખડની કંઈ મધ્મધી રહી
 તારી મુંવાળી લટનો મૃદુ સ્પર્શ પાગે

(૧૨૭)

ને સ્પષ્ટ છાપ વળી અંગુલિ કેરી દર્પણે
જોઈ શકાય-ગૂઢ પ્રીતિની સ્નિગ્ધ મુદ્રા !

મેં આવતાં જ નીરખ્યું હતું ખંડાર કુંજમાં,
તાબાં બધાં તગરનાં ફૂલ ચૂંટી લાવી તું
તેની પતંગિયું તલાશ કરે ફરીફરી
ડાળોની ટોચ પર એકલું મુગ્ધભાવે !

જોઈ છું : ભસ્મ તલભાર ગરી નથી હજી
આ દીર્ઘ ધૂપસળીની, ફૂલકે મૂક્યા પછી;
ધીને દીવે દિવટને નથી મોગરો વળ્યો
પૂરો,—અરે ઠરી ચક્રી ચ નથી દિવાસળી !

તારી ઉપસ્થિતિ શી થાય પ્રતીત ! સૂના
આવાસમાં મધુર ગાન હજી ચ શુંજતું
તારું (સ્વરાવલિ ભરી રહી હૈયુ મારું) ! ને....
ને એટલા મહીં પ્રિયે ! તું સરી ગઈ ક્યાં ?

[કુમાર]

જતીન્દ્ર આચાર્ય

હો લટકાળાં

લોલ લોલણીએ લીધા લપટી !

લાણુ લાડી હો લટકાળાં.

તારાં ભોળાં નેણાં ચે કેવાં કપટી ?

લાણુ લાડી હો લટકાળાં.

(૧૨૮)

આમે આબ્યાં, આબ્યાં ને ગયાં અટકી....લાબુ
 એક અણુ માટે દીધા પટકી....લાબુ
 સહેજ સાંધતાં નજરે લટકી....લાબુ
 ખૂંચી કાળજડે કાચની કટકી....લાબુ
 આછી ઓઢપીમાં બેબનની મટકી....લાબુ
 એવી ચિતને લગાડી એની ચટકી....લાબુ
 વાત વાત માં વાતડી વટકી....લાબુ
 હેરી રંગત લેવાને રાત અટકી....લાબુ
 આપી ઓછું ઝાઝું લીધું અપટી....લાબુ
 માગ્યું ખોખે આપ્યું એક અપટી....લાબુ
 લોલ લોલણીએ લીધા લપટી !

લાબુ લાડી હો લટકાળાં.

તારાં લોળાં નેણાં ચે કેવાં કપટી ?

લાબુ લાડી હો લટકાળાં.

[કવિલોક]

ક. પ્ર. કપુરાકર

ઉતાવળ

આ સ્ટેશને પોલીસ પંચકથાસ
 નિશ્ચેષ્ટ સૂતા સળનો,
 નિકાળતાં રૂંચે રૂંચે કંપ....

પરતુ જ'?

(૧૨૯)

અહીં ન દીસે યજ્ઞનો ય કોઈને !
 શી પૂરવેગે ધુમરાઈ રે'તી
 આ માનવી જીવનની ઉતાવળ
 જિજીવિષાની !

તહીં તો નિશાન
 એ દેહની યોગળ કાજ ન્યાળવા
 છેડા ધીમે ચાદરનો ખસેડતાં....
 એ આકૃતિ....

કાગળ કોટના....ને
 બાંધેલ કાંડે ઘડિયાળ....
 રે આઠને પરચીસ !

ટૂંક વેળ....
 વાગી રહે બહીસલ....
 ને ઉતાવળે
 ઓપીસને મારગ હું....

[કવિલોક]

જગદીશ ત્રિવેદી

કોણ આ ?

ત્રી મને મારું હૃદય
 જીવો દિવસ કયાં ધૂમતું, ફરતું, લપાતું ના ખજાર;
 એકલો ખોયા-સ્વજન શો હું ફરું છું બેપતા.

અંધાર જ્યારે આલથી જિતરે અને
 ઘેરી વળે મારું ભવન;
 આજનો છેલ્લો ટહુકો રમ્ય રેલાવી અને
 પંખીય જ્યારે નીકમાં કો મસ્ત ખવાળે હો મગન,
 ખસ ખરેખર તે સમય
 ગૂંજતુ સસ્તું અરે તમરા સમું તે કોણ
 આ કાય કેરા ઘાસગૂંચળે રાતભર ?
 [સિતિજ-૧૫૬]

ભગવતીકુમાર હ. શર્મા

ચૈતર

ઢિન તો જાણે રણની રેતી, રાતના ઝમે ચાદની મીઠી,
 ચૈતરની આવી બેવડી કાયા, ક્યારેક તાપ ને ક્યારેક છાયા.
 ફાગણ કેરી નાર નવોહા, ચૈત્રે બની જાય ચતુરા;
 દિવસે કરે શેષ ને રાતે હેતનાં ખીણું પાવ મધુરા.
 દોઝની ચલકલટ શો અનિલ ચૈતરમાં અવધૂતની જટા,
 એક શરદની વાદળી તરલ હોય બીજી આપાકની ઘટા.
 એક બાબુ ફાગણની ફેરમ, એક બાબુ વૈશાખની વ્યથા,
 વચમાં ચાલ્યો જાય રે ચૈતર; એ જ રે જાણે જીવનકથા !

[કવિલોક]

સંધ્યા હતી

મધ્યા હતી રમ્ય, ઉરે વ્યાથાઓ,
રેડી લીધી નેણુ વિશે છલંત;
રડી લીધું રાત નિહાળી એકલા
છાના વહાવ્યાં અણુમૂલ અશ્રુ
(બુએ ન કે' દુન્યવી નેણુ નિષ્કુર!)
ઝીલી નિશાએ નલ કિતુ વેર્યાં,
ઝગી ઊઠ્યાં તારક થે અગદ્ય શું!
[વિશ્વમાનવ-૫૬]

બહુકરાય હ. પંડ્યા

મેળ વગરનાં પાનાં

આ જિંદગી ચાલીશ વર્ષની જૂની
જાણે પડી કે અલરદને ખૂણે.
વિખાયઝી છૂર્ણ કિતાબ-જે મહીં
પાનાં તણા મેળ કરો મળે નહીં.
[કવિલોક]

દિનેશ કોઠારી

પતું

કોરું છડતું પતું હું ચીતરી ચૂક્યો છું—
જેયાર જોદા શબ્દ,

અવવાળા,
કશી કં બાદબાકી,
કયાંકથી આવી ચડેલી ગીતની લીધી,
ધોળીનું કપડાં—
હવે જે ભેંધને ચીતરી ચડે.
કોરું છંડતું એ જ પતું
આજ સામે હોય તો ?
પણ હવે ચીતરી ચૂકયો છું...
[કુમાર-૫૮]

જગદીશ જોધી

શૂન્યતા

રેતીતણા આ રણ સમી આખીય મારી જિંદગી !
ને એ ઉપર એકાદ પણ કો ધન્ય કાણતું ચિહ્ન ના !
આ બધા પ્રકૃતાને હું ભેંધ રહું છું દગ ભરી,
ને...ને મને ધાતું, અરે
શ્રીમા વિહીન છતાંય હું તો શૂન્ય, નહિ કે, કંઈ નહીં !
[કવિલોક]

કન્દુકુમાર ત્રિવેદી

રેશમનો ક્રીડો

મારું હૃદય યુગળાય !
જાણે વેદનના ઉપર જલમાં

લાગણીના કોઈ કોથેટા વિષે
કીડા નહો !—
જે આપમેળે
એક દિન
પતંગિયું ના યાત ?
[સંક્રાંતિ]

સ્વપ્નસ્વપ્ન

બહુ જ ધવાયો.

બહુ જ ધવાયો, બહુ જ ધવાયો.
સ્વપ્નન ગણુ હું જેને તેને આજ અજાણુ પરાયો.

—બહુ જ

ધરી આજ લગી અર્થ અધાઓ,
રથી અહંની નટિલ કથાઓ,
રૂહી ગણ કેવળ આ બિરથાઓ,

મુગ્ધથી જ અભિભૂતિ પાચો—બહુ જ

જે કુસુમો મે લીધાં હાથે
એ કરમાયા હૈયા સાથે
આજે ભટકું હું વિષુ—ભાથે

વિપરિત મહુ વરતાયો—બહુ જ

મણિ અંતરધાર્યો

(૧૩૪)

એ જ પ્રકારે હું અંગાયો ?

જ્યોતિષ્ય તે નહિ પશાયો

કથીર મહી પલટાયો !—બહુ જો

[સંકૃતિ]

★

ખ્યાલી ભરી આનંદની !

ખ્યાલી ભરી આનંદની !

નોંરવ ને નિઃસીમ નીલા રંગની :

આકાશની.

મુગ્ધકર, ઉર-ઉર્ધ્વકર, બ્રહ્માંડમાં ભટકાવતી

અમૃતવતી

આત્મા મહીં ચેતન સ્ફુલિંગ સ્ફુરાવતી,

જ્યોતિર્મયી નિખંદિની.

ખ્યાલી ભરી આનંદની !

★

ખ્યાલી ભરી આનંદની

હરિયાગ્રી આ ધરતી તણી

અણુ અણુ મલર જીવન કણી.

કેમલ, હરિત, રસનો બની;

રંગ રંગ ધબકતા ધિરની-પથદાયિની !

વતનની કે કોઈતા વતનો તણી

કંદિયે પરાયી ના બની.

મારી જ, બસ-મારી જ ! આગામોહિની

મહાકાળ તટ મુજ જીવનતત્ત્વની ધારણી

ધરતી તણી ખ્યાલી ભરી આનંદની !

પ્યાલી ભરી આનંદની
 પ્રેમ ભરી આંખો તણીઃ
 માત પિતા, કે પ્રિયતમા, કે મુહૂર્ત કે મંતાનની,
 મહુધર્મ-મહુકર્તવ્ય, પથનાં ગ્રાથીઓની આંખની
 પ્રેમમય, સ્મિતમય વા ભર-કારુણી,
 છવનનાં ઔદાર્યરૂપી દેખુની;
 આકાશ ને પૃથ્વી તૂટી આનંદ પ્યાલી
 ને વિના લાગે જ પ્યાલી
 એ સ્વગનની આંખની
 પ્યાલી ભરી આનંદની !

[પ્રત્યક્ષ-૫૭]

હીરાબેન પાઠક

અમકીને જાગી

પેહુ' દિનતુ' અજવાળું મારે મહુમહુ જાય,
 પણ અંદનીતુ તેજ ના હુધી ખમાય,
 . દે કેને કહ્યુ જાય !
 મજિ ! અમકીને જાગી....ધ્રુવ

મદ માધવીનાં ફૂલડાંને ગંધ છતકાય,
 મજિ ! વાસંતી વાયરા સહીરહી વાય
 મારે અગે લીંપાય....મજિ ! અમકીને
 આ નીતરેલી ચૈત્રકેની અંદનીની છાંય,
 મારાં નયનોનાં નાવડા તેજમાં તણાય,
 . છેક રૂપી રૂપી જાય...મજિ ! અમકીને
 (૧૩૬)

ચેત્રી વર્ષાની ઝડિયુંનાં ઝાપટાં ઝીલાય,
 ચેલા વિરહની વેદનાનાં ઝાપટાં ઝીલાય,
 પણ બહાલમનું હેત ના દુગી ખમાય
 ના જાણું શું થાય ?
 મુખિ ! ઝખડીને જાગી....ધ્રુવ૦

જરી નજરું પડે ને, લજમણી જીણાય,
 આંખ ફરકે ને આંગ, રંગવેળા મચી જાય;
 મારી કંપી ભેડે કાય,
 રાગ રાગથી છવાય—મુખિ ! ઝખડીને૦

મુખિ ! ભીનલો આ વાત, વદન નેહે લીંચાય,
 આ હૈયાનું દાડયું હજારે બુંદે જાય;
 શુધ આન મરી જાય
 આવ દૂળી દૂળી જાય—મુખિ ! ઝખડીને૦

આ ચંદનીનું તેજ ના કેમે સમાય,
 આ બહાલમનું હેજ ના કેમે ખમાય,
 સહેજે કણું કણું જાય;
 હું ઝખડીને જાગી....

★

ગીતા પારેખ

મળે તેટલું માણુ !

મળે તેટલું માણુ, રે મન, મળે તેટલું માણુ !
 આતમના ઓળખનારાને દુખમાં સુખની વ્હાણુ—રે મન૦

સમદરની જલલહરી જેવી અચૂટ તૃણામાળ,
 નદી-તળાવે બાંધ કરે, પણ જલધિ ન બાંધે પાળ;
 આતર-તોપ નહીં તો સઘળું બહિર મિથ્યા જાણુ.—રે મન

ચિનગારી બસ, જ્યેાત ચાચશે ? પામ વૃક્ષ ઘીમાં ચ,
 તૃપ્ત નિમીલિત પાપણુ નીચે સહુ જમ મજ્યું લહાય;
 ‘હું’ ઘોડયો ત્યા મળે ભલે ને પારસમણિ કે ખ્હાણુ.—રે મન

રે મન, મળે તેટલું માણ !

લઇલઇને કે તે જોબે ભરી રતનની ખાણુ—રે મન

[પ્રબુધ્ધ જનન]

★

ચુનીલાલ મડિયા

હાર - છત

ચુનંદા અશ્વો આ દડમજલ ઘોડા શરતના,
 ભેડે પાણીયથા પવનગતિએ ફાળ ભરતા,
 છૂટેલા તીરો શા પછુછ પરથી લક્ષ્ય ઉપરે,
 ચગાવે હોંશીલાં જન, શરત-મેદાન ઉપરે.
 હજારો ખેલાડી શરત નધીરોં યૌ નિરખતાં—
 લગોડયા છે લાખો નગદ રૂપિયા, એક ઉપરે—

“શો એ ભેડે વીજળી ઝડપે, બકિમ છટા !

ત્રીતરેલાં એ ભંગી સકળ બળથી, ધીર ધસતો
 માગં નયનેના નાપ લખ જન તણું ઝીલી હસતો,
 છેક ને અતિવ બળથી, હાંફ ચડિયો,

(છ-૧)

ઢળ્યો રે પંખાળો મરણુ શયને લોથ થઇને.
 શુભાવ્યું એણે તો વિજયપદ; 'ફાટો-ફિનિશ' માં
 મર્યો છો એ ંહેલો અરધપગ-અપાંશ ઈંચમાં,
 ગયો જીવી તોયે પલકભર લાખો નજરમાં !

[સોનેટ]

લસિત જ્યુથ

તજવો ના સંગાથ !

રુદિયાની ઓળખ જેની સાથ,
 એનો તજવો ના, તજવો ના સંગાથ;
 મેળવિયો હોતે જેનો હાથ,
 એનો તજવો ના, તજવો ના સંગાથ.

દુનિયાની પારના એ બિજળા હો દેશ, તો ચે
 રજ આ ધરતીની ના તજાય;
 આવે સૂરજ-ચાંદાના નભથી સંદેશ, તો ચે
 ધરનો દીવો ના હાલવાય : —રુદિયાનીં

નાતકડા ધરનાં વાંકોચૂકો હો બિંબરો, પણ
 ડુંગર પર વાસ ના વસાય,
 જાએ રે જાંચે ગાજે મેળો વાદળિયો, તો પણ
 જાંધી ગાગર રે ના વગાય : —રુદિયાનીં

પેઢી ગમ પથરાયાં હો વનરાવન ગાદ, તો ચે
 આંગણની છાંય ના હરાય;

(૧૩૬)

વાટે ઘાટે નીરખ્યાં હો લોચનિયે બહાલ, તો ચે
 નિજનાં ના વેગળાં કરાયઃ —રુદિયાની૦
 [કુમાર-૧૫૭]

★

સરોદ

દીપ બરાબર

અખિયાં દીપ બરાબર સજગી.
 તંતુ તંતુ સ્નેહાતુર બાળી
 વાટ કજળી તે છીકી કાળીઃ
 શેષ રહી લાલાશ લહાયની
 લેશ થાય નહિ અજગી,
 અખિયાં દીપ બરાબર સજગી.
 પૂર્યો પરચો નૌતમ નાથે,
 કેવળ નીર ભયુ' નિજ હાથે !
 'સરોદ' અદકી બજ્યા કરે તે
 તનના ટોડલે વળગી !
 અખિયાં દીપ સમોવડ સજગી.

[કુમાર-૧૫૮]

★

દેવજી રા. મોહા

આજ તો એવું થાય

આજ તો એવું થાયઃ

વનરાવનને મારગ મને માધવ મળી ન્તય !
 મેંયડે મેં તો મિહર પૂર્યા, આંખમાં આંજી મેશ,
 (૧૪૦)

એળ નવ્યા શુભગાર મેં, અગે નવલા પર્વા વેશ;
 આરતો મને એક જ હુવે અંતર રહી વાયઃ
 વનરાવનને મારગ મને૦

મોતી ભરેલી હીર-ઘંટાણી, મહીનું માથે માટ,
 રાજની દ્રંપી આજ મને કાં લાગવી લાંબી વાટ ?
 વેચવા જઉં મહીકાં, મારા થંભતા જતા પાયઃ
 વનરાવનને મારગ મને૦

જે વ બાલુચી ઝાડ ખૂટીને કરતાં આમર-ઢાળ,
 ઉરમાં બ્યાપ્યો આજ અજંપો, ચિત્ત થયું ચમડોળ;
 અખડે સૂકાં પાન-શું એમાં વાંચળી કોઈ વાય ?
 વનરાવનને મારગ મને૦

આલુશાલુમાં ઝખના લાગી, લાગી એક જ લેહ,
 ચિત્તનું આતક આહતું કેવળ મેઘો માધવ-મેહ;
 પ્રાણ-પગીહો 'પિયુ પિયુ'નું ગીત પુકારી ગાય !
 વનરાવનને મારગ મને૦

નેણુ ભરીને નીરખ્યા કરું, આંસળ્યા કરું સૂર,
 જીડીએ એવું ગગન કે જે જગથી ઝાઝું દૂર;
 જહીં ન ઓઠ્યો વિરહ કેરો વાયરો પછી વાયઃ
 વનરાવનને મારગ મને માધવ મળી વાય !

' આજ તો એવું માય....

[કુમાર-'૫૮]

તારી ને માગી દિધા છે કેર ઘણો મગર ન થા,
તુ જોઈ નથી શકતો પણ હું અદૃશ્ય મિતાગ જોઉં છું

આપના બધા અણગમતા છે કેવળ છે રંગો પૂરેલા,
નોખી જ નજરથી આકર્ષક વસ્તુની શોભા જોઉં છું

હું કેડીના કરનારો છું લોકોના પથ પર શું ચાલુ!
જે કાવ ધવાના રમતા છે હું એના નડ્યા જોઉં છું

જ્ઞાનીઓ પામે જ્ઞાન નથી જે જ્ઞાન હું લેવા ચાહું છું,
ત્યા જઈને જોતી જાઉં છું જ્યાં ના દીવાના જોઈ છું.

હું મારા વાન ઝગી ઉત્પન્ન થઈ જાઉં છું મારો અનુયાયી,
હુનિયાના પ્રત્યેક વાદોમા હું નો નો ઝગડા જોઉં છું

તુ મારી હિંમત તોડ નહીં પથ-દળા છે સજ્જલરના 'મગીર',
આકાશ નથી મધ્યા કિંતુ આકાશમા મધ્યા જોઉં છું

[સુરાલય-૫૮]

✱

મરીઝ

યાદ

ગ્રેમાંજ છે દિવ એવું કે આવે છે બધા યાદ
હું ખ દઈ છે એવા કે તમે પણ ન રહ્યા યાદ

રહેશે મને આ માગી મુશીબતની દશા યાદ,
બીજા બધા તો ઠીક છે, આ થો ન ખુદા યાદ.

(૧૪૪)

એતો ન રહી શક્યે મહોળતેના વિના યાદ
 આ વિધના વિસ્તારમાં એક નાની જગા 'યાદ.
 હો મૌન જરૂરી તો પછી બંને બરાબર,
 એકાદ પ્રસંગ યાદ હો આ આખી કથા યાદ.
 માગી મેં બીજી ચીજ હતી એ જુદી વસ્તુ,
 નહીંતર હો કબૂલ એવી હતી કેંક હુઆ યાદ.
 મુજ હાસ્યને દુનિયા ભલે હીવાનગી મમજે.
 જ્યાં જઈને રહું એવી નથી કોઈ જગા યાદ.
 આ દર્દ મહોળતલું જે હરગીજ નથી મટલું
 ઉપરથી મઝા એ કે મને એની દવા યાદ.
 કિસ્મતમાં લખેલું છે જુદાઈમાં રૂબરૂ
 તે એના મિલનની મને પ્રત્યેક જગા યાદ
 થાલો કે ગતિની જ મઝા લઈએ કે અમને
 રસ્તો ન કોઈ યાદ, ન મજિલ, ન દિશા યાદ
 દિલ લઈને 'મરીઝ' એ હવે કંઈ પણ નથી કહેતા
 સૌ મારા ગુનાહની મને રહેશે આ સઝા યાદ.

[ખેગમ]

અમીન આઝાદ

હોવી જોઈએ

હવનને માટે મિત્ર સુરા' હોવી જોઈએ,
 થોડી મઝા ને થોડી બધા હોવી જોઈએ.

(૧૪૫)

હજી પાથરી ન શક્યુ સુમન, પરિમલ જગતના ચમન સુધી
 જો ધરાની હોય ન સંભતિ ! ગને લઈ જશે ન ગગન સુધી.
 છે અજબ પ્રકારની જિંદગી, કહો એને ખ્યારની જિંદગી,
 ન રહી શકાય છવ્યા વિના, ન ટકી શકાય છવન સુધી.
 તમે સંકેત છે રતન સમાં ન મળે છે અશ્રુઓ પૂજમાં,
 જો શબ્દ કબૂલ હોં આટલી તો હૃદયથી જાણે નયન સુધી.
 આવી મૃત્યુલોકમા રહીને પણ જો નજરને સ્વર્ગ મળી શકે !
 કરી રૂપ રૂપ વદન સુધી ! કરી મહેક મહેક સુમન સુધી.
 તમે રાજરાણીનાં ચીર મમ, અમે ધંક નારની ચૂંદડી,
 તમે જો ધડી રહો અંજ પર, અમે માથે દઈએ કદન સુધી.
 જો હૃદયની આગ વધી ગતી; તો ખુદ ઈશ્વરે જ કૃપા કરી,
 કોઈ શ્વાસ બંધ કરી ગયું, કે પવન ન બાથ અગન સુધી.

[અથાગાર-૧૫૬]

અમૃત ઘાયલ

સ્વધામ તરફ

નયાના ધામ તરફ, મસ્તીના મુકામ તરફ,
 નિગાહ છે કે રહે છે સદાય જામ તરફ.
 કરી જો બંદગી માહેજની અદબથી કરી,
 વધ્યા ન હોય અમારા કરી સલામ તરફ.
 ઉઠાવો કોઈ જતાને જવાન ખ્યામ તરફ !
 કે મીટ માંડી નથી જાતી જમ જામ તરફ.

(૧૪૮)

હવે તો દષ્ટિ ફર્યા સાહગીને શોધે છે !
 ગયો એ દોર કે રહેલી હતી દમામ તરફ,
 એ સ્નેહનું જ રૂપાંતર છે એય પણ ક્યાંથી ?
 કે એમને હો તિસ્તકાર માણ નામ તરફ
 દીવાનગીમાં બધા હાથ પૂર્વશ્ચ ક્યાંથી ?
 કે કાઠી આંખથી બેતા રહ્યા તમામ તરફ.
 હવે એ મસ્ત પ્રવાસી કરી પ્રવાસ પૂરો,
 અનોખી શાનથી 'ધાયલ' ગયો સ્વધામ તરફ.

[સુરાસય-૧૬]

સૈફ પાલનપુરી

આગમન જેવું

કઠી વરતીભયું લાગ્યું, કઠી વેશન વન જેવું,
 જવાનીમાં હવન પર ધર્મ ચક્ર ક્યાં કંઈ મનન જેવું.
 સૂરજ ભિંચે છે લાવે ઘોડી શબનમ હું ય વરસાવું,
 તમારી યાદ રૂપે છે હૃદયમાં કંઈ સુમન જેવું.
 કેઈ બે રહેજ છેડે છે તો એ શરમાઈ બચે છે,
 તમે દિલમાં વચ્ચે તો ધર્મ ગયું દિલ પણ દુઃસ્વન જેવું,
 તમે રીઝાત ના તો પાનખરનો કમ ન જળવાતે,
 અમારી બૂલ કે દિલને બનાવ્યું 'તું' ચમન જેવું.
 હવે તો 'સૈફ' ઈચ્છા છે કે મૃત્યુ દ્વાર ખખડાવે,
 ઘડીભર તો મને લાગે કેઈના આગમન જેવું.

[સુરાસય-૧૮].

વસંતે લાલિમા વ્યાપી ગર્ભ મધમધતાં ફૂલો પર,
 અધર પરથી કચુંબલ રંગ તારા ક્યાં જઈ પહોંચ્યા ?
 ખરી જલુ પડ્યું મુંદર ગગન છોડી મિતારાને,
 તમારી આંખના મોઘમ ઈશાગ ક્યાં જઈ પહોંચ્યા ?
 ઉધાની આંખમાં સૂરજ ઉગીને તરવર્યો 'આકિન !'
 પ્રણય-સાગરમાં સાંભે ડૂબનાગ ક્યાં જઈ પહોંચ્યા ?

[સુરાલય]

શેખાદમ આજુવાલા

હવે શું બોલીએ

હવે શું બોલીએ, જે કૈં બન્યાં, ઠીક જ બની બેઠાં !
 સિતારાઓ ગયા ત્યારે તમે સૂરજ બની બેઠાં !
 અમારા જાન્યમાં નિશ્ચિત હશે જીવન જુનાઈતું,
 બન્યા જ્યારે સરોવરજલ-તમે પંકજ બની બેઠાં !
 તમારી આવડત માટે હવે શું બોલીએ, બોલો !
 સમયઃ આવ્યો લડતને ત્યાં તમે ધીરજ બની બેઠાં !
 હતી કેવી ધગશ-બેચાર અક્ષર પ્રેમના લખશું;
 કલમ તૂટી ગઈ ત્યારે તમે કાગજ બની બેઠાં !

[સંસ્કૃતિ-૧૫૮]

ધરતી ઉપર માગી

તમારી સાદમાં રણની રંગેરંગ તરખતર માગી;
કુતો પાસે જઈ જઈને તમારી નિત ખબર માગી.
મહોબ્બતમાં અમે આ ચાર વસ્તુ ઉમ્મર માગી,
જિગર માગ્યું, નજર માગી અસર માગી, ચબર માગી

ખરેખર એ સમયની પણ બલિહારી છે હે જીવન !
અમન પાસે અમે તો ભરપૂર પાનખર માગી :
ઉઠ્યા ના હાથ પૂરા ત્યાં તો એ મંજૂર પણ થઈ ગઈ,
ખરેખર મુજ દુઆ કાળે લલા કેકે અમર માગી.

ધરા તમાગી શકાયે ના, રંગેરંગ લૂણ છે એનું;
અમે જન્મત-જહન્મ ગેય આ ધરતી ઉપર માગી.
બતાવી માર્ગ કોઈને જીવન-સિદ્ધિ વરી લીધી;
વિલયને નોતરી લીધો, સિતારાએ સહુર માગી.

મુકદ્દરને સદા આગળ ધરે છે માનવી ત્યારે;
મળે છે જિંદગીમાં જ્યારે કો' વસ્તુ વગરે માંગી
નવાઈ શી કોઈ પાગલ ગણી 'મુકબિલ !' તિસ્કારે;
અમે આ બેકદર દુનિયા કને આવી કદર માંગી.

[સુરાલય-૫૭]

ભાતુ ઝવેરી

કંઈ નહિ તો—

જિંદગી મહીં, કે પ્રભો !

તું ઝાંઝવાં નિત અવનવાં દેખાડજે મુજને નકી
કે જે થકી

એને ભરોસે-કેકે હોંશે હોટ તો હું હૈ શકું
—હો ના ટકું !

[અથાગાર-૫૬]

✱

હરીન્દ્ર દવે

ઉખાણું

✓

ફૂલે ઘોઈ ચાંદની

ચાંદનીએ ઘોઈ રાત,

એવામા તું મળે તો પ્રીતમ !

માડું રે એક વાત.

અરધું પિનર હેમ મધ્યું ને અરધું રૂપે સ્હોય,
એમાં જે અલખેલા પંખી અલગ રહીને રાય;
વાત સમજ તો બહાલમ !

‘ ચાંદ સૂરજની દહિં સોગાત.’

વનવગડે એક વાટ ને વાટે ઊગ્યાં રાન-ગુલાબ
વણચૂંટયે વીણી લે એવી ગળી છે અમને છાબ;
મેદ સમજ તો તને વસાવું

કીકીમાં રળિયાત.

(૧૫૪)

મગથી ઝીણા મરી, એ બહાલમ ! મૌઠાં ઝીણી રાધી,
એથી નાજુક ચીજ, નરી આંખે જે ના દેખાઈ;
દાખવ તો એ પિયુ !

તને દઈ હેયાની ઠકરાત.

મહાનગર

કઠોર આ પથ પરે
મૂકયા જ્યાં પ્રથમ ચરણ;
મનની શી મુંઝવણ !

આજ એ તરંગ ધયા શાંત.

કૃતજ્ઞતા કેશં જલે
છલકી ઉઠેલ મન ઝીણી રહે
વિશાળ હૃદયી નિમંત્રણ.

ક્યાં ચે ના મળ્યા જે સાર્થે મુખ
અહીં પળેપળ ન્યાયું;
સજીવ જે નેત્ર,
હોઠે ભાવ,
હૃદયે ઔઠાર્ય,
—નગરની અધિષ્ઠાત્રી લક્ષ્મીનો આ વર....
હવે માયું શું અવર ?

ભીંસ આટઆટલા સરેવરોની
કવચિત સંગમ :-

કદી ભિન્ન પ્રવાહ;
 આકુલ તરંગ તટ લીંસી પાછા ફરે
 સ્થિતિચક્રની ગતિથી
 વલોવાતું જલ,
 નજરમાં એનો મકેત પ્રચ્છન્ન.
 કિંતુ હોઠ પરે સ્મિત પ્રમત્ત પ્રમત્ત
 પ્રકૃતિનો પામું પરિચય માત્ર સ્પર્શ વડે
 પૂર્વનો આલોક અગોચર
 વાયુની લહરે એનું લાન.
 શિશિરમાં સમૂહે આનંદ
 શ્રીખમાં આકુલ મન છેડે
 એકલ અરવ છંદ

કળીમાંથી ફૂલ કેમ બને
 રહસ્ય અમલ;
 વેલ પર ફૂલ કેવાં શોભે
 એની પળેપળ મળતી પિછાળ.

સમુદ્ર કિનારે
 રંગરંગનો પ્રવાહ
 કયડી બાંધ્યાં, કયડી મુક્ત.

ગગનને ચુંબતા આલય,
 સાથે ગંદકીના ઢગમાં પોસાઈ રહ્યા
 મેળો મળે અહીં સ્થળે સ્થળે
 એકાંત છવાયું પળે પળે.

આંખ ખોલું
 —સભર સભર ઘટા છાઈ;
 મીઠું નેર
 મુજમાં વિસ્તરી અખિલાઈ.
 મમત્વની કેડી અહીં આરંભાય
 અહીં પરાકાષ્ટા
 એનો અહીં લોપ
 ભોગી કેરા ભોગ, ભોગ,
 લક્ષ્ય, ભક્ષ્ય,
 મહાનગર મુંબઈ.

✱

✓ તેડાં

માથનાં મેં મોકલ્યાં તેડા આવો તો, ગોરી !
 કાશુનમાં રમિયે શુભાલે;
 ચેતર ચડયે કે અમે આવીશું, રાજ, તારે
 ધૂડિયે તે રંગ કોણ મ્હાલે !
 આવો તો રંગ નવો કાલવિયે સંગસંગ
 છલકાવી નેલુની પિયાલી,
 વેણ કેરી દેશમની જાળમાં ધરે ન પાય
 આ તો છે પંખિણી નિગળી.
 આવો તો છિડવા ગગન નવાં ગ્રાધીશું
 લેવા વિશ્વમેાં નવો ભાગ,
 (૧૫૭)

ચાંદને ઉતાર ના હથેળીમાં, વાલ્યમા
છેડ એ પુરાણો હવે રાગ.

આવો કે અમથી ઉકેલી ના જાય, તમે
પાડી'લી ગાંઠ જે રૂમાલે,
મીટ રે મજે તો ઉકેલાય, હવે બ્હાલથી
આવ્યા વિના તે કેમ ચાલે ?

✱

આશ્લેષમાં ..

આ ગૌર માત્ર નયને કરી સ્યામ જાંઘિ
ચોલે લકીર, લટ જે મરતી કપોલપે;
આ કંપતા અધરની હજી હોર કેફે
સર્જાય મંગલ પ્રયાગ પ્રમન્નતાભર્યું.

આ રેશમી પલવટે તવ ઢાંકયું હૈયુ
માતૃત્વથી સજર કંચનવર્ણુ કુંભ;
એતું ન સ્પંદન મને અણુજણુ, હે પ્રિય !
પૂર્ણત્વ એતું વિલમ્બે દગમાં ચિરંતન.

ચૈતન્ય આ પ્રકટ, ના અધિધાન કોઈ
આ રોમરોમ મહી ગુંજતી મંદ્ર રાગિણી;
મંચાર લેશ નવ ક્યાંય લહાય, તે છતાં
કેં જે નથી સ્થગિત, છે ગતિમાન સર્વ.

મારા પ્રલંબિત કરે નવ માત્ર કાયા
આશ્લેષમાં સકળ યુષ્ટિની લીધ માયા.

જોજો, જરા સંભાળજો

‘આવો તમે’

(આવ્યા સહે, પણ એ મુઝે

કે એમવાનું તે કહું કેવી રીતે ?)

જોજો,

જરા સંભાળજો,

કયાંય કે હડકેટમાં આવી જતાં વાગે નહીં !

આફ્રિકાને સમરે થવી જે ટ્રેનમાં ગઈ

અહીં એવી જ

નાની ઓરડીમાં શીંડ;

ક્યારેક તો આવે મને મારી કયા

ને કદી ચડવી થણી આ જાત ને

જગની ઉપર પણ ચીડ.

ટેવાયલો આવી ગાંધી ગરલાંજથી.

(જૂટકો નહીં.)

આમ તો સગવડ કરી છે જેમતેમ

સૌ વસ્તુને કરવા વગે;

પણ માણસે ઊભા થ તે રહેવું પડે ને બે પગે ?

— એટલી ખાલી જગા પણ કયાં ?

મૂંઝી શકાય એવી અમે અભરાઈ પર વસ્તુ મૂકી—

કેં માણસો મૂકાય છે ?

ચાંદને ઉતાર ના હથેળીમાં, વાલ્યમા
છેડ એ પુરાણે હવે રાગ.

આવો કે અમથી ઉકેલી ના જાય, તમે
પાડી'લી ગાંક જે રૂમાલે,
મીઠ રે મળે તો ઉકેલાય, હવે બહાલથી
આવ્યા વિના તે કેમ આવે ?

✱

આશ્લેષમાં ..

આ ગૌર માત્ર નયને કરી સ્થામ જાંકિમ
ચોમે લગીર, લટ જે મરતી કપોલપે,
આ કંપતા અધરની હથુ ટહેર કેફે
મજાંય મ ગલ પ્રયાગ પ્રમન્નતાભયું.

આ રેશમી પલવટે તવ લાંકયું હૈયુ
માતૃત્વથી મજર કંચનવર્ણ કુંભ,
એનું ન સ્પંદન મને અણનણ, હે પ્રિય !
શૂર્ણત્વ એનું વિલને દગમાં ચિરંતન.

ચૈતન્ય આ પ્રકટ, ના અપિધાન ઠોઈ
આ રામરામ મહીં શુંજતી મંદ્ર રાગિણી,
મંચાર લેશ નવ કયોંય લકાય, તે છતાં
કેં થે નથી સ્થગિત, છે ગતિમાન સર્વ.

મારા પ્રલાંબિત કરે નવ માત્ર કાયા
આશ્લેષમાં સકળ શ્રુષ્ટિની લીધ માયા.

ગુજરાતી કવિતા

આટલું વાંચ્યું

લખ્યું—પણ તે છતાં

કોણ બણે હોઠ પર સંતોષની રેખા નથી.

સાચું કહ્યું ?—ખૂબ હું યાદી ગયો છું—

એકના એક જ પ્રશ્નચનાં આ ગીતો,

એકનાં એક જ પ્રતીકઃ રાધા અને આશ્યામતો;

હું ચ પણ ખૂંદી વળ્યો! મજલોમને—

ખૂંદ્યા વિના તો કેમ રહું ?

(હું ચ પણ મૂંઝો કવિ છું ગામ તો)

કેં કવિઓની કલમના ત્રાસમાંથી

છૂટવા ઝાઝું મધે છે કર્ણુ.....

હા, બિચારો કર્ણુ એ

શોધી રહ્યો છે શર્ણુ એ.

પણ એક છે એની વિનંતી એ લલા,

એની વ્યથાની ના કદી કરજો તમે 'કાવ્યકલા'

આ ગામડાની ગોરી તો લાજ રહી છે ધૂંધડે,

ને' અરૂણેથી જૂકેલી આ શબ્દ . નાર

કરતી એજ રે વિચાર—

કે કોઇને છોડે નહીં આ કવિલોકો,
આ અમારી નિઃશ્વરીના હૃદય કે શોકો
એના હૃદયમાં ભિરો....

(જેનો નહીં અંત કે ના પાર.)

આ કટાયો કાગ ને આ ગીત નો કાગળતણું,
શી વિરહની આગ ને આ ગીત તો શ્રાવણ તણું:
દોકળખ ગાતાં રહીએ સત'દિ
એકના એક સૂરમાં ન્હાતાં રહીએ સત'દિ!

શબ્દની સોંધી શગતનાં 'મુક્તકો' કાવ્યાં,
પૃષ્ઠ પર સોલી રહે ભોલી થઈ માયાં.

ને સનમ, સાકી અને લઈ ને સુરા
ક્યારનો આ ગઝલનો કાફલો
રાહ પર ભટકી રહ્યો છે શોધમાં મંજીવની
વિશ્વાસ ને ધ્રુવા રહી છે અંતરે
તેથી જ તો પૂછી રહ્યો છું આજ હું :
(નિજ જાતને બાક ત મેં રાખી નથી.)

કે કોણ જાણે આ બધાંનો અંત ક્યારે આવશે ?
કે નવું (પણ કાવ્યમય) બસ લાવવાનો
અંત ક્યારે આવશે ?

[મુબલ રહિયો-કાવ્ય રાજિ]

પસારા-ફૂલ

પલતું પસારા-ફૂલ,

એના રુડા રંગને કેસર મન મારું મથાગૂલ !

—પલતું

ભાવિની નહીં ભાળ કે નહીં

અતીતની કોઈ છાંય;

કાળનો કાળો ભમરો ભમી

આજના ગીતો ગાય,

અહીંની ભૂમિ મન મારાને લાગતી રે ગોધુળ !

—પલતું

તરમ નહીં, પ્રાણ આ માણે

તૃપ્તિ કે રો ધૂંટ;

ગાકળા મને મ્હાલતાં મળે

એજ મારે લખવુંડ.

અધળાનું છે મૂલ મારે મન : હેમ હોયે કે ધૂળ !

—પલતું

*****

*****

દેખસ સીને લેખો

અને

સ્ટુડિયોઝ લી.નાં સંચાલકો

ગુજરાતી સાહિત્ય જગતના
કવિઓ અને એમની
કલમથી સર્જાતી શ્રેષ્ઠ
કવિતાઓની હરહંમેશ
પ્રગતિ ક્ષેત્રે છે

★

દેખસ સાને લેખોરેટરીઝ એન્ડ
સ્ટુડિયોઝ લી.

૨૦, હેન્ડલ રોડ.

-મુંબઈ-૧૮

*****

*****

તમારાં ઘરોને મચ્છર, માંકડ, મખી અને બીજાં
જંતુઓથી મુક્ત રાખવા માટે 'ગણેશ સ્પ્રેયર' વાપરો.

'ગણેશ' સ્પ્રેયર

અથવા તમામ પ્રકારના સ્પ્રેયર્સ તથા
કન્ટેનર્સ ઉત્પાદન કરીએ છીએ :

ઉત્પાદન કર્તા :-

અમેરિકન સ્પ્રીંગ એન્ડ
પ્રેસીંગ વર્ક્સ

(પ્રાઇવેટ) લિ.

માર્વે રોડ, મલાડ,

મુંબઈ-૬૪

ફોન : નં. ૮૪૨૨૧ અને ૮૪૨૪૫

પ્રગતિ અને સાફલ્ય પ્રાપ્તિમાં
નિયમિતતા સાચી આપે છે.
આ માટે એક્ષપ્રેસ કંપોલીટી
ઘડીઆળો સહાયરૂપ બને છે.
દરેક જાતના ઘડીઆળો માટે
અમારા શેડ્યુલની મુલાકાત લેવા
વિનંતિ છે.

એક્ષપ્રેસ વોચ કંપની

૭૮, અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૩.

ફોન : ૨૩૯૩૮

આપણા પ્રદેશમાં મરસ્વતી અગતીને
રણની વેળામાં હુત થાય છે, અથવા
હુતપ્રાય વહે છે આ ભૂમિના પૃષ્ઠ ઉપર
સતત મારસ્વત પ્રવાહ વહાવનારા
માથા સારદા પૂજકોનો ઉદ્ધવ થાયો.

— ઉમાશંકર જોશી

દેના જોંક
DEENA JHANK

દેના જોંકની ખચત યોજનાઓ
સવિધ્ય માટે તમને મદદ કરશે.

: મુખ્ય ઓફિસ :

દેવરજી નાનજી જિલ્લિંગજી,
હોર્નિંગેન સર્કલ, કોટ, મુંબઈ.

‘સીવાણુકલા’ની બાબતમાં

મુખ્યની શાખીન જનતામાં

અતિશય પ્રિય થઇ પડેલા

એ. સિકવેરા ટેલર્સ

૪૪૨, સેન્ટ્રલસ્ટ્રી રોડ, સેકસરિયા બિલ્ડીંગ,

મુખ્ય ૪.

એક શુભેચ્છક

તરફથી

જ્યારે અશાંતિનો રાગ ઉઠે

તે રક્તવરણ આ ફાગ ઉઠે

હિંસાની યોગમ આગ ઉઠે

પશુતાથી સજગી ભાગ ઉઠે

હોઠ ઉપર હો સ્મિત છતાં બીતરમાં ઝેર ધૂંટાતું
તો પણ 'બુદ્ધશરણ'ની મંગળ વાણી માનવ! ગાતું.

બુદ્ધનો આ ચિરંતન સંદેશ આપે છે

પી. વી. દ્વીદમ્સતું ટેકનીકલર 'સર્જન

અંગુલિમાલ

દિગ્દર્શક : વિજય ભટ્ટ

અ

કલાકરો : ભારતભૂષણ :: નિમ્મી

રોકસી ન આંગણે ચાલી રહું છે.